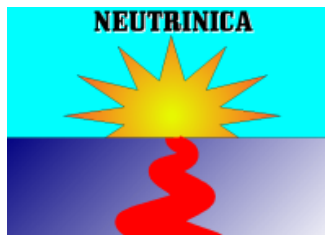

Juha Peltoniemi

Koherentti kotoutumisteoria

Versio 1.1 (26. toukokuuta 2017) Ajatuksenkulkua selkeytetty, monikulttuurisuuden käsitettä monipuolistettu, interkulturalismin käsite lisätty, kirjoitusvirheitä korjattu, ulkoasua siistitty, muutamaa ilmaisua täsmennetty, viitteitä lisätty ja johtopäätöksiä jämäköitetty.

Versio 1.0 (27. tammikuuta 2016)

© 2016, 2107 Juha Peltoniemi ja Neutrinica Oy

Lataaminen, tulostus sekä kopiointi ja jakelu sähköisessä tai tulostetussa muodossa sekä osittainen lainaaminen sallittu vapaasti ei-kaupallisiin tarkoituksiin hyvää tapaa noudattaen. Plagiointi ja muuttaminen ehdottomasti kielletty.

Elektroninen dokumentti (odt/pdf)

Neutrinica Oy, Oulu

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 MAAHANMUUTTO ILMIÖNÄ.....	9
2.1 Maahanmuuton syyt.....	9
2.2 Maahanmuutto Suomeen.....	10
2.3 Suomen kotouttamisjärjestelmä.....	14
2.4 Maahanmuuttajien sopeutuminen Suomeen.....	16
3 AKKULTURAATIOTEORIAA.....	18
3.1 Akkulturaatioprosessi.....	18
3.2 Akkulturaation nelikenttämallit.....	20
3.3 Kaksikulttuurinen integraatio.....	23
3.4 Integroitumiseen vaikuttavia tekijöitä.....	25
3.5 Yhteiskunnan strategiat.....	26
3.6 Valtioiden politiikat.....	29
4 IDENTITEETTITEORIOITA.....	33
4.1 Persoonallisuus ja identiteetti.....	33
4.2 Identiteetin komponentit.....	35
4.3 Psykososiaalinen teoria ja identiteettityylit.....	38
4.4 Sosiaalisen identiteetin teoria.....	41
4.5 Minäkuvan muutokset.....	47
5 ITSEMÄÄRÄYTYMISTEORIA.....	52
5.1 Teorian perusta ja psykologiset perustarpeet.....	52
5.2 Ulkoperäisten motivaatioiden kirjo.....	53
5.3 Yksilöiden erot.....	57
5.4 Soveltaminen maahanmuuttajiin.....	59
5.5 Tapaus alaikäiset turvapaikanhakijat.....	60
6 TÄYDENNYS- JA JOHDANNAISTEORIOITA.....	62
6.1 Oikeudenmukaisuuden vaikutus.....	62
6.2 Positiiviset ja negatiiviset motivaatiot.....	64
6.3 Sosiaalisen identiteetin johtamisen teorit.....	66
6.4 Sopeutumisen, ennakkoluulojen ja yhteistyön evoluutio.....	69
7 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	75
7.1 Teoreettinen perusta.....	75
7.2 Maahanmuuttajia koskevat propositiot.....	80
7.3 Jatkotutkimukset.....	85
7.4 Toimintasuositukset.....	87
7.5 Yhteenveto.....	88
LÄHTEET.....	89

1 JOHDANTO

Tarkastelen tässä esseessä maahanmuuttajien kotoutumista uuteen asuinmaahansa. Erityisesti kohdistun sopeutumista ja identifiointumista käsitteleviin psykologisiin teorioihin, mitä tuen pienillä katsauksilla empiiriseen tutkimukseen. Pyrin koostamaan syvällisen, johdonmukaisen ja ristiriidattoman yksilön psykologiaan perustuvan teoriajärjestelmän, jonka avulla voidaan ennustaa kotoutumisen onnistumista eri tilanteissa ja eri toimenpiteiden seurauksena.

Teoriaa voinee käyttää kotouttamisen sekä maahanmuuttopolitiikan kehittämisen tukena. Maahanmuuttajien vastaanotossa ei ole kaikkien mielestä onnistuttu riittävän hyvin: esimerkiksi Söderlingin (2015) mukaan Suomi on maahanmuuttoon ja kotoutumiseen liittyvissä kysymyksissä paljolti ajopuu, eikä Suomella ole riittävää johtajuutta maahanmuuttoon liittyvissä kysymyksissä. Tässä työssä kuitenkin pidättäydyn antamasta politiikkasuosituksia.

Maahanmuuttajista on tehty viime aikoina runsaasti tutkimusta. Useimmat suomalaiset tutkimukset ovat hyvin empiirisiä ja niiden teoreettinen sisältö jää melko ohueksi. Ulkomaisissakaan töissä ei teorioilla juhlita. Muun muassa Chirkov, Vansteenkiste, Tao ja Lynch (2007), Furnham ja Bocher (1986), Rumbaut (1991) ja Schmitz (2001) kritisoivat tutkimuksia systemaattisuuden ja teoreettisuuden puutteesta. Morales Galvez ja Sojanovic (2017) harmittelevat, että monikulttuurisuuden teoretisointi on hiipunut. Myös Saukkonen (2013, 175) pitää valitettavana, jos teoretisointiin pyrkivä tiede nostaa kätensä pystyyn yhteiskunnalliselle ja poliittiselle elämälle tärkeässä monikulttuurisuuskysymyksessä. Suomessa Siljander (2011) on kritisoinut kasvatustieteiden teoriavajetta.

Tilanne ei ole juurikaan muuttunut. Työn aikana tehty tietokantahaku ei paljastanut juurikaan merkittäviä viimeaikaisia kotoutumiseen liittyviä tieteellisiä töitä, joiden otsikossa olisi sana teoria jossain muodossa. Lähinnä ovat Kymlicka (2003) sekä Chang & Jetten (2015), sekä sitten muutamia identiteetti-, persoonallisuus-, motivaatio- ja evoluutioteoriaan liittyviä töitä (esim. Gore & Cross 2014, Lile 2013, Schwarz, Unger, Zamboya & Szapostnik 2010, Ryan & Deci 2012).

Pyrin tässä työssä omalta osaltani vastaamaan teorian ohuuden ongelmaan ja vahvistamaan teoriapohjaa.

Maahanmuuttoon liittyvät käsitteet muuttuvat yhteiskunnallisen kehityksen, käsitteiden kulumisen sekä poliittisen korrektiuden vuoksi. Niitä määritellään virallisesti lainsäädännössä esimerkiksi kotoutumislaisissa (2010). Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö (2015) on julkaissut listan monikulttuurisuuskäsitteistä, joita se suosittaa käytettäväksi. Kansalaiskeskustelussa käytetään runsaasti arvolatautuneita sanoja, joihin saattaa liittyä erilaisia yleisiä tai kontekstikohtaisia piilomerkityksiä, joita kaikki keskustelijat eivät tajua.

Maahanmuuttajalla tarkoitan ulkomailla syntynyttä ja kasvanutta henkilöä, joka muuttaa Suomeen tarkoituksenaan jäädä asumaan toistaiseksi. Ulkomaalaisella tarkoitetaan yksilöä, joka ei ole Suomen kansalainen. Ulkomaalaistaustainen viittaa yksilöön, joka itse tai jonka vanhemmista vähintään toinen on ollut ulkomaalainen. Joskus tosin vaaditaan molempien vanhempien ulkomaalaisuutta. Vieraskielisen äidinkieli on muu kuin suomi, ruotsi tai saame.

Monikulttuurisuus voidaan ymmärtää demografisesti tosiasiana, ideologisesti tavoitteena tai poliittisesti mörkönä. Tässä käytän sitä lähinnä kuvaamaan yhteiskuntaa, johon kuuluu jäseniä useammasta etnisestä tai kulttuurisesta ryhmästä. Sen sijasta voidaan puhua myös etnisestä tai kulttuurisesta monimuotoisuudesta (Saukkonen 2013). Kulttuurilla tarkoitan löysästi integroitunutta kokoelmaa ajatuksia, käytäntöjä ja sosiaalisia instituutioita, jotka mahdollistavat käyttäytymisen koordinaation yhteisössä (Morris, Chiu & Liu 2015). Monikulturalismilla viitataan tietynlaiseen integroimispolitiikkaan, jota myös multikulturalismiksi kutsutaan, mutta varoitan näiden käsitteiden monitulkinnaisuuksista.

Akkulturaatio viittaa ilmiöihin, jotka tapahtuvat eri kulttuureja edustavien ryhmien kohdatessa (Varjonen 2013). Psykologinen akkulturaatio tarkoittaa yksilön arvoissa, tunteissa, asenteissa, uskomuksissa, identiteetissä ja käyttäytymisessä tapahtuvia muutoksia, kun hän kohtaa uuden kulttuurin. Yksilötason akkulturaatiota kutsutaan joskus transkulturaatioksi. Akkulturaation seurauksia kutsutaan usein sopeutumiseksi (Ward 2013). Psykologinen sopeutuminen viittaa psykologiseen ja emotionaaliseen hyvinvointiin ja sosiokulttuurinen sopeutuminen kykyihin selvittää

arkisista ongelmista ja osallistua yhteiskunnan toimintaan sekä matalaa käyttäytymisongelmien ja rikollisuuden tasoa (Searle & Ward 1990). Nämä ovat selkeästi erilaisia eivätkä aina edes merkittävästi korreloivia ulottuvuuksia (Ward, Okura, Kennedy & Kojima 1998). Nguyen ja Benet-Martinez (2013) puhuvat myös terveydellisestä sopeutumisesta, millä tarkoitetaan somaattisten oireiden puuttumista ja terveitä elintapoja.

Kulttuuri itsessään rakentuu kollektiivisesta metauskomusjärjestelmästä, joka koostuu keskinäisistä uskomuksista toisten uskomuksista. Ihmisten uskomukset toisten odotuksista ja mahdollisista reaktioista määrittävät heidän käyttäytymistään. Mitä yhtenevämpiä nämä uskomukset ovat, sitä vahvempi on kulttuuri. Keskeiset kulttuuri-instituutiot, kuten valtio ja raha, ovat olemassa vain, koska riittävä määrä ihmisiä uskoo niihin – ja siihen, että toisetkin uskovat niihin. Jos ihmiset menettävät luottamuksensa niihin, ne katoavat. Sen sijaan tieto tapahtumasta tai luonnonlaista ei riipu samalla lailla toisten uskosta, koska se on riippumattomasti todennettavista. Myöskään ihmisten usko Jumalaan ei vaikuta siihen, onko Jumalaa vai ei, mutta kirkon ja uskontokunnan olemassaolo riippuu täysin tästä uskosta.

Suomen laissa (Laki kotoutumisen edistämisestä 2010/1386) kotoutuminen tarkoittaa maahanmuuttajan yksilöllistä kehitystä, jossa hän pyrkii osallistumaan työelämään ja yhteiskunnan toimintaan sekä samalla säilyttämään oman kielensä ja kulttuurinsa. Kotouttamisella tarkoitetaan viranomaisten järjestämiä kotoutumista edistäviä toimenpiteitä. Virallisessa kielenkäytössä vasta oleskeluluvan saaneita kotoutetaan, kun taas turvapaikanhakijoille tarkoitettua opetusta ja toimintaa kutsutaan esikotouttamiseksi (Valkama 2015). Kotoutumiskoulutuksella tarkoitetaan maahanmuuttajille niin virallisen kotoutumisohjelman puitteissa kuin sen ulkopuolella annettavaa koulutusta, johon maahanmuuttaja osallistuu tarkoituksenaan oppia suomea sekä suomalaista kulttuuria, elämäntapaa sekä yhteiskuntaa. Sisällytän tähän myös erityisesti maahanmuuttajille suunnatun ammatillisen ja yleissivistävän koulutuksen.

Kotoutuminen vastaa ulkomaisessa kirjallisuudessa käytettävää integraation käsitettä. Se tulee erottaa assimilaatiosta ja segregatiosta. Assimilaatiossa maahanmuuttaja sulautuu kantaväestöön luopuen alkuperäisestä etnisestä tai kulttuurisesta

identiteetistä. Segregaatiossa yhteiskunta jakautuu erillisiin etnisiin ryhmiin, joiden välillä tapahtuu vähän vuorovaikutuksia. Sosiologiassa ja politiikassa integraatio tarkoittaa usein kaksisuuntaista prosessia, jossa maahanmuuttajat sopeutuvat asuinmaahan ja kantaväestö hyväksyy maahanmuuttajat (Saukkonen 2010, Varjonen 2013).

Kansalaisten ja viranomaisten odotukset ja oletuksen kotoutumisen vaatimuksista vaihtelevat. Maahanmuuttajan oletetaan omaksuvan joitain suomalaiseseen yhteiskuntaan kuuluvista perusarvoista, sikäli jos ne eivät jo kuulu hänen alkuperäiseen kulttuuriinsa, oppivan kielen, yhteiskunnan toiminnan perusteet sekä taitavan jonkun ammatin, joka mahdollistaa työpaikan saannin. Toisaalta ulkomaa-lainen osaaja saattaa työllistyä ja osallistua yhteiskunnan rakentamiseen ilman suomen kielen taitoa, jos hän pystyy muulla tavoin viestimään suomalaisten kanssa eikä halua rettelöidä. Usein kotoutumiseen liitetään odotuksia tietynlaisesta moraalista, vähintään lakien ja normien noudattamisesta. Jokisaari (2006) pitää maahanmuuttajaa kotoutuneena, kun hän pystyy osallistumaan työelämään ja yhteiskunnan toimintaan sen tasavertaisena jäsenenä. Topeliuksen (1861) mukaan kaikki, jotka pitävät ja rakastavat tätä maata kotimaanaan ja noudattavat maan lakia ja tekevät työtä sen hyväksi, ovat yhtä kansaa.

Epäonnistuminen sopeutumisessa uuteen yhteiskuntaan voi johtaa rikollisuuteen ja radikalismiin (Lehti, Salmi, Aaltonen, Danielson, Hinkkanen, Niemi, Sirén & Suonpää 2014). Kaikki rikollisuus ei toki johdu sopeutumisongelmista vaan osa peräytyy yksilön omaan moraali-identiteettiin ja itsehallintaan. Psykopatiaa ei voi parantaa kotouttamiskoulutuksella, joskin sen ilmenemiseen voi jonkun verran vaikuttaa. Maahanmuuttajien rikollisuuden ja häikäilemättömyyden pohtiminen ei kuitenkaan mahdu tähän työhön.

Selvitäkseen sosiaalisesti – ja joskus myös eksistentiaalisesti – uudessa ja oudossa kulttuuriympäristössä yksilön on sopeuduttava siihen. Se vaatii uuden asuinmaan luonnonympäristön lainalaisuuksien, yhteiskunnan tapojen ja alikulttuurien toimintasääntöjen sekä usein myös kokonaan uuden kielen oppimista. Maahanmuutto vaatii aina asennemuutosta, sekä ennen että jälkeen muuton. Oudenhove ja Benet-Martínez (2015) määrittelevät interkulttuurallisen kompetenssin käsitteen. Se

tarkoittaa pitkälti persoonallisuuspohjaista kykyä vuorovaikuttaa tehokkaasti toisesta kulttuurista tulevien yksilöiden kanssa. Kotoutumisen onnistuminen riippuu sekä maahanmuuttajan että kanta-asukkaiden interkulttuurisista kyvyistä.

Monet joutuvat opettelemaan uudessa maassa uuden ammatin tai vähintään päivittämään vanhaa osaamista, joko muodollisista tai käytännöllisistä syistä. Huippuammattilainenkin joutuu sosialisoitumaan uuteen työympäristöön, vaikka moni työperäinen maahanmuuttaja saattaa tuntea itsensä kotoutuneeksi ensimmäisestä päivästä alkaen aiheuttamatta koskaan ongelmia toisille. Sosialisaatio edustaa implisiittisen osaamisen (hiljaisen tiedon) jakamista ja muuttumista yksilöiden yhteisten kokemusten kautta (Nonaka 1994). Sosialisoitumiseen vaikuttaa halu liittyä yhteisöön ja identifioitua siihen. Tässä työssä en niinkään tarkastele eksplisiittisten tietojen ja taitojen oppimista, vaan implisiittisten toimintamallien oppimista, normien omaksumista sekä arvojen ja asenteiden muuttamista.

Tarkastelen kotoutumista erityisesti identiteetin käsitteen kautta. Identiteetillä tarkoitetaan yksilön minäkuvaa, joka kuvaa millaisena hän kokee itsensä suhteessa toisiin. Koostan synteesiä sosiaalisen identiteetin teorioista (Tajfel & Turner 1979), itsemääräytymisteoriasta¹ (Deci & Ryan 2000) sekä emotioteorioista. Hieman vähemmän tukeudun Eriksonin (1986) psykososiaaliseen teoriaan sekä identiteetti-tyyliin teoriaan (Berzonsky 1980). Tarkastelen erityisesti yksilön samaistumista viiteryhmiin ja ryhmän normien sisäistämistä arvoiksi.

Tarkastelen kotoutumista myös johtamisen näkökulmasta. Oma tieni identiteetin tutkimiseen on kulkenut nimenomaan johtajuuden teorian kautta. Johtajuuteen kuuluu vaikuttaminen ihmisten käyttäytymisen, myös pitkäaikaisesti motivaation ja identiteetin kautta. Siinä törmätään samanlaisiin ilmiöihin kuin kasvatuksessa ja kotouttamisessa. Johtaminen on ennen kaikkea asennekasvatusta, siinä missä kasvattaminen on kehittymisen ja opettaminen oppimisen johtamista.

Sisällöllisesti tämä työ kumpuaa pitkälti humanistisen psykologian perinteistä. Se myös lainaa pikkuisen konstruktivistisesta, konstruktionistisesta ja jopa psykoanalyttisistä teoriapohjasta, mutta irtautuu tiukan behavioristisesta

¹ Englanniksi *self determination theory*, suomennettu myös termeillä itseohjautuvuusteoria, itseohjautuvuuden teoria ja itsemääräämisteoria.

käsityksestä. Burrelin ja Morganin (1979) luokittelun mukaan työ edustaa ontologisesti realistista, epistemologisesti positivistista, metodologisesti nomoteettista ja ihmisluonnon suhteen voluntaristista paradigmaa. Teoriakäsityksen suhteen työ edustaa realismia. Paradigma itsesään ei rajoita kohtuuttomasti empiiristä tutkimusta, vaan hypoteesejä voidaan tutkia niin kvalitatiivisin kuin kvantitatiivisin menetelmin.

Tämä työ rakentuu teoreettisesti metodologisen individualismin pohjalta. Millin (1971, 135) mukaan ihmisillä yhteiskunnassa ei ole mitään ominaisuuksia kuin sellaisia, jotka voidaan johtaa yksilön luonnon laeista ja voidaan jakaa näihin. Yhtä hyvin työ voidaan liittää metodologiseen lokalismiin, jonka mukaan sosiaaliset rakenteet muodostuvat yksilön tiloista ja toimista, mutta yksilö itsessään rakentuu sosiaalisesti ja toimii paikallisten suhteiden, normien, instituutioiden ja sääntöjen muodostamassa sosiaalisessa ympäristössä (Little 2009).

Työssä tarkastelen ihmisten hyvinvointia. Sillä voidaan tarkoittaa hyvää fyysistä ja psyykkistä terveyttä, yleistä onnellisuutta ja vapautta kärsimyksestä. Erityisesti työssä keskitytään psyykkiseen hyvinvointiin. Yleensä hyvinvointia pidetään hyvänä ja tavoiteltavana, mutta pahoinvointia pahana ja vältettävänä. Utilitaristisen etiikan (Bentham 1780, Mill 2000) mukaan yhteiskunnan tulisi pyrkiä maksimoimaan jäsentensä hyvinvointi ja yksilön tulisi omassa elämässään parhaansa mukaan pyrkiä tekemään valintoja, jotka maksimoivat ihmiskunnan jäsenten hyvinvoinnin. Vaikka tutkimuksessani muuten pyrin tieteen eetoksen (Merton 1967) mukaiseen arvovapauteen (Weber 1904), niin annan kuitenkin sen verran periksi, että pidän pahoinvointia ja rikollisuutta ongelmina, joihin tieteen kuuluu etsiä ratkaisuja.

Kenties tunnetuin monikulttuurisuusfilosofi Kymlicka (2017) tarkasteli arvosidonnaista liberaalia multikulturalismia (kanadalaiselta sosiaalidemokraattiselta näkökannalta – vastustaen uusliberalismia, mitä se lieneekään). Liberaali multikulturalismi vaatii kunnioittamaan kunkin maahanmuuttajan taikka vähemmistökulttuurin edustajan autonomiaa ja vastuullisuutta. Moraalisen työnjaon mukaan yhteiskunta tarjoaa yhdenvertaisia palveluja ja otollisia olosuhteita sekä kunkin kielen ja kulttuurin institutionaalista tunnustamista, mutta yksilöt tekevät vapaasti valintoja, joista he itse vastaavat. Kymlickan (2015) mukaan arkipäivän sosiaalisuus ei takaa riittävää sosiaalista oikeudenmukaisuutta, vaan sen saavuttaminen vaatii

erityistä valtiollista suojelua. Hän kuvaa kansansisäistä, ryhmän jäseniin kohdistuvaa oikeudenmukaisuutta egalitaariseksi ja vieraisiin liittyvää oikeudenmukaisuutta humanitaariseksi, mikä rajoittuu pitkälti hädänalaisten auttamiseen. Sosiaalinen oikeudenmukaisuus siten riippuu rajoista ja jäsenyyksistä. Kymlicka (2015) tunnustaa progressiivin dilemman, että yhtenäistä ja turvallista hyvinvointivaltiota tukeva vahva solidaarisuus vaatii kansallista yhteisöllisyyttä eli kansallistunnetta, mutta monikulttuurisuus voi sitä rapauttaa. Hän keskittyykin enemmän vanhojen sisäisten vähemmistöjen muodostamaan monikulttuurisuuteen kuin jatkuvaan maahanmuuttoon.

Patten (2014) esitteli Rawlsin (1993) filosofiaan pohjautuen vahvan kulttuurisen oikeuden teesin. Sen mukaan valtion tulisi toimia neutraalisti suhteessa sen kansalaisten erilaisiin pyrkimyksiin hyvään, mikä kuitenkin vaatii tunnustamaan vähemmistöjen kulttuurit, joita Patten (2014) tarkastelee pitkälti kielelliseltä ja osin uskonnolliselta kannalta. Patten (2014) hyväksyy sen, että ihmiset välittävät oman kulttuurinsa säilyttämisestä, mutta kulttuuriset oikeudet eivät tarkoita oikeutta kulttuurinsa säilyttämiseksi siten, että valtio voisi velvoittaa ketään sitä edistämään, vaan ne tarkoittavat kulttuurien neutraalia kohtelua ja yhtäläistä tunnustamista. Kymlicka (2002) pitää sellaista neutraalisuutta mahdottomana kansakuntaa rakentaville liberaaleille valtioille. Bardon (2014) varoittaa, että neutraalisuus uskontojen suhteen voi johtaa ateismin tai yksityisyyttä korostavien uskontojen suosimiseen. Käsitukset neutraalisuudesta ovat herättäneet runsaasti kiinnostusta ja kritiikkiä (Morales Gálvez & Stojanović 2017).

Sen (2006, 2008) tarkastelee kulttuurista vapautta. Hänen mukaansa tiettyyn kulttuuriin syntyminen ja sen kulttuurin harjoittaminen ei vielä osoita kulttuurisen vapauden osoittamista, koska se ei johdu omasta valinnasta. Se osoittaa vapautta vain, jos ihmisellä on ollut mahdollisuus tutustua muihin kulttuureihin ja liittyä niihin. Senin (2008, 27) mielestä ihminen ei löydä identiteettiään, vaan hän valitsee sen, vallitsevien reunaehtojen puitteissa tietenkin. Hänen mukaansa jokaiselle kuuluu oikeus valita uskollisuutensa ja tärkeysjärjestyksensä. Minä suhtaudun kuitenkin hieman skeptisemmin ihmisen kykyyn tehdä rationaalisia valintoja: ympäristön paineet, kasvatus, sosialisatio ja temperamentti vaikuttanevat aika paljon valintaan.

Tämän enempää en ryhdy tässä yhteydessä filosofoimaan. Erityisesti oletan maahanmuuton tapahtuneeksi ja tapahtuvaksi tosiasiaksi ottamatta kantaa sen oikeutukseen taikka valtion oikeuteen tai velvollisuuteen säädellä ja rajoittaa maahanmuuttoa, mikä ei kuulu tieteellisen työn alaan.

Kirjoitin tätä alun perin aikuiskasvatustieteen opinnäytteen teoriaosaksi. Epäonnistuin empiriassa sen verran raskaasti, etten koskaan saanut työtäni tarkastuskuntoon ja lopulta tein lopputyöni ihan toisesta teemasta. Editoin kuitenkin tämän työn teoriaosan itsenäiseksi esseeksi ja vapautan sen nettiin, jos siitä olisi jollekulle jotain iloa. Olen poistanut eräitä kasvatustieteellisiä osuuksia, koska tällä työllä ei enää ole niin paljon tekemistä nimenomaisesti kasvatustieteen kanssa.

Luvussa 2 taustoitan työtä kuvaamalla maahanmuuttotilannetta maailmalla ja Suomessa. Luvussa 3 esittelen akkulturaatiota käsitteleviä teorioita ja malleja sekä niihin liittyviä tutkimuksia. Luvussa 4 lähdän käsittelemään identiteettiä kuvaavia teorioita. Erityisesti käsittelen sosiaalisen identiteetin teoriaa. Työ kulminoituu lukuun 5, jossa tarkastelen lupaavinta motivaatioteoriaa, itsemääräytymisteoriaa, ja sovellan sitä maahanmuuttajien sopeutumiseen. Luvussa 6 täydennän työtä muutamalla lisäteorialla sekä teorioiden sovelluksilla ja pohdin lopuksi tarkasteltujen psykologisten ilmiöiden evoluutionaarista pohjaa. Luvussa 7 teen yhteenvedon ja esitän omia johtopäätöksiä.

2 MAAHANMUUTTO ILMIÖNÄ

2.1 Maahanmuuton syyt

Sosiologiassa ja taloustieteissä maahanmuuttoa tarkastellaan usein veto-työntömallilla. Maahanmuutto johtuu lähtömaan työntekijöistä, kohdemaan vetovoimatekijöistä sekä ystävien ja tuttavien verkostosta, joka toimii ankkurina tulokkaille (Martin 1993). Työntekijät ajavat pakolaiset pois maasta, mutta vapaaehtoisia siirtolaisia imevät vetotekijät. Yleensä kohdemaassa asuvat ystävät ja sukulaiset toimivat rohkaisevana ja usein ratkaisevana tekijänä lähtöpäätökselle. (Chirkov et al 2007)

Kaikkein yleisin syy maahanmuuttoon on taloudellisen aseman parantaminen. Tässä veto on osoittautunut työntöä tärkeämmäksi. Kohdemaan valintaan vaikuttavat enemmän odotettavat konkreettiset tulot kuin kulut tai epäselkeät sosiaaliset edut. (Tanner 2014)

Tämänhetkisessä Eurooppaa ravistelevassa maahanmuuttoaallossa työntekijät korostunevat. Sota ja terrori ovat ajaneet maailmalla lähes kuusikymmentä miljoonaa ihmistä pois kodeistaan ja osa näistä pakenee maastaan kokonaan. Eurooppaan saapui vuoden 2015 aikana yli miljoona pakolaista, siirtolaista tai turvapaikanhakijaa (UNHCR 2015). Toisaalla väitetään, että tietyistä alueellisista ja sosiaalisista alkuperistä lähtevillä painottuvat taloudelliset tekijät (Yle 2015). Tarkempi motivaatiorakenne selvinnee myöhemmin.

Boneva ja Frieze (2001) tarkastelivat siirtolaisten motivaatiorakennetta McClellandin (1982) motivaatiodispositioteorian mukaan. Maasta muuttavilla havaittiin suurempi saavutus- ja vallantarve ja pienempi liittymisen tarve kuin maahan jäävillä (Frieze et al 2004). Boneva ja Frieze (2001) vertailivat myös yksilöiden arvoja: muuttajat osoittavat suurempaa työorientaatiota ja pienempää perheorientaatiota kuin jäävät. (Chirkov et al 2007.) Keltikangas-Järvinen (2016, 123) kertoo, että Yhdysvaltain väestö on persoonallisuudeltaan keskimääräistä elämyshakuisempaa ja riskiä

ottavampaa kuin eurooppalaiset, ilmeisesti maahanmuuton perimää valikoivan vaikutuksen vuoksi.

Tartakowsky ja Schwartz (2001) erottivat kolme emigraatiomotivaatiota: säilytys-, itsekehitys- ja materialismimotivaatio, Schwartzin (1992) arvomallin mukaan. He havaitsivat eräisiin vapaaehtoisin siirtolaisiin kohdistuneessa tutkimuksessa, että materialistiset motivaatiot dominoivat näillä. Suhteessa arvoihin säilytysmotivaatio korreloi positiivisesti konservatiivisuuden ja negatiivisesti muutosavoimuuden kanssa. Itsekehitys korreloi täysin vastakkaisesti. Materialistiset motivaatiot korreloivat itsekeskeisten intressien kanssa. Itsekehitysmotivaation havaittiin korreloivan hyvinvoinnin kanssa. Yksittäiset tutkimukset paljastavat kuitenkin vain hyvin kapean osan maastamuuton kirjosta. (Chirkov et al 2007)

Chirkov ja kumppanit (2007) selvittivät Eurooppaan tulevien kiinalaisten opiskelijoiden motivaatiota. Säilytystavoitteet eli halut välttää kotimaan tympeitä olosuhteita tullaan olemaan ulkoisesti motivoituja ja liittyvät negatiivisesti useisiin sopeutumista kuvaaviin indikaattoreihin. Prototyypillisesti itseohjautuvat siirtolaiset ovat harkinneet muuttamista pitkään ja etsineet tietoja kohdemaista. Tällaisten yksilöiden havaittiin työskentelevän kovemmin, olevan proaktiivisempia ja saavan parempia tuloksia kulttuurisessa sopeutumisessa suhteessa niihin, jotka tuntevat lähteneensä erilaisten ulkoisten tekijöiden pakottamana tai painostamana – olivatpa ne poliittisia, taloudellisia tai toisten odotuksia. Säilytystekijä vaikutti negatiivisesti siirtolaisten hyvinvointiin. Kotimaan negatiivisten olojen välttäminen ennusti heikompaa terveyttä ja elämänlaatua. Yllättäen sisäperäiset itsekehitysmotiivit eivät suoraan korreloineet sopeutumisindikaattorien kanssa, toisin kuin eräissä aiemmissa tutkimuksissa.

2.2 Maahanmuutto Suomeen

Vuoden 2014 tilaston mukaan Suomessa asuu yli 200 000 ulkomaan kansalaista. Muita kieliä kuin suomea, ruotsia tai saamea äidinkielenään puhuu yli 280 000 ihmistä. Suomessa asuvista ihmisistä yli 290 000 on syntynyt ulkomailla. Ulkomaalaistaustaisten määrä on kymmenkertaistunut kolmessa vuosikymmenessä.

(VATT 2014, Eronen, Härmälä, Jauhiainen, Karikallio, Karinen, Kosunen, Laamanen & Lahtinen 2014, Tilastokeskus.)

Nyky-Suomelle maahanmuutto edustaa tuoretta ilmiötä. Viime vuosisadalla Suomesta muutettiin pois massoittain. Kuitenkin ennen kansallisromantiikan tuomaa kansallisvaltioihannetta ja siitä voimansa saanutta itsenäistymistä Suomeen saapui runsaasti kauppiaita, oppineita ja käsityöläisiä sekä sotilaita muualta Euroopasta. Erityisesti kaupungit olivat kansainvälisiä, esimerkiksi autonomian aikana Viipurin asukkaista viidennes oli ulkomaalaisia. Jo keskiajalla suurin osa porvaristoa ja linnanherroja oli ulkomaalaisia. (Leitzinger 2008.)

Ennen 1990-luvun avautumista Suomessa asui useita vähemmistöjä, määritelmästä riippuen. Nykysuomalaisista 300 000 puhuu ruotsia äidinkielenään. Lisäksi Suomessa asuu noin 10 000 romania, saamelaisia melkein yhtä monta, riippuen saamelaisuuden määritelmästä, sekä muita historiallisia vähemmistöjä yhteensä hieman vähemmän. (Saukkonen 2010.)

Kansainvälisessä vertailussa Suomen maahanmuuttajien osuus koko väestöstä jää hyvin pieneksi. OECD:n mukaan vuonna 2011 maahanmuuttajien väestöosuus oli Australiassa 28 prosenttia, Sveitsissä 27 prosenttia, Kanadassa 20 prosenttia, Ruotsissa 15 prosenttia, Yhdysvalloissa ja Saksassa 13 prosenttia, Norjassa 12 prosenttia, Tanskassa 8 prosenttia ja Suomessa 5 prosenttia. (VATT 2014, Eronen et al 2014.)

Maahanmuuttajaväestö keskittyy kaupunkeihin. Puolet vieraskielisestä väestöstä asuu pääkaupunkiseudulla. Sen asukkaista 12 % on ulkomaalaistaustaisia. Sen sijaan monessa pienessä kunnassa maahanmuuttajat ovat harvinaisia. Tämä johtuu yhtäältä työllisyystilanteesta, toisaalta sosiaalisesta keskittymisestä maanmiesten yhteisöihin. (Eronen et al 2014.)

Viimeisten vuosien aikana Suomeen on muuttanut vuosittain noin 30 000 ihmistä, joista noin 8000 paluumuuttajia. Suomesta on lähtenyt vuosittain pois noin 10 000 Suomen kansalaista ja noin 4000 ulkomaalaista. (VATT 2014, Eronen et al 2014.)

Vuoteen 2014 mennessä kaksi kolmasosaa Suomeen saapuvista maahanmuuttajista on tullut Euroopasta. Aasialaisia maahanmuuttajista oli neljännes,

afrikkalaisia alle kymmenesosa. Amerikoista saapui paljon vähemmän. Nopeimmin kasvoi eurooppalaisten maahanmuuttajien määrä. (VATT 2014, Eronen et al 2014.)

Noin kolme neljäsosaa maahanmuuttajista oli kristittyjä, mutta tiedot maahanmuuttajien uskonnoista, uskoista ja uskonnollisuuksista jäävät hatariksi (Saukkonen 2010.) Uskontoja ei erityisesti tilastoida ja etenkin entisen Neuvostoliiton alueelta tulleiden uskonnon arviointi on osoittautunut vaikeaksi. Martikaisen (2015, 84; 2011) mukaan vuonna 2010 Suomen maahanmuuttajaväestöstä 53-61 % oli kristittyjä, 17-19 % muslimeja ja 11-21 % uskonnottomia. Muslimien osuus on ollut nousussa. Vuonna 2016 Suomessa arvioidaan olevan jo 70 000 muslimia, joista yli 10 000 on syntynyt Suomessa (Pauha 2017, 248).

Neljännes Suomessa asuvista ulkomaalaisista tulee asumaan tilapäisesti. Tilapäisyyden status voi kuitenkin vaihtua. Tyypillisesti viidennes maahan muuttaneista muuttaa pois Suomesta viiden vuoden kuluessa (Sutela & Larja 2015). Turvapaikkaa hakeneista vieläkin suurempi osa poistuu tai poistetaan maasta parin vuoden aikana, mutta heitä ei lasketa maahanmuuttajiksi ennen oleskelulupaa, vaikka odottaisivat sitä vuosikausia.

Neljä viidestä maahanmuuttajasta on työikäisiä. Noin kolmannes heistä on korkeakoulutettuja. Puolet työikäisistä maahanmuuttajista käy työssä, suomalaisista lähes kaksi kolmasosaa. (VATT 2014, Eronen et al 2014.) Avioliiton vuoksi Suomeen saapuneet ovat keskimäärin korkeammin koulutettuja kuin muut maahanmuuttajat (Sjöblom-Innala 2015). Monet heistäkin kuitenkin työllistyvät maahanmuuttajille tyypillisiin ammatteihin.

Maahanmuuttovirasto tilastoi myönnetyt oleskeluluvat, mutta EU-maista tulevat eivät sellaista tarvitse. Siten maahantulon syistä ei ole tarkkoja tietoja. Tilastokeskus tutki maahanmuuton syitä kyselytutkimuksella (Sutela & Larja 2015). Vastaajien oman ilmoituksen mukaan 54 % maahanmuuttajista (47 % aikuisista) tuli perhesyiden vuoksi, 18 % työn vuoksi ja 10 % opiskelun takia. Pakolaisuuden, turvapaikan tai kansainvälisen suojelun nimesi syyksi 11 % vastaajista, mikä vastaa 23 000 henkeä. Kaiken kaikkiaan Suomi on vuoteen 2014 mennessä vastaanottanut noin 40 000 pakolaista, joista merkittävä osa on palannut kotimaihinsa tai kuollut (VATT

2014). Pakolaistaustaisten yleisimmät taustamaat ovat Irak, Somalia, Afganistan ja Iran.

Tätä työtä kirjoitettaessa Suomeenkin on ulottunut koko Eurooppaan kohdistuva valtaisa turvapaikanhakijoiden vyöry – vuonna 2015 Suomeen saapui 32 476 turvapaikanhakijaa. Suomeen saapuvien turvapaikanhakijoiden profiili poikkeaa muusta Euroopasta: Suomeen vuoden 2015 aikana saapuneista rekisteröidyistä turvapaikanhakijoista 63 % tuli Irakista, 16 % Afganistanista, 6 % Somaliasta, 2,7 % Syyriasta, 2,3 % Albaniasta ja 1,9 % Iranista. Muista maista saapui selvästi vähemmän, esimerkiksi koko Pohjois-Afrikasta vain 1 %. (Maahanmuuttovirasto 2016)

Ei ole täysin selvää, kuinka moni maahan saapuneista pyrki alun perin Suomeen ja kuinka moni joutui tänne vahingossa, sattumalta taikka toisena tai viimeisenä vaihtoehtona. Björklund (2015) kertoo, että suuri osa alaikäisistä turvapaikanhakijoista on ennen maahan saapumista haahuillut pitkin Eurooppaa, hakien paikkaansa ja sopivia etuja, kunnes on ajautunut Suomeen ilman etukäteissuunnitelmaa. Toisaalta on todettu, että kesällä 2015 Suomea koskevat nettihaut Irakista moninkertaistuivat (Wennberg 2015), mikä viittaa siihen, että monet – mahdollisesti aikuisista – turvapaikanhakijoista halusivat varta vasten Suomeen ensisijaisena vaihtoehtona.

Suomeen on saapunut yksin yli 5000 alaikäistä pakolaista tai turvapaikanhakijaa. Määrät vaihtelevat kovasti: vuonna 2014 heitä saapui vain 196, mutta vuonna 2015 saapui 3024 (Maahanmuuttovirasto 2016). Suurin osa on 15-17-vuotiaita poikia, useimmin Afganistanista (63 % vuonna 2015 hakeneista), Irakista (21 %) ja Somaliasta (8 %). Suuri yleisö pelkää heidän olevan ankkurilapsia, joiden tehtävänä on saada turvapaikka ensin itselleen ja sitten perheelleen perheen yhdistämisen kautta. Perheen maahantulo on kuitenkin osoittautunut tai pikemmin tehty äärimmäisen hankalaksi: alle prosentti hakemuksista onnistuu. Muuten alaikäiset turvapaikanhakijat myöntävät aikuisia useammin, että juurisyyntä oli halu saada parempaa koulutusta ja kohottaa omaa taloudellista asemaansa. Kuitenkin reilut 80 % alaikäisistä turvapaikanhakijoista sai oleskeluluvan, osa tosin toissijaisen

suojelun tai humanitaarisen syyn vuoksi. (Björklund 2015, Maahanmuuttovirasto 2016)

2.3 Suomen kotouttamisjärjestelmä

Nykyisin voimassa oleva kotouttamislaki (2010/1368) astui voimaan 1.9.2011 kumoten vuoden 1999 kotouttamislain. Virallisesti maahanmuuttajien kotoutumis- palveluiden järjestämisestä ja kehittämisestä vastaavat kansallisella tasolla sisäasiain- ministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö. Paikallistasolla palveluja järjestävät kunnat sekä kolmannen sektorin toimijat, jopa yritykset kilpailutuksen tuloksena. Toimijakenttää pidetään sekavana myös sisältäpäin. (Pöyhönen, Tarnanen, Vehviläinen, Virtanen & Pihlaja 2010.)

Suuri osa aikuisten maahanmuuttajien virallisesta kotoutumiskoulutuksesta toteutetaan työvoimapoliittisena aikuiskoulutuksena. Koulutus sisältää suomen, joskus vaihtoehtoisesti ruotsin, kielen opetusta, yhteiskuntatietoja, arkielämän taitoja, kulttuurintuntemusta sekä ammatinvalintaan ja työelämään liittyvää ohjausta. Koulutukseen sisältyy usein myös työharjoittelua. Työvoimapoliittisen koulutuksen väitetään vastaavan huonosti maahanmuuttajien tarpeisiin. (Pöyhönen et al 2010.)

Lain vaatiman kotoutumisohjelmien vaikutusta työmenestykseen on tutkittu tilastollisesti vertaamalla ohjelmaan osallistuneiden tuloja vertailuryhmiin. Kotouttamisohjelmat nostivat maahanmuuttajien tuloja merkittävästi (VATT 2014). Selvää selitystä tutkijat eivät osanneet antaa, mutta epäilivät lisääntyneen suomen kielen opetuksen vaikuttaneen.

Eritaustaisille ja eri lailla integroituville maahanmuuttajille on järjestetty projektiluonteisesti erilaisia kursseja (esimerkiksi Viren, Telkki & Voutilainen 2011.). Useimmat projektit toteutetaan varsin kokeiluluonteisesti. Monista näistä ei kerätä tietoja kovin systemaattisesti, mutta joistain kokeiluluonteisista hankkeista on pyritty luomaan yhteistä koostetta (Osallisena Suomessa 2013). Ilman kelpoista vertailu- kohdetta nämä tulokset eivät ole kovin luotettavia (VATT 2014). Tieteellisesti validi kokeilu vaatisi satunnaisotannalla valittuja ryhmiä, joille tehdään hyvin määriteltyjä

toimenpiteitä. Muuten kohderyhmän valikoituminen vaikuttaa tuloksiin enemmän kuin tehdyt toimet.

Monet maahanmuuttajat opiskelevat kieltä ja kulttuuria omaehtoisesti. Tietyissä tapauksissa omaehtoisuus voidaan lukea osaksi virallista kotoutumiskoulutusta. Omaehtoisesti voi opiskella aikuislukioissa ja vapaan sivistystyön oppilaitoksissa. (Pöyhönen et al 2010.)

Yksin saapuneiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kotoutumiseen liittyy omia erityisongelmia. Nuoret turvapaikanhakijat eivät luota viranomaisiin eivätkä välttämättä muuhunkaan sosiaali- ja opetustoimen henkilökuntaan. He eivät pysty vaikuttamaan omaan kohtaloonsa senkään vertaa kuin aikuiset, koska heidän elämänsä valvotaan tarkemmin. Elo ja epävarmuus turvapaikkaa odottaessa voivat haitata heidän psyykkistä terveyttään jopa enemmän kuin aiemmat traumat. Nuorilla pakolaisilla on kuitenkin usein kovat halut opiskella ja tehdä lujasti töitä, mutta myös kotiperäisiä paineita menestyä, kenties lähettää rahaa tai järjestää perhe heidän luokseen. Heidän tavoitteensa voivat kuitenkin olla kovin epärealistisia, koska he eivät osaa arvata oppimiseen vaadittavaa aikaa ja vaivaa ja epäonnistuminen saattaa johtaa syrjäytymiseen tai eristymiseen. (Brörklund 2015)

Kotouttamista ei kaikin puolin pidetä onnistuneena. Söderling (2015) näkee sen olevan osin retuperällä. Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden osaaminen on todettu heikommaksi (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2015) kuin kantaväestön – osaamisero on jopa suurempi kuin vertailumaissa. Maahanmuuttopolitiikkaa kuvaa hallinnon hajanaisuus ja kotouttamisen vähäinen resurssointi (esim. Söderling 2015).

Kantaväestön suhtautuminen maahanmuuttajiin vaihtelee. Siihen vaikuttaa paljon lähtömaa ja uskonto. Suomalaiset suhtautuvat uskonnoista kielteisimmin islamiin. Mielenkiintoisesti yleinen uskonnonvastaisuus ja kielteinen suhtautuminen myös kristinuskoon korreloin vahvasti islamvastaisuuden kanssa (Pauha & Ketola 2015).

2.4 Maahanmuuttajien sopeutuminen Suomeen

Maahanmuutosta alkaa pitkälinen sopeutumisprosessi. Maahanmuuttajien kotoutumisen aikana muokataan maahanmuuttajan identiteettiä – tarkoituksella ja vahingossa – moneen suuntaan. Yleisesti maahanmuuttajat kokevat maahanmuuton identiteetikriisinä, jonka ratkaisu viivästyy erityisesti pakolaisilla (Ertorer 2014). Tilannetekijöistä ja lähtökohdista riippuu, kuinka vahvasti maahanmuuttaja omaksuu annetut arvot ja normit. Suomalainen kulttuuri itsessään saattaa vaikuttaa varsin erilaiselta ja erikoiselta tulijalle. Yleisesti on todettu, että suuret kulttuurierot lähtö- ja kohdemaiden välillä vaikeuttavat sopeutumista (Demes & Geeraert 2014).

Suomeen saapuneiden maahanmuuttajien identiteettejä on tutkittu elämäkertojen ja elämäntarinoiden avulla. Huttunen (1999, 2002) tutki kirjoituskilpailun kautta saatua aineistoa. Hänen tutkimuksensa mukaan maahanmuuttajat kokivat hyvin erilaisia paikkaidentiteettejä, pitkälti riippuen niistä syistä, joiden vuoksi he olivat lähteneet kotimaistaan. Toisille Suomi edusti selkeän väliaikaista asuinpaikkaa, johon he eivät yrittäneetkään identifioitua. Toiset kokivat lähtömaansa erittäin negatiivisena eivätkä siten kokeneet mitään paluuhaluja. Jotkut kokivat itsensä pikemmin maailmankansalaisina kuin jonkun valtion tai kansakunnan jäseninä. Suomeen perheytyneet kokivat syvempää kiintymystä Suomeen. Varjonen (2013) tarkasteli identiteettejä, ryhmäsuhteita ja integraatiota maahanmuuttajien elämäntarinoissa. Hän pyrki selvittämään, kuinka maahanmuuttajat rakentavat identiteettiään tai ilmaisevat sitä puheellaan lähinnä kirjallisesti.

Nisula (2011) tarkasteli väitöskirjassaan maahanmuuttajien kokonaisvaltaista liittymistä yhteiskuntaan. Hänen mukaansa valmennuksessa tapahtuvan vuorovaikutuksen tulisi tukea sitä, että maahanmuuttajat voivat itse määritellä omaa identiteettiään uudessa kulttuurissa. Kun yksilöllisiä eroja korostetaan, ei vahvisteta identiteettiä vain maahanmuuttajana. Muuten maahanmuuttajaidentiteetistä on vaikea päästä pois.

Kosonen (2008) tutki lapsena Suomeen saapuneiden vietnamilaisten pakolaisten sosiokulttuurista sopeutumista Suomeen. Hän havaitsi, että yksittäiset akkulturaatiodimensiot, kuten kieli, arvot ja identiteetti, vaikuttavat psyykkiseen hyvinvointiin ja sosiokulttuuriseen sopeutumiseen enemmän kuin näitä yhdistävät

etniset, kansalliset ja bikulturaaliset profiilit. Kososen (2008) mukaan vietnamilainen identiteetti kasvoi aikuisena, ollen nuoruusiässä vähäisempi. Lapsena ja nuorena koettu syrjintä ennusti vähäisempää kouluttautumista sekä yleisempää masennusta. Lapsille ja nuorille hyväksyntä vertaisjoukkoon merkitsee enemmän kuin kielitaito tai kyvykkyys. Identifioituminen suomalaiseksi aikuisena korreloi negatiivisesti henkisen hyvinvoinnin ja kouluttavuuden kanssa.

Brörklundin (2015, 2014) mukaan yksinsaapuneet nuoret pakolaiset sopeutuvat vaihtelevasti. Tyypillisesti he sosialisoiduvat ensisijaisesti oman ikänsä ja sukupuolensa mukaiseen vertaisryhmään, joka koostuu pääosin muista samassa asemassa olevista nuorista, jotka edustavat lukuisia kansallisuuksia. He eivät varsinaisesti sosialisoidu omaan etniseen ryhmäänsä. Suomalaisia ystäviä he saavat vasta myöhemmin. Poikien on helpompi saada suomalainen tyttöystävä kuin tyttöjen saada suomalainen poikaystävä. Moni ajautuu päihteisiin ja rikollisuuteen.

Vatt-työryhmä (2014) tekee johtopäätöksen, että maahanmuuttajilla ja heidän lapsillaan on toistaiseksi mennyt huonommin kuin kantaväestöllä. Heidän mukaansa kotoutumistoimintaa kannattaa tehostaa niin kansantaloudellisista kuin inhimillisistä syistä.

Lehti ja kumppanit (2014) totesivat, että maahanmuuttajat syyllistyvät rikoksiin kantaväestöä useammin, mutta joutuvat myös useammin rikosten uhreiksi. Suuri osa tästä selittyi demografisella ja sosioekonomisella rakenteella, mutta näiden huomioon ottamisen jälkeenkin maahanmuuttajien rikosalttius todettiin merkittävästi kantaväestöä suuremmaksi. Huono-osaisuus on rikollisuuden syy, mutta myös sen seuraus. Eri maahanmuuttajaryhmien rikollisuusprofiilien välillä havaittiin jopa merkittävämpiä eroja kuin kantasuomalaisten ja maahanmuuttajien summaprofiilien välillä. Kuitenkin kaikissa rikostyypeissä rikoksiin syyllistyy vain hyvin pieni osa kunkin etnisen ryhmän jäsenistä.

3 AKKULTURAATIOTEORIAA

3.1 *Akkulturaatioprosessi*

Maahanmuuttajan sopeutumista käsitellään usein Berryn (1997) kehittämällä akkulturaatioprosessin mallilla. Mallin mukaan maahan saapunut toisen kulttuurin edustaja ottaa ensin kontaktia valtakulttuuriin. Se voi johtaa sisäiseen konfliktiin, joskus ulkoiseenkin. Konfliktin ratkaisuun ja sisäisen ja ulkoisen maailman järjestämiseen voi kulua vaihtelevan pitkä aika. Lopulta tulija sopeutuu kulttuuriin, mitä kutsutaan adaptaatioksi. Berryn prosessia on kritisoitu (Sintonen 1999, 117, Huttunen 2002, 44) (Anglé 2014). Prosessi itsessään voi tapahtua hyvinkin yksilöllisesti.

Tyypillisesti sopeutuminen alkaa pinnallisella ja muodollisella prosessilla, missä kotoutumisen vaatimukset eivät tule selville eikä maahanmuuttajan välttämättä tarvitse vielä kyseenalaistaa arvojaan. Syvällisempi kotoutumisprosessi kuitenkin kestää vuosia, joiden aikana maahanmuuttaja löytää uusia rooleja ja ihmissuhteita. Lapset sosialisoituvat aikuisia nopeammin, koska he väistämättä kohtaavat päivittäisiä sosialisatiotilanteita, joilta aikuinen voi välttyä. Toisaalta lapset sopeutuvat oman sukupolvensa kulttuuriin, joten maahanmuuttajaperheet kohtaavat kantäväestöä suuremman sukupolvien kuilun. (Alitolppa-Niitamo 1994)

Empiiriset tutkimukset osoittavat maahanmuuttajien arvojärjestelmien muuttuvan uudessa maassaan (Rudnev 2014). Tätä ei voi pitää itsestään selvänä, koska arvot edustavat pysyvämpää osaa identiteetistä kuin asenteet ja normit ja niiden oletetaan juurtuvan suhteellisen pysyviksi formatiivisen kauden aikana aikuisikään mennessä (Hitlin & Piliavin, 2004). Suurempia johtopäätöksiä ei kuitenkaan voida tehdä Euroopan sisäisten vapaaehtoisten muuttajien keskuudessa tehdystä tutkimuksesta, koska osa selittyy muuttajaksi valikoituvien yksilöiden omista arvo-profiileista. Myös Ward ja Geeraert (2016) väittävät, että useiden tutkimusten mukaan kulttuurin käytännöt muuttuvat ensin, identiteetti sitten ja arvot viimeiseksi.

Suurin osa kulttuurin oppimisesta tapahtuu implisiittisesti vuorovaikutusten kautta, mahdollisesti Banduran (1977) sosiaalisen oppimisen mallin kuvaamalla tavalla. Ihan pienin elein annettu reaaliaikainen palaute vaikuttaa merkittävästi, mitä voidaan selittää myös ehdollistumisella. Normien oppimista edesauttavat havaitut käyttäytymismallit. Oman kulttuurin poisoppimista ei ole todettu välttämättömäksi uuden kulttuurin oppimiselle. Yhteen kulttuuriin kuuluvat vihjeet kuitenkin muuttavat välitöntä käyttäytymistä kyseisen kulttuurin mukaisemmaksi. (Morris et al 2015)

Ympäröivän kulttuurin muutos aiheuttaa aina stressiä (Berry 1997, Raed 2000). Se viestii tarpeesta selviytyä kulttuurihaasteista. Eräiden tutkimusten mukaan vain harvat kokevat merkittävää akkulturaatiostressiä, mutta stressikuviot vaihtelevat hyvin yksilöllisesti (Demes & Geeraert 2015). Uuden kulttuurin omaksuminen ei välttämättä aiheuta lainkaan stressiä ja traumoja, vaan yksilö voi kokea sen jopa voimaannuttavana (Berry et al 2006, Nguyen 2006). Kukin yksilö yrittää selvittää stressistä käytettävissään olevilla keinoilla. Ongelmaan kohdistuvat selviytymiskeinot on todettu sopeuttavaksi, mutta tunteisiin kohdistuvat keinot voivat lisätä stressiä.

Sopeutuminen riippuu tulijan persoonallisuudesta ja interkulttuuraisista kyvyistä. Persoonallisuuden piirteistä avoimuus kokemuksille ennustaa hyvää sopeutumista ja neuroottisuus ennustaa sopeutumisvaikeuksia. Sopeutumiskykyä voidaan mallintaa viisiulotteisella mittaristolla (MPQ, *Multicultural Performance Questionnaire*), joka sisältää kohdat kulttuurinen empatia, avomieliisyys, emotionaalinen vakaus, joustavuus ja sosiaalinen aloitteellisuus (Van der Zee & Van Oudenhoven, 2000, 2001; Van Oudenhoven & Van der Zee, 2002). Nämä selittävät hyvinvointia ja menestystä kansainvälisissä piireissä. Eräiden tutkimusten mukaan saadut pisteet selittävät 20 % yksilöiden eroista sopeutumisessa. Syvemmin voidaan puhua sosiaalisen stressin sieto- ja selviämiskyvystä sekä sosiaalisesta havainto- ja toimintakyvystä. Stressinsietokyvyt suojelevat kontrollin menetystä ja epävarmuutta vastaan, kun taas sosiaalinen havaintokyky helpottaa toimimista monikulttuurisessa tiimissä ja tukee kognitiivisen ja sosiaalisen haasteen ottamista interkulttuurisessa ympäristössä. (Van Oudenhoven & Benet-Martínez 2015)

Myös Ward ja Geeraert (2016) raportoivat, että emotionaalinen vakaus, miellyttävyys, ekstraversio, sosiaalinen aloitteellisuus, avomieliisyys ja kulttuurinen äly edistävät sopeutumista. Tutkimukset eivät kuitenkaan kerro, kuinka yleistettävää tämä on ja missä määrin se riippuu yhteensopivuudesta paikallisen kulttuurin tai tulijan kohtaaman alikulttuurin kanssa.

Sosiaalisen kontrolliteorian mukaan sosiaaliset siteet vähentävät yksilöiden rikosalttiutta (Kivivuori 2013). Siten kotoutumisen onnistuminen vaikuttaa selkeästi rikollisuuteen. Tilastollisten vertailujen mukaan sosiodemografiset ja -ekonomiset tekijät liittyvät maahanmuuttajaväestön kantaväestöä korkeampaan rikosriskiin. Erot työllisyydessä vaikuttavat niin rikollisuuteen kuin riskiin joutua uhriksi. Erityisesti nuorten rikosalttiuteen vaikuttavat niin vapaa-ajan viettotavat kuin vanhempien sosiaalinen kontrolli sekä kasvatuksessa annetut arvot, jotka saattavat poiketa maahanmuuttajien ja kantaväestön välillä, joskin niin maahanmuuttajien kuin kantaväestön sisällä on valtaista variaatiota. Toisaalta myös heikko tieto omista oikeuksista ja velvollisuuksista lisää lainrikkomuksia (Honkatukia & Suurpää 2008, Kivivuori 2013). Yhteiskunnallisten instituutioiden legitimitteetti vaikuttaa erityisen merkittävästi rikosalttiuteen – siinä on havaittu selviä eroja maahanmuuttajaryhmien välillä (erityisen heikkoa se on somalien keskuudessa). Heikoimmin sosiodemografiset tekijät selittävät raiskausrikoksia. (Lehti et al 2014)

3.2 Akkulturaation nelikenttämallit

Berryn (1997, 24) ja Liebkindin (1994, 26) tutkimusten pohjalta maahanmuuttajien akkulturaatiota voidaan kuvata nelikentällä:

Taulukko 1: Akkulturaation vaihtoehdot Berryn ja Liebkindin malleja mukaellen.

	Säilyttää oman kulttuuri-identiteetin	Luopuu alkuperäisestä kulttuuri-identiteetistä
Omaksuu tai hyväksyy valta-yhteisön kulttuuri-identiteetin	Integraatio kotoutuminen	Assimilaatio sulautuminen
Kieltäytyy hyväksymästä valta-yhteisön kulttuuri-identiteettiä	Separaatio eristäytyminen	Segregaatio syrjäntyminen

Taulukkoa voidaan tulkita ilmaistujen tavoitteiden, vallitsevan identiteetin, todettujen sosiaalisten suhteiden taikka havaitun toiminnan näkökulmasta. Berry itse (1991) sekoitti näitä käyttämällä eri akseleilla kulttuurista ja sosiaalista dimensiota (Kosonen 2008).

Identiteetti ja sosiaaliset suhteet eivät aina kulje yhdessä. Yksilö voi kokea vahvaa kansallista identiteettiä, vaikka olisi kansallisuutensa yksinäinen edustaja eikä näin ollen voisi pitää sosiaalisia yhteyksiä paikallisiin maanmiehiinsä. Toisaalta toinen yksilö voi pitää suhteita etniseen ryhmäänsä velvollisuudesta tai jopa pakosta ilman emotionaalista yhteenkuuluvuutta.

Bourhis, Moïse, Perrault ja Senécal (1997) kehittivät puhtaasti identiteettiin pohjautuvan mallin. Hutnik (1986) jakoi sopeutumisen assimilatiiviseen, dissosiatiiiviseen, akkulturaatiiviseen ja marginaalisen kenttään, joskin hänen malliaan on pidetty biasoituneena (Kosonen 2008.). Liebkind, Mannila, Jasinkaja-Lahti, Jaakkola, Kyntäjä ja Reuter (2004, 92) tarkastelivat sosiaalisia suhteita valtaväestöön ja omaan maahanmuuttajaryhmään. Mitatun akkulturaation ohella voidaan tarkastella yksilön tavoitteita tai strategiaa. Akselin valinta ja operationalisointi vaikuttavat merkittävästi tuloksiin: tyypillisesti todetut käyttäytymiset ennustavat psykologista ja sosio-kulttuurista sopeutumista vahvemmin kuin mitatut asenteet (Ward 2013).

Jotkut tutkijat (Sohvat et al 2010) kritisoivat nelikenttää, koska eivät ole löytäneet esimerkkejä marginalisaatiosta, mikä lienee sekaannusta (Ward & Geeraert 2016).

Integraatiossa yksilö taikka ryhmä säilyttää oman kulttuuri-identiteettinsä ottaen samalla paikkansa yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä. Oma kulttuuri antaa tukea yhteiskuntaan sopeutumiseen, mikä johtaa aitoon yksilökohtaiseen kaksi- tai monikulttuurisuuteen (Kosonen 2008, Anglé 2014, 46). Oman kulttuurin säilyttäminen ja enemmistökulttuurin omaksuminen tuovat joustavuutta elämään ja ajatteluun (Verkuyten 2005). Nguyen ja Benet-Martinez (2013) käyttävät termiä bi-kulturismi eli kaksikulttuurisuus, joka voi olla täsmällisempi, koska integraatiolla viitataan niin moneen muuhunkin asiaan, joskin he painottavat sillä yksilön strategiaa. Siltä osin suomalainen termi kotoutuminen vaikuttaa täsmällisemmin määritellyltä, koska kulttuurikäsitteet yleisemmin ymmärretään yhteiskunnallisesti.

Assimilaatiossa yksilö hylkää tai menettää alkuperäisen etnisen kulttuurinsa, jotta voisi omaksua valtakulttuurin (Berry 1991, 24). Se aiheuttaa sosiaalisen epäonnistumisen riskin, jos yksilö ei pääse valtakulttuurin jäseneksi, koska hän jää ilman oman kulttuurinsa tukea. Yleensä alkuperäinen kulttuuri juurtuu syväälle yksilöön, eikä hän luovu omasta etnisestä identiteetistään, vaikka toimisi uuden kulttuurin tapojen ja normien mukaan eikä edes välittäisi omia tapojaan eteenpäin (Kosonen 2008). Aivan kaikilla ei kuitenkaan edes ole alkuperäistä etnistä identiteettiä tai he ovat kehittäneet sille vastaidentiteetin.

Monet maahanmuuttajat pyrkivät säilyttämään oman kulttuurinsa ja torjuvat valtakulttuurin. Tätä kutsutaan rejektioksi (Berry 1991) tai separaatioksi (Liebkind 1994). Eristäytyminen vaikeuttaa yhteiskuntaan osallistumista, mutta vahvistaa vähemmistöaseman ja perinteiden säilyttämistä. Jos yhteiskunta ei hyväksy maahanmuuttajaa jäsenekseen, integraatio tai assimilaatio eivät edes ole vaihtoehtoja, vaan maahanmuuttajat lokeroidaan omiin yhteisöihin tai syrjäytetään (Kosonen 2008). Vahvan assimilaatiopolitiikan tuoma jännite voi johtaa separaatioon (Ward & Geeraert 2016). Myös vahva kulttuuriessentialismi eli usko kulttuurin synnynnäiseen alkuperään ja pysyvyyteen tukee separaatiota (No et al 2008).

Vaikeimpaan asemaan jäävät maahanmuuttajat, jotka kadottavat oman kulttuuri-identiteettinsä omaksumatta mitään tilalle. Heitä ei hyväksytä minkään kulttuurin jäseneksi tai he eivät hyväksy mitään kulttuuria. Tätä kutsutaan de-kulturaatioksi, vieraantumiseksi, marginalisaatioksi tai segregatioksi (Anglé 2014), joskin edellä mainituilla termeillä voidaan viitata toisenlaisiinkin tapahtumiin.

Toisaalta Bourhos ja kumppanit (1997) jakavat marginalisaation kahteen luokkaan, anomiaan ja individualismiin. Näistä anomia viittaa passiiviseen syrjäytymiseen, mutta individualistit kokevat itsensä niin erikoisiksi, etteivät välitä kuulua mihinkään kansalliseen luokkaan. Sellainen voi viitata myös identifioitumiseen maailmankansalaiseksi taikka johonkin ei-kansalliseen viiteryhmään. Maailmankansalaisuus ei yleensä johda psykologiseen syrjäytymiseen, jos sellainen löytää hengenheimolaisiaan läheltä tai kaukaa. Esimerkiksi johtajien akkulturaatiota koskevissa tutkimuksissa ”marginalisaatio” korreloi psykologisen hyvinvoinnin ja työn tuloksellisuuden kanssa (Gillespie et al 2010, Tadmara et al 2009). Alkuperäinen

kulttuuri-identiteettikin voi kohdistua johonkin puolietniseen vähemmistöön eikä alueen valtakulttuuriin.

Nelikenttiä tarkasteltaessa tulee muistaa, että merkittävä osa ihmisistä lilluu kenttien keskellä kuulumatta selkeästi mihinkään luokkaan (esim. Ward & Geeraert 2016). Nelijako siten aina yksinkertaistaa todellista tilannetta oleellisesti, joskin se sopii erinomaisemmin tavoitteiden ja strategioiden kuvaamiseen. Kansallinen kulttuurikin voidaan käsittää laajasti, kuten yleisempänä kristillis-eurooppalaisena tai islamilaisena kulttuurina, tai suppeasti heimo-, vähemmistö- tai paikkakunta-kohtaisena identiteettinä (vrt. Goldman 2012). Identiteetti voi liittyä enemmän tai vähemmän vahvasti kieleen tai uskontoon, jotka eivät noudata muodollisia tai tosiasiallisia valtakunnanrajoja. Esimerkiksi muslimit yleensä identifioituvat vahvemmin uskontoon kuin kansaan tai valtioon (Ward 2013). Monet pakolaisten alkuperämaat itsessään eivät ole varsinaisia kansallisvaltiota, vaan rajoiltaan keinotekoisia tai kansallisesti epäyhtenäisiä, pahimmassa tapauksessa vain jonkun vihatun tyrannin väkivaltakuntia.

3.3 Kaksikulttuurinen integraatio

Lukuisten tutkimusten mukaan kaksikulttuurisesti suuntautunut akkulturaatio eli integraatio johtaa yleensä suurimpaan psykologiseen hyvinvointiin ja sosio-kulttuuriseen sopeutumiseen (Ward 2013, Berry, Phinney, Sam & Vedder 2006, Jasinskaja-Lahti, Liebkind, Horenczyk & Schmitz 2003, Nguyen & Benet-Martinez 2013, Ward & Geeraert 2016). Sen on todettu jopa edistävän luovuutta (Cheng, Sanchez-Burks & Lee 2008). Kaksikulttuurisuus voi kuitenkin ilmetä yhdistyneenä tai vaihtuvana, riippuen kulttuurien yhteensopivuudesta ja yksilön kyvystä integroida eri kulttuurit (LaFromboise, Coleman & Gerton 1993). Yleisemminkin on todettu, että ihmiset liittyvät halukkaammin uuteen ryhmään, jos he kokevat, että heidän alkuperäisen ryhmän jatkuvuus on taattu (Jetten & Hutchison 2011). Kiintymysteorian (Hang et al 2013) mukaan oman kulttuurin tunnusmerkit antavat rohkeutta tutustua isäntäkulttuuriin. (Ihan niin kuin lapsi tutustuu rohkeasti ulkomaailmaan, kun isän syli on lähellä.)

Vaikka yksilöt tyypillisesti pitävät integraatiota parhaana vaihtoehtona, käytännössä se ei aina näy käyttäytymisessä, mahdollisesti ympäristön rajoitusten ja muiden vaikutusten vuoksi. Meta-analyysin mukaan kaksikulttuurisen integraation positiiviset vaikutukset näkyvät selkeämmin Yhdysvalloissa kuin muualla maailmassa ja merkittävämmiin eurooppalaisille kuin afrikkalaisille maahanmuuttajille, mitkä saattavat toki johtua myös mittausbiaksesta (Nguyen & Benet-Martinez 2013). Integraatiota tukevat tulokset saattavat osin riippua kolmannesta muuttajasta: kenties hyvä sopeutumiskyky tukee kaksikulttuurisuutta.

Integraation autuudesta on löydetty yksi poikkeus: Viron venäläisistä valtakulttuuriin sulautuneet saavuttivat parhaat tulokset sosiaalisessa hyvinvoinnissa, kun taas kaksikulttuurisesti integroituneet kertoivat kaikkein alhaisimmasta elämäntyytyväisyydestä (Ward 2013). Selitystä voi etsiä historiasta: entiseen valtaeliittiin kuuluneet maassa pitkään asuneet entisen valtion enemmistökansalaiset muuttuivat kerralla uuden valtion syrjityksi vähemmistöksi.

Paikallisten toverien ja opettajien koettu tuki hautoo positiivisia tunteita asuinpaikkaa kohtaan ja auttaa integraatiota (Ward & Geeraert 2016). Toisaalta esimerkiksi kansainvälisten yhteistyöhankkeiden johtamisessa suositellaan luomaan hankkeen yhteistä identiteettiä pyrkimättä heikentämään osallistuvien ryhmien omia identiteettejä (Hogg, van Knippenberg & Rast 2012).

Kotoutumisasteen määrittelyyn liittyy tulkinnanvaraisuuksia. Tuleeko maahanmuuttajan integroitua valtakulttuuriin vai johonkin osakulttuuriin, jotta häntä pidetään integroituneena? Onko maahanmuuttaja integroitunut yhteiskuntaan, jos hän integroituu johonkin suomalaisen yhteiskunnan alakulttuuriin, joka itsessään eroaa valtakulttuurista tai jota pidetään marginaalisena? Esimerkeiksi voi ottaa yhteiskunnan ylä- ja alakerrokset, kapitalistit, romanit tai katujengit. Myös monet työn vuoksi maahan muuttavat voivat nopeasti integroitua ja identifioitua työyhteisönsä saamatta mitään sosiaalisia suhteita työyhteisön ulkopuolelta tai omaksumatta mitään kansallisen identiteetin piirrettä, vaikka asuisivat maassa pitkäänkin. Tämä voi koskea erityisesti vahvan universaalien identiteetin ammatteja, joissa yleisesti suhtaudutaan kansainväliseen liikkuvuuteen avoimesti, esimerkiksi tutkijoita,

taiteilijoita tai urheilijoita. Näihin yleensä liittyy maailmaidentifioituminen paikka-identiteettiä vahvemmin. (Vrt Sen 2006)

3.4 Integroitumiseen vaikuttavia tekijöitä

Käytännössä akkulturaatio voi tapahtua paljon monimutkaisemmin. Yksilö aaltoilee myös osakulttuurien välillä, hakien, puolustaen tai epäillen samalla ammatillista, uskonnollista, poliittista tai harrastuksellista paikkaansa ja identiteettiänsä (Morris et al 2015, Ward & Geeraert 2016). Nämä osidentiteetit voivat olla ylikansallisia. Yksilöt identifioituvat myös omaan perheeseensä. Usein vasta perheen perustaminen ja lasten kasvatus herättävät pohtimaan omia perinteitään ja monikulttuurisuutta (Saukkonen 2016, 80). Kaksikulttuuriset perheet luovat yleensä itselleen oman toimintakulttuurinsa, joka ei sellaisenaan ole kopio kummastakaan kulttuurista (Anglé 2014). Maahanmuuttoon voi liittyä muutos sosioekonomisessa asemassa, joka sellaisenaan tuo uudenlaista kulttuurisokkia, mitä voi lisätä samanaikainen teknologian murros.

Maahanmuuttajan kotoutuminen riippuu vahvasti yksilöistä, kuten koulutustasosta ja sosioekonomisesta taustasta sekä ympäristöistä. Vaikeimmin Suomeen ovat sopeutuneet pakolaiset (Räty 2002, 120), helpoiten suomalaisten puoliset (Anglé 2014). Casey ja Dustman (2010) havaitsivat, että koulutus liittyy positiivisesti korkeampaan sitoutumisen asuinmaahan ja negatiivisesti sitoutumiseen lähtömaahan. Korkeimmin koulutetuilla usein korostuu maailmankansalaisuus. Rudmin (2011) totesi, että hyvä sosioekonominen asema ja vähäiseksi koettu diskriminaatio ennustavat korkeaa hyvinvointia. Mähönen ja Jasinskaja-Lahti (2013) huomasivat, että odotukset, valmistautuminen ja muuttoa edeltävät kokemukset voivat vaikuttaa sopeutumiseen.

Uskonto tuo oman ulottuvuutensa. Uskonnon vaihtamista kohdemaan valtauskonnoksi ei yleensä pidetä akkulturaation edellytyksenä tai tunnusmerkkinä. Yleensä kohdemaan valtauskonnosta kovasti poikkeavan uskonnon odotetaan ennustavan vaikeampaa sopeutumista. Martikaisen (2015, 86) mukaan suomalaisessa tutkimuksessa uskonnon vaikutukset on pitkälti sivuutettu. Uskonto on kuitenkin

nousemassa keskiöön islamilaisen maahanmuuton, siihen liittyvien ongelmien ja terrorismin uhan myötä.

Eräissä tutkimuksissa todettiin hieman yllättäen, että maahanmuuttajanuoren vahva muslimi-identiteetti ennusti parempaa hyvinvointia ja harvempia käyttäytymisongelmia kuin etninen identiteetti taikka identifioituminen kristinuskoon tai itämaisiin uskontoihin tai uskonottomuus (Sam, Vedder, Ward, & Horenzyck 2006). Erityisesti muslimi-identiteetti suojeli diskriminaation negatiivisia vaikutuksia vastaan. Lisäksi islamilainen yhteisö saattaa säädellä ei-toivottua käyttäytymistä sosiaalisesti. Oikeus osoittaa islaminuskoa muun muassa pukeutumalla lisäsi psykologista hyvinvointia. Uskonnon vaikutuksia ei kuitenkaan ole kovin perusteellisesti tutkittu eivätkä tulokset välttämättä yleisty kaikkiin ympäristöihin. (Ward 2013)

Pauha ja Martikainen (2017) viittaavat Danan, Barreton ja Oskooiin (2011) tutkimukseen jotta todettiin, että moskeijoissa aktiivisesti käyvillä yhdysvaltalais-muslimeilla on muita muslimeita voimakkaampi amerikkalainen identiteetti. Schmittin (2002, 359–360) mukaan näkyvät moskeijat saattavat edistää muslimien integroitumista osoittamalla islamin hyväksyttävyyden. Näidenkin yleistäminen Suomeen vaatii varovaisuutta.

3.5 Yhteiskunnan strategiat

Yksilökeskeisen ulottuvuuden ohella akkulturaatiota voidaan tarkastella yhteiskunnan strategioiden kannalta (Berry 2001). Siinäkin voidaan erottaa neljä vaihtoehtoista toimintamallia tai politiikkaa:

Taulukko 2: Akkulturaatiopolitiikan vaihtoehdot Berryyn mukaan.

	Hyväksytään oman kulttuuri-identiteetin säilyttäminen	Vaaditaan luopumaan alkuperäisestä kulttuuri-identiteetistä
Hyväksytään yhteiskunnan täysjäseneksi	Monikultturalismi	Sulautusuuni
Ei hyväksytä yhteisön täysjäseneksi	Segregointi	Eksklusio

Berry (2001) itse suositteli monikulttuurisuuden strategiaa. Hyväksi esimerkiksi hän tarjoaa Kanadaa.

Empiiristen tutkimusten mukaan aito hyväksyntä yhteisöön on ratkaisevaa tulijoiden elämänlaadulle (Suarez-Orozco, Suarez-Orozco & Todorova 2008). Maahanmuuttajiin kohdistuvat ennakkoluulot ennustavat vahvempaa halua alkuperäisen kulttuurin säilyttämiseen (Ward & Geeraert 2016).

Maahanmuuttajien tehokas ja inhimillisesti kestävä kotouttaminen edellyttää vastaanottavalta yhteisöltä kypsyyttä. Berryn (1984) mukaan vain omasta kulttuurisesta identiteetistään vahvat yksilöt voivat hyväksyä ihmiset, jotka eroavat heistä. Tuonnempana esitettyjen väitteiden mukaan itsestään epävarmat voivat identifioitua matalan statuksen viiteryhmään, jota yhdistää halu jollain lailla erottua muista, vaikkapa tarkoituksella korostetusta erilaisten tai muukalaisten ulkoryhmästä. Muun muassa Finellin ja Liebkindin (2013) tutkimuksista voidaan päätellä, että kilpailullisten kansallisten symbolien esiintyminen korostaa vastakkainasettelua, mutta kulttuuristen symbolien esiintyminen luo yhteistyömyönteisempää ilmapiiriä. Valtakulttuurin jäsenten ystävällinen suhtautuminen vähemmistöön nostaa todennäköisyyttä identifioitua valtakulttuuriin (Schwartz, Unger, Zamboanga & Szapoznik, 2010).

Berryn (2001) mukaan integroituminen edellyttää tiettyjen psykologisten edellytysten täyttymistä. Asuinmassa tulee hyväksyä laajalti kulttuurien erilaisuudet, ennakkoluulojen ja diskriminaation tulee pysyä vähäisenä, ryhmien välillä ei saa esiintyä vihamielisyyttä ja maahanmuuttajan tulee kokea tunnetta liittymisestä laajempaan yhteisöön. Valtaväestöstä ulkoisesti erottuvat ryhmät eivät välttämättä edes pyri integroitumaan, jos he uskovat, että heitä kuitenkin erotellaan ulkoisten tunnusmerkkien vuoksi. Integraatio ja separaatio mahdollistuvat vain, jos oma maahanmuuttajaryhmä haluaa säilyttää oman kulttuuriperintönsä ja kykenee siihen.

Moninkertaiset samansuuntaiset jakolinjat etnisen, kulttuurisen, taloudellisen ja uskonnollisen jakautumisen välillä voimistavat erottumista ja heikentävät ryhmien keskinäistä integroitumista. Sellainen voi kuitenkin luoda erittäin vahvat siteet ryhmän sisälle ja lujittaa ryhmän jäsenen keskinäistä luottamusta, koska normien

rikkojalle voidaan antaa tehokkaita sosiaalisia sanktioita (Coleman 1988). Sen sijaan poikkietniset siteet vähentävät etnisten ryhmien erottumista.

Ihmisiä usein huolettaa sosiaalisen pääoman (Putnam 1993, 2000) ja yhteiskunnallisen koheesion lasku monokulttuurisessa yhteiskunnassa. Esimerkiksi Putnam (2007) havaitsi Yhdysvalloista keräämästään aineistosta, että maahanmuuton tuoma diversiteetti laskee kansalaisten luottamusta toisiinsa jopa saman etnisen ryhmän sisällä, ainakin lyhytaikaisesti.

Portes on kritisoinut niin Putnamin alkuperäistä teoriaa (Portes 1995) kuin Putnamin tuloksia diversiteetin vaikutuksista (Portes 2014). Hänen mukaansa yhteiskunnan luotettava toiminta ei vaadi niinkään kansalaisten keskinäistä luottamusta kuin luottamusta institutionaaliseen järjestykseen, normeihin ja markkinoihin. Etnisen homogeenisuuden tuoma liiallinen luottamus voi häiritä markkinatalouden toimintaa ja jopa vaikuttaa markkinakuplien syntymiseen (Levine, Apfelbaum, Bernard, Bartelt, Zajac & Stark 2014).

Myös Kumlin ja Rothstein (2005) väittivät, että rakenteellinen sosiaalinen pääoma nousee ensisijaisemmin instituutioiden toiminnasta ja yksilöiden luottamuksesta hallinnon oikeudenmukaisuuteen. Tarveharkinnaiset ja kontrolliperusteiset hyvinvointi-instituutiot laskevat luottamusta, koska sellaiseen väistämättä liittyy asiakkaiden yrittämää vedätystä ja huijausta sekä näiden torjuntaa valvonnalla. Valvonta ja luottamus eivät kuulu yhteen. Siten mahdollisimman universaali sosiaali-tuki lisää niin alkukansalaisten kuin maahanmuuttajien luottamusta yhteiskuntaan ja toisiinsa.

Berryn (2013) mukaan diversiteetin ja yhteiskunnallisen luottamuksen välillä ei ole yleistä riippuvuutta, vaan se riippuu yhteiskunnan strategiasta. Monikulttuurisuutta edistävissä yhteiskunnissa yksilö voi turvallisesti kuulua kahteen kulttuuriin, jolloin monikulttuurisuus ei uhkaa koheesiota. Koheesio voi kuitenkin laskea maahanmuuton myötä yhteiskunnissa, joissa diversiteettiä ei tunnusteta tai hyväksytä tai se on hyvin uusi asia.

3.6 Valtioiden politiikat

Tanner (2003) ryhmitteli valtioiden suhtautumista maahanmuuttoon kahdella muuttujalla, kansallisen suvereniteetin ja kansallisen intressin avulla. Hän jakoi maat neljään ryhmään: Ruotsi osoittaa pragmaattista suuntaa täyttämällä työvoimakapeikkonsa siirtolaisilla pyrkimättä maksimoimaan saamaansa hyötyä. Yhdysvallat osoittaa itsekästä politiikkaa, mutta Kanada liberaalia. Tanner (2003) luokittelee suurimman osan Eurooppaa sulkeutuneen politiikan maihin, joissa maahanmuuttajat nähdään pikemmin uhkana kuin mahdollisuutena. (Söderling 2015)

Kanadassa on korostettu maahanmuuttajien integraatiota multi-kulturalistisesti. Maahanmuuttajan ei odoteta luopuvan omasta identiteetistään. Sen sijaan useissa Euroopan maissa (Saksa, Ranska, Tanska) on odotettu uskansalaisen luopuvan alkuperäisestä kulttuuristaan – liiallisia siteitä kotimaahan on jopa pidetty esteenä kansalaisuuden saamiseen. Alankomaissa monikulttuuriselle politiikalle oli pitkät perinteet jo uuden ajan alusta. Ruotsi haali tehtailleen työvoimaa ulkomailta varsin pysyvästi. (Saukkonen 2013, Kymlicka 2012)

Suomi sijoittuu kansainvälisessä monikulttuurisuuspolitiikan vertailussa neljänneksi, Australian, Kanadan ja Ruotsin jälkeen ja ennen Belgiaa ja Uutta Seelantia – Sveitsin, Tanskan ja Japanin sijoituessa tarkasteltavien maiden (kehittyneitä liberaaleja demokratioita) hännille. (Kymlicka 2012.). Vuoden 2014 integraatiopolitiikkaa mittaavassa Mipex-indeksissä Suomi on neljäntenä, Ruotsin, Portugalin ja Uuden Seelannin jälkeen, ennen Norjaa, Kanadaa ja Belgiaa (Huddleston, Bilgili, Joki & Vankova 2015). Suomen monikulttuurinen käytäntö ei kuitenkaan kohtaa sen lainsäädännöllistä perustaa (Söderling 2015). Kulttuurista monimuotoisuutta tuetaan varsin heikosti. Saukkosen (2010) mukaan Suomi käytännössä toteuttaa paljon sulauttavampaa politiikkaa kuin ohjelmissa julistetaan.

Britannian etninen diversiteetti periytyy siirtomaavallan ajalta. Silloin kaikki kuningattaren alamaiset saivat liikkua suhteellisen vapaasti imperiumin alueella. Erityisen paljon maahan muutti siirtolaisia 40-luvun lopulla ja 50-luvulla Intiasta, Pakistanista ja Karibialta (Malik 2016). Britanniassa ryhdyttiin toteuttamaan omalaatuista monikulttuurisuuspolitiikkaa poliittisen eliitin päätöksellä tyynnyttämään rasismia ja muukalaisvihaa ilman maahanmuuttajien suoria vaatimuksia sellaisesta.

Se johti osin siihen, että luotiin ulkoisesti rajattuja kulttuuriryhmiä olettaen etniset vähemmistöt homogeenisiksi ja selvärajaisiksi (Malik 2016, 50). Britannian monikulttuurisuuspolitiikkaa voidaan kuitenkin pitää pikemmin pluralistisena monokulttuurisuutena kuin integroivana monikulturalismina (Sen 2006).

Toisaalta eurooppalaisissa maahanmuuttopolitiikoissa on usein korostettu maahanmuuttajien omien kulttuurien säilyttämistä, lähinnä segregointistrategiaa noudattaen. Sillä on osaltaan pyritty säilyttämään maahanmuuttajan mahdollisuus palata kotimaahansa, kenties jopa mahdollisuus palauttaa heidät vastoin tahtoaan. Esimerkiksi Saksassa maahanmuuttajille ei suotu poliittisia oikeuksia, vaikka heidät muuten toivotettiin tervetulleiksi ja osallisiksi sosiaaliturvaan. Paluumuutto on kuitenkin jäänyt varsin vähäiseksi, joskin Ruotsista on palattu takaisin Suomeen. (Saukkonen 2010, 2013, Kymlicka 2012)

Ranska sen sijaan ei ole koskaan tunnustanut edes alkuperäisiä vähemmistöjä. Siellä perinteisesti on pyritty assimiloimaan niin alkuperäisvähemmistöt kuin maahanmuuttajat osaksi periranskalaista yhteiskuntaa. Virallinen ranska oli vähemmistön kieli vielä 1800-luvulle tultaessa ja 1930-luvulla lähes kolmannes Ranskan väestöstä oli maahanmuuttajia, pääosin Etelä-Euroopasta (Malik 2016, 67). Sulauttaminen onnistui varsin hyvin niin kauan, kun maahanmuuttajat tulivat eri puolilta Eurooppaa. (Saukkonen 2013, Kymlicka 2012)

Intia lienee maailman monikulttuurisin valtio. Sen (2006) pitää sitä siinä suhteessa edistyksellisenä. Valtion perustajaisä Gandhi ei halunnut lokeroida ihmisiä uskonnon tai etnisen alkuperän vuoksi. Vaikka maassa on muslimeita monta kertaa enemmän kuin koko Euroopassa (183 M vs 44 M, Pew Research Centre 2014), Sen (2006) väittää, että siellä ei juurikaan esiinny kotoperäistä islamilaista terrorismia.

Käytännön monikulturalismi usein olettaa kulttuurit erillisiksi ja staattisiksi. Vaikka multikulttuuriset vihjeet vähentävät syrjintää, ne voivat ylläpitää stereotypioita. Yhteiskunta voi tukea vanhojen kulttuurien säilymistä, jopa niiden museointia, niihin liittyvistä kielteisistä piirteistä huolimatta. Kyseisen kulttuurin kritisointiin voidaan suhtautua torjuvasti. Äärimmillään yhteisö tai yhteiskunta voi suhtautua torjuvasti kulttuurin muutokseen, pitäen sellaista ”kulttuuripetturuutena”. Näiden seurauksena maahanmuuttajayhteisö voi lokeroitua ja konservoitua. Sellainen

reaalimultikulturalismi saattaa johtaa separaatioon². Jotkut vähemmistöt saattavat itsekin korostaa eriyttään strategisista syistä kerätäkseen itselleen resursseja (Verkuyten & Brog 2004). (Morris et al 2015)

Myös Malik (2016) varoittaa kulttuurinostalgiaa, missä oikeana kulttuurina pidetään jotain vanhaa ideaalia, jota ei ehkä koskaan ollut ja josta alkuperämaassa on luovuttu. Sen (2008, 35) määrittelee singulaarisen liittolaisuuden, jonka mukaan ihminen kuuluu vain yhteen merkittävään viiteryhmään, joka määrittelee hänen identiteettiään. Monet yhteiskuntatieteilijät (Huntington 2003) yksinkertaistavat sillä maailmankuvaansa ja monet lahkolaiset käyttävät sitä jyrkentääkseen jäseniä (Sen 2008, 44). Kunnioitus toisia etnisiä ryhmiä kohtaan voidaan esittää hyväntahtoisesti ylistämällä heidän uskonnollisia teoksia ottamatta huomioon muita kanssakäymisiä (Sen 2008, 35). Ei-läntisissä valtioissa yksinkertaistava identiteettinäkemys ruokkii antikolonialismia, johon liittyy turhaa perikaunaa (kulttuurista introjektiota), joka estää omaksumasta hyödyllisiä ja edistyksellisiä piirteitä lännestä.

Ratkaisuksi Morris ja kumppanit (2015) suosittavat interkulturalismia. Siinä tunnustetaan kulttuurien moninaisuus ja jatkuva kehittäminen ja hyväksytään yksilön moniulotteinen identifioituminen eri tahoille ja tasoille. Arvojen on todettu vaihtelevan enemmän kulttuurien sisällä kuin kulttuurien välillä (Schwartz 2014).

Morris ja kumppanit (2015) määrittelivät oman jakaumansa univalisismi, kulturalismi ja polykulturalismi. Universalismi olettaa ihmiset samanlaisiksi, minkä vuoksi ketään ei saa perusteetta sortaa tai suosia jonkun etnisen ryhmän jäsenyyden vuoksi. Kulturalismia he pitävät kategorisena käsitteenä, jossa ihmiset muovautuvat aina yhteen ainoaan omaan kulttuuriin ja maailman kulttuuriperinnöt ovat erillisiä ja riippumattomia. Polykulturalismi viittaa verkostomaiseen käsitteellistämiseen, jossa eri kulttuurit vaikuttavat yksilöihin osittaisesti ja moninaisesti ja eri kulttuuriperinteet vuorovaikuttavat keskenään vaihtaen elementtejä. Morrisin ja kumppanien (2015) mukaan universalismi johtaa etnoriippumattomaan kohteluun, kulturalismi monikulturalismiin ja polykulturalismi interkulturalismiin. Interkulturalismi tarkoittaa kulttuurien dialogia ja vuorovaikutuksia rohkaisevaa toimintatapaa, missä tunnustetaan kunkin ihmisen yksilöllisyys ja tunnustetaan alakulttuurit, mahdollisesti

² Voidaan toki väitellä, pidetäänkö sellaista aitona multikulturalismina vai vääristyneenä pseudo-multikulturalismina.

moniulotteisena jatkumona, eikä vaadita kulttuureilta ”puhtautta”. Universalismi johtaa etnisen ajonahdin hillitsemiseen, monikulturalismi toisten kulttuurien tunnustamiseen ja polykulturalismi toisten pluraalisuuden tunnistamiseen.

4 IDENTITEETTITEORIOITA

4.1 *Persoonallisuus ja identiteetti*

Akkulturaatio ja sopeutuminen uuteen yhteiskuntaan muokkaavat syvästi maahanmuuttajan identiteettiä. Alkuperäinen identiteetti myös vaikuttaa niin muuttopäätökseen kuin sopeutumisen onnistumiseen. Siksi ryhdyn tarkastelemaan perusteellisemmin identiteettiä ja sitä kuvaavia teorioita.

Identiteetti liittyy persoonallisuuden, itsekäsityksen sekä subjektiviteetin käsitteisiin. Se määrittää, millaiseksi yksilö kokee itsensä, millaisena yksilö haluaa esittää itseään toisille, millaiseksi yksilö tahtoo tulla ja miten hän suhteuttaa itsensä toisiin ihmisiin. Yksilön identiteetti kuvaa hänen tietoisuuttaan omasta sosiaalisesta asemastaan. Se rakentuu ja muovautuu sosiaalisten vuorovaikutusten kautta.

Persoonallisuudella tarkoitetaan yksilölle tyypillistä ja konsistenttia tapaa käyttäytyä, ajatella, puhua, kokea ja suhtautua toisiin ihmisiin (Widiger, Verheul & van den Brink 1999, Ellis & Abrams 2007). Se kattaa näkyvät ja näkymättömät, tiedostetut ja tiedostamattomat toimet. Persoonallisuutta voidaan mallintaa 3-6 yleisen, suhteellisen pysyvän piirteen kautta (Eysenck 1952, Costa & McCrae 1992, Ashton & Lee 2007). Käyttäytyminen ei seuraa suoraan persoonallisuudesta eikä pahoja tapoja voi perustella poikkeavalla persoonallisuudella.

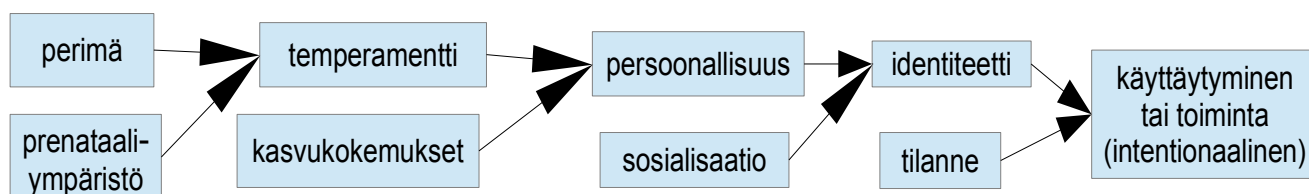
Persoonallisuuden biologista pohjaa voidaan kutsua temperamentiksi. Se tarkoittaa ihmisen synnynnäistä käyttäytymis- ja reaktiivisuutta. Biologiset erot ilmenevät itsesääteilyssä ja reaktiivisuudessa. (Sandström 2010, 45.) Temperamentti määrää eroavaisuudet siinä, mikä ihmistä stressaa ja miten ihminen reagoi stressitilanteissa. Temperamenttia mallinnetaan tyypillisesti 3-9 piirteellä (Thomas & Chess (1977, 1996), Buss & Plomin 1975, 1984, Cloninger (1987), viit. Keltikangas-Järvinen 2016). Erilaisia alipiirteitä on lukuisampia – malleissa kyse on siitä, kuinka vähällä määrällä piirteitä yksilöitä voidaan erotella tai luokitella tavanomaisimpiin tarkoituksiin.

Identiteetti tarkoittaa ihmisen minäkuvaa ja hänen käsitystä itsestään. Identiteetti kehittyy koko elämän ajan vuorovaikutuksissa ihmisten kanssa. Eriksonin (1963) teorian mukaan yksilö luo minälle tarkoitusta ja yhtenäisyyttä elämänsä aikana rakentamalla identiteettiään. Identiteetti sisältää käsityksiä yksilön arvoista, uskomuksista ja tavoitteista sekä omista fyysisistä ja henkisistä kyvyistä. Se suuntaa huomiota ja vaikuttaa tiedonkäsittelyprosesseihin ja käyttäytymiseen. Koherentti useita elämäntilanteita yhdistävä identiteetti luo hyvinvointia. Marcian (1966) identiteettistatusmalli sisältää kaksi ulottuvuutta: etsintä kuvaa kuinka paljon yksilö aktiivisesti tutkii arvoja, uskomuksia ja tavoitteita ja kokeilee erilaisia sosiaalisia rooleja, suunnitelmia ja ideologioita, ja sitoutuminen kuvaa päättäväistä pitäytymistä arvojen, päämäärien ja vakaumusten joukkoon.

Jotkut määrittelevät vielä erillisen subjektiviteetin käsitteen (Billett 2006). Se koostuu tietoisesta ja ei-tietoisesta mielenlaadusta, menettelytavoista ja käsitteistä, joista muodostuu yksilön kognitiivinen kokemus. Subjektiviteetti sisältää uskomuksia, käsityksiä ja arvoja. Subjektiviteetti liittyy toiseen koulukuntaan kuin identiteetti, mutta niiden keskinäisistä suhteista ei juurikaan puhuta. Minulle ei tullut selväksi, riitelevätkö ihmiset enemmän kuin asiat. Voidaan myös puhua itsestä (minästä), joka käsittelee yksilön tietoisuutta sisäisestä maailmastaan (Hammock 2015, 12).

Identiteettiä voidaan tarkastella pysyvämpien identiteettityylien tai muuttuvampien identiteetin ilmenemien tai vaikutusten kautta. Voidaan määritellä tätä laajempi käsite, itsekäsitys (*self-concept*) kognitiivisena rakenteena, joka koostuu useista ulottuvuuksista, jotka ovat järjestyneet hierarkkisesti muistiin. Tämä kattaa kokemukset, piirteet, suhteet, sosiaaliset roolit, kyvyt, uskomukset ja identiteetit (Gore & Cross 2014). Muodollinen identiteetti voidaan määritellä nimen ja muiden henkilötietojen pohjalta – sellaista en tässä työssä käsittele.

Temperamentin, persoonallisuuden ja identiteetin suhdetta voidaan kuvata seuraavalla kaaviolla:

Kuvio 1: Temperamentti, persoonallisuus ja identiteetti

Perimä seuraa ihmisen evoluutiosta. Temperamenttiin vaikuttavat perimän lisäksi erityisesti prenataalit olosuhteet. Persoonallisuuden kehittymiseen vaikuttavat lapsuuden kokemukset. Persoonallisuutta voidaan osin pitää objektiivisempänä ja identiteettiä subjektiivisempänä käsitteenä. Identiteetti sisältää paljon monitahoisempia, yksilöllisempiä ja muuttuvampia ominaisuuksia kuin persoonallisuus. Tässä identiteetti voitaisiin jakaa useampaan tasoon, hieman mallista, teoriasta ja koulukunnasta riippuen, yhdistäen minäkuvaan, itsekäsitykseen tai identiteetti-tyyleihin.

Identiteetin käsitteellinen sisällöllinen merkitys riippuu tutkimusnäkökulmasta ja paradigmasta. Esimerkiksi sosiaalinen konstruktionismi korostaa identiteettiä persoonallisuuden sijaan (Burr 1995, s. 30), mutta identiteettiä voidaan tutkia myös positivistisesta lähtökohdasta. Vaikka identiteetti rakentuu sosiaalisten vuorovaikutusten kautta, se ei ole samassa mielessä sosiaalinen konstruktio kuin kollektiivinen uskomusjärjestelmä tai symboliuniversumi, jota Berger ja Luckmann (1966) tarkastelivat. Voidaan kuitenkin puhua kollektiivisesta identiteetistä, jolla tarkoitetaan jäsenten käsitystä jonkin etnisen tai kulttuurisen ryhmän tai yhteisön olemassaolosta, nimestä, historiasta ja luonteesta sekä suhteesta muihin kollektiivisiin rakenteihin (Saukkonen 2013). Ulkopuolisten käsitystä toisten muodostamasta ryhmästä voitaisiin pikemmin pitää kategoriana. Kollektiivikäsitteet ovat kuitenkin approksimaatioita, ajattelun apuvälineitä – todellisissa ihmis-yhteisöissä ei ole mitään, mitä ei periaatteessa voitaisi palauttaa yksilöiden omiin käsityksiin ja mielentiloihin (Mill 1971, Benhabib 2002)

4.2 Identiteetin komponentit

Mead (1962) erotti subjektiivisen tai objektiivisen persoonallisuuden. Erikson (1963) puhui teoriassaan egoidentiteetistä, persoonallisesta identiteetistä ja sosiaalisesta

identiteetistä. Syvintä tasoa kuvaava egoidentiteetti tarkoittaa yksilön tietoisuutta egon toiminnasta ja yksilöllisyyden tyylistä. Jotkut (Brewer & Gardner 1996, Caporael 2001) jakavat identiteetin kolmeen: yksilöllinen, suhteellinen (personoitu) ja kollektiivinen (depersonoitu).

Usein identiteetti jaetaan persoonalliseen ja sosiaaliseen komponenttiin hieman toisin. Henkilökohtainen identiteetti kuvaa yksilön tietoisuutta siitä, että hän on erilainen kuin muut. Se kattaa myös tähän liittyvät arvomerkitykset. Erityisesti se liittyy yksilön taitoihin ja kykyihin. Sosiaalinen identiteetti liittyy ihmisen suhteisiin toisiin. Se kuvaa tietoisuutta kuulumisesta tiettyyn sosiaaliseen ryhmään, jonka jäsenyys merkitsee yksilölle jotakin (Tajfel 1972). Kaikki eivät hyväksy jaottelua. Osittain jako persoonalliseen ja sosiaaliseen identiteettiin johtuu sosiologien kyseenalaistettavasta halusta välttää ryhmäilmiöiden reduktio yksilötasolle (Hogg 2012).

Locken (1694) mukaan tietoisuus tekee persoonallisen identiteetin. Henkilökohtainen identiteetti kuvaa tietoisuutta yksilön erilaisuudesta muihin nähden sekä tähän liittyviä arvo- ja tunnemerkityksiä. Persoonalliseen identiteettiin kuuluu attribuutioita (Reie & Deaux 1996), erityisesti kykyjä, taitoja, osaamista ja vahvuuksia sekä heikkouksia, mutta myös arvoja, asenteita ja uskomuksia.

Sosiaalinen identiteetti kuvaa yksilön uskoa kuulumisesta tiettyihin sosiaalisiin ryhmiin sekä näiden ryhmien jäsenyyksiin liittyviä tunne- ja arvomerkityksiä (Tajfel 1972). Se tekee ryhmäkäyttäytymisen mahdolliseksi (Turner 1982). Sosiaaliseen identiteettiin liittyy etnosentrisyys, konformisuus, sisäryhmäbias, ryhmien välinen diskriminointi, stereotypiat, koheesio ja normatiivinen käytös. Sosiaalinen identiteetti voi kohdistua pieneen lähipiiriin, koko ihmiskuntaan taikka mihin tahansa viiteryhmään tältä väliltä. Viiteryhmällä tarkoitetaan ryhmää, johon yksilö kokee kuuluvansa tai samaistuvansa ilman muodollista jäsenyyttä ja ryhmän hyväksyntää. Sisäryhmällä tarkoitetaan tilanteen mukaan mitä tahansa ryhmää, johon yksilö kuuluu ja ulkoryhmällä ryhmää, johon hän ei kuulu. Ryhmään identifioituminen liittyy psykologisiin liittymistarpeisiin ja kuvaa osaltaan liittymistarpeiden tyydyttymistä.

Verkyuten (2005) käyttää hieman erilaista terminologiaa. Hän tarkoittaa oma-kohtaisella identiteetillä henkilökohtaista tunne- ja ajatusmaailmaa ja sosiaalisella

identiteetillä käyttäytymisenä ilmenevää sosiaalista tosiasiaa. Hän tarkastelee kolmea analyysitasoa: yksilötaso, vuorovaikutustaso sekä yhteiskunnan taso. Tämä viitanee lähinnä empiiriseen havainnointiin – teoreettisesti kaikki lähtee yksilötasolta. Yksilön mielensisäisen maailman ohittaminen ja keskittyminen käyttäytymisen tai puheen analyysiin ei toki välttämättä viittaa behaviorismiin vaan kuuluu myös sille vastakkaisen konstruktionistisen paradigman tyyliin (esim. Varjonen 2013).

Verkuyten (2008) erottaa toisistaan identifioitumisen ryhmän jäseneksi tai identifioitumisen ryhmään. Yksilö voi kokea itsensä neutraalisti jonkun ryhmän jäseneksi jäsenyyteen liittyvien ulkoisten tunnusmerkkien vuoksi tai voi kokea emotionaalista yhteenkuuluvuutta ryhmään. Identifikaatio tarkoittaa tietoista tai tiedostamatonta samaistumista siten, että ryhmän onnistumista tai epäonnistumista pidetään omana menestymisenä tai tappiona. Ilmeisesti identiteettiä voisi mitata, tuottaako jonkun ryhmän jäsenen epäonnistumisen myötähäpeän, säälin vai vahingonilon tunteita. Yhteenkuuluvuus, lojaliteetti sekä kulttuurin ja arvojen omaksuminen voivat kehittyä eri tahtiin.

Cheek (1989) tarkasteli kolmea identiteettipainotusta: persoonallinen, sosiaalinen ja kollektiivinen. Persoonallinen painotus viittaa henkilökohtaiseen ainutlaatuisuuteen ja yksilöllisyyteen, kuten tavoitteisiin, arvoihin, toiveisiin ja unelmiin. Sosiaalinen painotus kuvaa yksilön näkemystä kuinka hän esittää itsensä toisille ja uskoo toisten näkevän itsensä, mihin liittyy maine, ulkomuoto ja impressionhallinta. Kollektiivinen painotus viittaa asioihin, jotka jaetaan toisten kanssa, kuten uskonto ja etnisuus. Erityisesti Cheekin (1989) sosiaalinen identiteettipainotus poikkeaa käsitteellisesti seuraavassa pykälässä käsiteltävästä sosiaalisen identiteetin mallista, viitaten hieman enemmän identiteetin ilmentämiseen ja hakemiseen kuin identiteettiin itseensä. Empiirisesti persoonallinen painotus liittyy positiivisesti ja sosiaalinen painotus negatiivisesti sosiaalisen tiedon rationaaliseen prosessointiin (Berzonsky & Papini 2015).

Säilyäkseen ja kehittyäkseen monikulttuurinen ja monietninen yhteiskunta vaatii yhteenkuuluvuutta poliittista yhteisöä – valtiota tai kaupunkia – kohtaan. Valtion olemassaolo perustuu siihen, että ihmiset uskovat ja identifioituvat siihen. Yleensä enemmistö identifioi itsensä valtioon, mutta vähemmistö voi korostaa

erilaisuuttaan. Käytännössä organisoitumaton vähemmistö aina jakaantuu aliryhmiin – joskus jopa jatkumoksi – sen suhteen kuinka kukin määrittelee ryhmän ja itsensä suhteessa ryhmään. Eivät kaikki kantaväestön jäsenenkään tunne lojaalisuutta valtiota kohtaan, mikä ilmenee verojen välttelynä, muunlaisena vapaamatkustamisena sekä äärimmillään maanpetturuutena. (Saukkonen 2013)

4.3 Psykososiaalinen teoria ja identiteettityylit

Erikson (1963, 1968) kuvasi identiteettejä psykososiaalisen teorian avulla. Identiteettiä kuvaa tai jopa määrittelee ajallinen jatkuvuus – identiteetti kytkee yksilön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden. Ihmiset kuitenkin kohtaavat elämässään sisäisiä tai ulkoisia muutoksia, jotka voivat aiheuttaa identiteettikriisejä. Ne voidaan määritellä identiteetin kehityksen normatiivisiksi kausiksi, jotka saattavat identiteetin epätasapainoon. Identiteettiristiriita tuottaa pahoinvointia ja ahdistusta sekä motiivin päästä siitä eroon. Identiteettikriisissä yksilöt aktiivisesti tutkivat ja kyseenalaistavat uskomuksiaan, pyrkimyksiään ja sitoumuksiaan erityisiin arvoihin. Tämä voi johtaa identiteetin uudelleenrakentamiseen. Koherentin identiteetin saavuttaminen johtaa taas hyvinvointiin, onneen ja tasapainoiseen elämään ja mahdollistaa rakentavan toiminnan yhteisössä.

Marcia (1980) täydensi Eriksonin teoriaa nelivaiheisella mallilla. Sitä on paljon käytetty mutta sittemmin kritisoitu, koska se käsittelee identiteettiä varsin pintapuolisena seurauskäsitteenä. En tarkastele tätä sen tarkemmin tässä yhteydessä.

Erikson (1963) tarkasteli identiteettikriisejä ihmisen luonnollisissa elämäntasapainoissa ja taitekohdissa. Hän keskittyi erityisesti nuoruuden uravalintoihin. Ihminen voi ajautua identiteettikriisiin myös ulkoisten muutosten myötä. Kliinisten tutkimusten mukaan itsejatkumon katkeamat tuottavat epämukavuutta ja heikentynyttä psykologista toimintaa (Scharfetter 2003, Sims 2003). Tyypillisesti ihmiset tavoittelevat ajallisesti johdonmukaista käsitystä itsestään (Vignoles 2011). (Smeeke & Verkuyten 2014.) Jälkieriksonilaista traditiota maahanmuuttajaan sovellettuna perimmäinen ratkaisukohta olisi maahanmuutto itse, joka päättäisi pitkän pohdiskeluvaiheen, mutta maahanmuuttajan sopeutumista mittaisi vain märehdintä, pitääkö palata takaisin.

Erikson kuului alun perin psykoanalyttiseen koulukuntaan, mutta myöhempi kehitys ja tutkiminen lähti pitkälti kognitiiviselta pohjalta (Waterman 2015). Useat kyselylomakkeet – joita esimerkiksi Waterman (2015) esittelee – mittaavat tiedostettuja elämänvalintoja pyrkimättäkään kartoittamaan heikommin tiedostettuja arvoja, pakkoja ja estoja taikka tiedostamatonta, mikä kuului psykoanalyttikkojen lähtökohtaan. Osin se johtuu siitä, että tiedostamattoman egoidentiteetin mittaaminen on osoittautunut vaikeaksi.

Berzonsky (1986, 1990) kehitti Eriksonin (1950) ja Marcian (1980) mallien sekä niissä kokemiensa puutteiden pohjalta identiteettityylien teorian. Se pyrkii tarkastelemaan, kuinka ihmiset käsittelevät ongelmia, tekevät päätöksiä ja muodostavat sitoumuksia, kun he aktiivisesti tutkiskelevat identiteettihaasteita. Se liittyy muun muassa Epsteinin (1990) esittämään postulaattiin kahdesta rinnakkaisesta tiedonkäsittelyjärjestelmästä: rationaalinen järjestelmä käsittelee symbolista tietoa tahdonalaisesti ja vaivalloisesti, mutta intuitiivinen järjestelmä käsittelee konkreettista, emotionaalisesti ladattua tietoa suhteellisen vaivattomasti ja heikosti tiedostetusti, mutta usein myös vääristyneesti tai jopa harhaisesti. (ks. myös Geary 2005)

Identiteettityylit viittaavat eroihin ihmisten sosiaali-kognitiivisissa prosesseissa, kuten ympäristön tutkimisessa ja ongelmien ratkaisuisissa, kun ihmiset kohtaavat identiteettikriisejä. Nämä tyylierot ovat pysyvämpiä kuin identiteetit itsessään – tosin jää epäselväksi, miltä osin ne liittyvät perittyyn temperamenttiin ja miltä osin ne ovat opittuja. Berzonsky (1990) erotti kolme sosiaali-kognitiivista strategista tyyliä – tietosuuntautunut (informaationaalinen), normatiivinen ja hajanainen-välittelevä (diffuusi-avoidantti) – jotka vaikuttavat identiteetin kehitykseen. Ihmiset pystyvät käyttämään jokaista tyyliä, mutta yksilölliset erot seuraavat pikemmin vallitsevasta suuntauksesta tiedon prosessoinnissa ja ongelman ratkaisuisissa kuin sosiaalisten ja kognitiivisten kykyjen kehityksestä. Lile (2015) määritteli identiteettityylit rakenteellisten rajojen avulla, mutta turhan sekavasti.

Informaationaaliset yksilöt toimivat tehokkaasti useilla sosiaalisilla ja kognitiivisilla alueilla. He tutkivat vaihtoehtoja sekä eroja omien ja toisten käsitysten

välillä. He ovat halukkaita tarkistamaan identiteettiään ja heidän identiteettirakenteensa on integroitunut ja ankkuroitunut henkilökohtaiseen itsetuntoon.

Normatiiviset yksilöt käyttäytyvät normien, perinteiden, velvoitteiden ja vakauden vaalimisen pohjalta. Heitä kuvaa korkea itsekontrolli, epämääräisyyden karttaminen, sulkemisen tarve (nopea päätöksenteko) sekä muutosvastaisuus. Ristiriita heidän omien ja heille tärkeiden ihmisten välillä voi johtaa turhautumiseen ja ahdistumiseen. He ylläpitävät itsenäisyyksiään sisäistämällä normit, säännöt ja arvojärjestelmät automaattisesti (eli ilman tietoista päätöstä). (Szabo & Ward 2015)

Hajanainen-välittelevä-tyyliä edustavat viivyttävät ja pyrkivät välttämään identiteettikonfliktien käsittelyä niin pitkään kuin mahdollista. He myös välttelevät kielteistä itseen kohdistuvaa palautetta. He keksivät tekosyitä ja toimivat tilanteen vaatimusten ja välittömien seurausten mukaan. Heikkojen sitoumusten vuoksi identiteetti jää integroitumatta tai elämänvalinta tekemättä. (Berzonsky & Papini 2015)

Informaationaaliset ja normatiiviset tyylit johtavat korkeampaan itsetuntoon, itsekäsityksen selkeyteen, itsensä hyväksymiseen, identiteetin integraation ja tasapainoiseen identiteettiin. Hajanainen-välittelevä tyyli johtaa itsetunnon laskuun sekä identiteettihätään. Empiiriset tutkimukset jättävät kuitenkin vaikutusten voimakkuudet ja väitteiden pätevyysalueet epäselviksi. Kyky sitoutua olosuhteisiin ennustaa kuitenkin tyyliä paremmin positiivisen ja koherentin identiteetin. Uuden identiteetin saavuttaminen edellyttää vahvan sitoumuksen tekemistä (Marcia 1966). Maahanmuuttajalle tämä sitoumus tarkoittaa päätöstä jäädä pysyvästi maahan. Erityisesti pakolaiset usein lykkäävät tätä, koska he unelmoivat paluusta kotimaahansa, usein turhaan. (Szabo & Ward 2015)

Baumeisterin, Shapiron ja Ticen (1985) mukaan identiteettikriisi seuraa paineesta tehdä päätöksiä tilanteissa, joissa olemassa olevat sitoumukset koetaan yhteensovittamattomiksi tai ristiriitaisiksi. Se voidaan yleensä määritellä ahdistukseksi. Ristiriita voi johtua muuttuvista tilannetekijöistä tai sosiaalisen ympäristön ristiriitaisista odotuksista. Baumeister ja kumppanit (1985) ennustivat tämän näkyvän siirtolaisilla.

Szabo ja Ward (2015) tutkivat empiirisesti siirtolaisten identiteettikriisejä. Heidän tulostensa mukaan hajanainen-välittelevä tyyli ennusti heikkoa identiteettisitoutumusta – ilmeisesti uuteen asuinmaahansa – mikä johti lisääntyneeseen etnokulttuuriseen identiteettikonfliktiin sekä heikentyneeseen itsetuntoon ja itsekäsityksen selkeyteen. Analyyttinen informaationaalinen tyyli ennusti identiteetin sitoutumista ja johti itsetunnon ja itsekäsityksen selkeyden kasvuun. Szabo ja Ward (2015) erottivat eksploraatiivisen informaationaalisen tyylin, joka ennusti alemmaa sitoutumista ja korkeampaa etnokulttuurista identiteettikonfliktia. Vaikutus muistuttaa hajanainen-välittelevää tyyliä ja epäilen mittausrvirhettä: esimerkkinä mainittu haastattelukysymys ainakin viittaa päätöksen välttelyyn ja lykkäämiseen esitetyillä tekosyillä. Normatiivinen tyyli asuinmaahan nähden ennusti suurempaa sitoutumista kuin normatiivinen tyyli alkuperäiskulttuuriin nähden ja liittyi koherenttiin ja myönteisesti arvioituun identiteettiin. En kuitenkaan vakuuttunut, että tutkimus tältäkin osin mittasi mitään ei-triviaalia. Jos normatiivinen yksilö ei pysty sitoutumaan asuinmaahansa, hän kohtaa riskin identiteettikonfliktista ja itsetunnon murenemisestä.

4.4 Sosiaalisen identiteetin teoria

Tarkastelen seuraavaksi sosiaalista identiteettiä ryhmien välisiä suhteita tarkastelevan sosiaalisen identiteetin teorian avulla (Tajfel & Turner 1979). Yksilö rakentaa sosiaalista identiteettiään vuorovaikutuksessa kulttuuriympäristönsä kanssa. Deauxin (1991) mukaan sosiaalinen identiteetti voi kehittyä kolmella prosessilla. Ensiksi yksilö sisäistää ryhmän jäsenyyden, toiseksi hän sisäistää valikoiden tietoa itselle merkityksellisistä ryhmäpiirteistä ja kolmanneksi julistautuu julkisesti kuuluvansa ryhmään, esimerkiksi pukeutumisella tai puhetavalla.

Sosiaalisen identiteetin teoria liittyy itsekategorisointiteoriaan (Turner, Hogg, Oakes, Reicher & Wetherell 1987). Fyysisen ja sosiaalisen maailman kategorisointi kuuluu perustavasti ihmisluontoon (Burr 2010, 94). Se mahdollistaa monimutkaisuuden kognitiiviseen käsittelyyn. Kategorisointiin kuuluu kolme prosessia.

Ensiksi sosiaalisen kategorisoinnin (Turner et al 1987) vaikutuksesta kaksi tai useampi ihmistä koetaan samanlaisiksi tai erilaisiksi tietyssä kontekstissa. Itse-

kategorisoinnissa minä nähdään muiden kanssa samanlaisena jäsenenä jossain kategoriassa (Haslam, Reicher & Platow 2012). Ihmiset järjestävät sosiaalista tietoa luokittelemalla ihmisiä ryhmiin ja luomalla kollektiivikäsitteitä.

Toiseksi sosiaalisen vertailun prosessissa sosiaaliselle luokitukselle annetaan merkitys (Festinger 1954, Tajfel 1972). Prosessissa verrataan itseä tai omaa ryhmää merkitsevissä suhteissa samanlaisiksi havaittuihin muihin ja etsitään, mitkä piirteet tai sosiaaliset normit erottavat oman ryhmän merkittävistä vertailuryhmistä. Erityisesti yksilö etsii positiivisia, itsetuntoa pönkittäviä piirteitä (Burr 2010, 96). Yksilö etsii eroja nimenomaan itselle tärkeissä piirteissä tai määrittelee uudelleen tärkeimmiksi ne piirteet, joissa hän tai hänen ryhmänsä erottuu positiivisimmin.

Kolmanneksi sosiaalisessa identifikaatioprosessissa tieto sosiaalisesta ryhmästä suhteutetaan itsen (Turner et al 1987). Yksilö määrittelee, kuinka hän kokee itsensä ryhmän edustajana ja miten hän omaksuu ryhmän erityiset normit elämänohjeikseen. Yksilöt aina kuuluvat useisiin ryhmiin, mutta he identifioituvat niihin eri painoilla.

Sosiaalinen luokittelu ja yksilön luokkatietoisuus riippuvat vahvasti tilanteesta. Sopivassa tilanteessa joku luokka tulee esiin, mikä riippuu luokittelevan ominaisuuden näkyvyydestä tai itsestään selvytydestä. Yksilö voi tiedostamattaan etsiä kuhunkin tilanteeseen sopivaa stereotypiaa. Liian laaja luokka kuitenkin koetaan merkityksettömäksi ja liian pieni monimutkaistaa liikaa ajattelua. (Hogg 2012)

Jos ihmisiä estetään saamasta mahdollisuuksia tai palkintoja tietyn muuten merkityksettömän luokan jäsenyyden vuoksi, he tulevat tietoisemmiksi luokan jäsenyydestä ja identifioivat itsensä sen jäseneksi (Ellemers, de Gilder & Haslam 2004). Yleensä vähemmistöryhmän jäsenet identifioituvat voimakkaammin ryhmäänsä kuin enemmistöryhmän jäsenet.

Yksilöllinen mahdollisuus siirtyä luokasta toiseen vähentää kollektiivista identiteettiä (Hogg 2012). Ihmiset eivät juurikaan identifioitu matalan statuksen viiteryhmään, josta he haluavat pois ja myös uskovat pääsevänsä, jos vain yrittävät. Esimerkiksi työttömät eivät juurikaan tunne keskinäistä solidaarisuutta eivätkä muodosta kansanliikettä asemaansa parantaakseen, koska useimmat ponnistelevat

päästäkseen siitä ylös työväenluokkaan. Jos ihmiset sen sijaan pitävät statusta stabiilina eli eivät usko mahdollisuuksiinsa päästä pois luokasta, he pyrkivät nostamaan ryhmän statusta taikka vaihtamaan vertailustandardia. Yleensä ylempiä luokkia vähätellään tavalla tai toisella. Yhteinen juuttuminen ryhmään lisää keskinäistä solidaarisuutta, erityisesti, jos ryhmän jäsenet vielä pitävät matalaa statustaan epäoikeudenmukaisena. Jos he uskovat paremman sosiaalisen järjestelmän mahdollisuuteen, he sitoutuvat kollektiivisiin toimiin asemansa parantamiseksi (Hogg 2012).

Yksilöt vertaavat niin yksilöiden kuin ryhmien piirteitä ja poikkeavuuksia tyypillisesti kolmella ulottuvuudella. Kaikkein ensiksi ihmiset etsivät moraalisia vihjeitä määrittääkseen, onko toinen luotettava, uskottava ja rehellinen (Fiske, Cuddy, Glick, Xu & Pers 2002). Seuraaviksi arvioidaan ryhmän (tai yksilön) kykyä saavuttaa halutut päämäärät sekä taipumusta suhtautua toisiin ystävällisesti. Yleensä ihmiset pitävät itseään ja omaa ryhmää moraalisesti muita ylempänä. Toisenlaisia arvoja edustavaa ryhmää voidaan pitää vähemmän inhimillisenä, mikä voi oikeuttaa vihan sitä kohtaan (Opatow 1993). (Ellemers 2012)

Ryhmät ja niiden jäsenet laativat stereotyyppisiä ulkoryhmille ja niiden jäsenille (Burr 2010, 106). Samalla yksilöt depersonoidaan eli heitä käsitellään, kuten heillä olisi ulkoryhmän stereotyyppiset ominaisuudet. Sisäryhmää määritellään prototyypin kautta. Prototyyppi kuvaa ihanteellisen jäsenen ominaisuuksia, usein korostaen eroa tärkeimpään ulkoryhmään. Luokittelu ja stereotypia helpottavat semipersoonallisten sosiaalisten suhteiden kognitiivista käsittelyä – aivokapasiteetti ei riittäisi kaikkien ihmissuhteiden persoonalliseen käsittelyyn.

Tällaiset stereotyypit voivat olla itseään toteuttavia ennusteita (vrt. Merton 1948): varsinkin heikossa tai vähemmistössä olevien ulkoryhmien jäsenet saattavat alkaa käyttäytyä odotusten mukaan (Snyder et al 1977). Joskus poikkeavuutta luodaan keksimällä sääntöjä, joiden rikkominen määrää poikkeavuuden (Becker 1963, s. 9). Poikkeavaksi leimatut voidaan jopa palkita poikkeavan leimansa hyväksymisestä (Schiff 1969). Toinen vastaava ilmiö on Pygmalion-efekti (Rosenthal & Jacobson 1968), jossa positiivisesti poikkeavaksi leimattu toimii positiivisemmin. Usein ryhmät odottavat jäsentensä toimivan ihanteidensa mukaan tai jäsenet uskovat,

että heidän odotetaan käyttäytyvän prototyyppisesti, mikä vahvistaa stereotyyppejä (Hogg 2012).

Oman sisäryhmän tunnistamisen ja suosimisen on todettu alkavan pienillä lapsilla kulttuuririippumattomasti. Lapset luokittelevat ensiksi ihmisiä puheen ja murteen perustella, sitten muiden tapojen ja symbolien avulla (Nazzi et al 2000). Sisäryhmän suosimiselle on löydetty neurobiologista pohjaa: oksitosiinin on todettu vaikuttavan sisäryhmään kohdistuvaan suosintaan ja altruismiin, mutta ei ulkoryhmään kohdistuvaan vihamielisyyteen (De Dreu 2011, De Dreu et al 2010, 2011). Ulkoryhmän halveksunta ja alistaminen lienee psykologisesti eri prosessi kuin sisäryhmän suosiminen. (Muffett 2013.) Sisäryhmän suosiminen liittyy enemmän positiivisiin kuin negatiivisiin resursseihin (eli palkkioihin vs. rangaistuksiin), paitsi ryhmää uhkaavissa tilanteissa (Hogg 2012).

Äärimmillään ihmiset saattavat dehumanisoida ulkoryhmät. Silloin aivojen sosiaalisen toiminnan osat (mediaalinen esiotsalohko) eivät edes aktivoidu (Farris & Fiske 2006). Monet alkuheimot kutsuvat vain oman ryhmän jäseniä ihmisiksi ja käyttävät muista eläinkuntaan viittaavia termejä (Read 2011). (Muffett 2013.) Depersonointi johtaa aggressiivisuuteen ulkoryhmää kohtaan vain, jos ihmiset identifioituvat sisäryhmään, jonka prototyyppiin kuuluu vihamielinen käyttäytyminen (Hogg 2012).

Ryhmät saattavat korostaa sisä- ja ulkoryhmien välisiä rajoja kohottaakseen jäsenten lojaalisuutta ryhmää kohtaan (Tajfel & Turner 1979). Muodollisimmin tämä näkyy kansallisvaltioissa (Finell & Liebkind 2013). Rajojen korostamiseen liittyy usein vahvaa kilpailullista asemaa eri ryhmien välillä. Sinänsä ryhmän prototyyppi voi muodostua ilman ryhmien välistä vertailuakin, yhteisen historian kautta (Chang & Jetten 2015). Essentialistinen, ryhmän pysyviin arvoihin, tapoihin ja kulttuuriin perustuva yhteys sitoo kuitenkin vahvemmin kuin narrativistinen, yhteisiin tapahtumiin, menneisiin kokemuksiin ja muuhun ryhmän historiaan perustuva yhteys (Smeekes & Verkuyten 2014). Vahva initiaatio eli vaivaa vaativa sisäänpäisy ryhmään luo sitoutumista ryhmään (Aronson & Mills 1959).

Ryhmän prototyyppi kuvaa edustavinta jäsentä – ei välttämättä keskiarvoa. Prototyyppinen jäsen saa helpoiten valtaa ryhmässään ja saamallaan vallalla lujittaa

kyseistä prototyyppiä (Hasla, Reicher & Platow 2011). Jos ryhmän identiteettiä määrittää ero ulkoryhmään, prototyyppisyys vaatii erilaisuutta kyseisestä ulkoryhmästä. Esimerkin tarjoaa Hong Kong: kun se kuului brittiläiseen hallintoon, hongkongilaisen prototyyppiin liitettiin mannerkiinalaisia piirteitä, erotuksena englantilaisista, mutta Kiinaan liittämisen jälkeen prototyyppiksi vaihtui moderni kosmopoliitti (Lam et al 1999). Kulttuurien sekoitus voi korostaa erottavia piirteitä ja luoda stereotyyppioita, jotka kuvastavat, luovat, muuntavat ja jäykistävät prototyyppisiä. Ekspatriaattien kulttuurit ja uskonnot ovatkin yleensä konservatiivisempia kuin alkuperäisessä maassa (Morris et al 2015).

Yksilöt kiintyvät ryhmiin sitä kiinteämmin mitä pysyvämpinä he niitä pitävät (Sani, Bowe & Herrerra 2008). Ryhmän pysyvyys tuottaa yksilölle jatkuvuutta ja turvallisuutta. Mahdollisuus halutessaan vaihtaa itse ryhmää antaa yksilölle enemmän autonomiaa ja kontrollia tapahtumiin kuin ryhmän hallitsematon muuttuminen. Yksilö voi pyrkiä muuttamaan ryhmää, mutta samalla hän altistuu riskille, että konservatiivisuuden valtaan jäänyt ryhmä hylkää hänet.

Epävarmuus itsestä tuottaa kognitiivista kuormaa ja stressiä. Sellainen haittaa muuta ajattelua ja ylikuorma voi johtaa heuristiseen ajatteluun eli vaistomaisten, intuitiivisten tai tunneperäisten päätösten tekemiseen rationaalisen pohdinnan sisään sekä ajatusvirheisiin (Tversky & Kahnemann 1974). Epämiellyttävät epävarmuuden tunteet motivoivat yksilöä vähentämään epävarmuutta. Useimmat tyytyvät vähentämään heille tärkeimmät epävarmuudet siedettävälle tasolle eikä poistamaan kaikkea (Pollock 2003, viit. Hogg 2012).

Epävarmuus-identiteettiteoria (Hogg 2000, 2007) ennustaa itsestään epävarmojen yksilöiden hakevan varmuutta ryhmäjäsenyyksien kautta. Erityisesti epävarmuus itsestä suuntaa identifikaatiota vahvasti erottuviin, selkeisiin ja yhdenmukaisiin ryhmiin (Hogg 2012, Hogg, Sherman, Dierselhuis, Maitner & Moffitt 2007), joille määrittyy selkeä prototyyppi. Empiiristen havaintojen mukaan epävarmuudessa ihmiset identifioituvat voimakkaasti jopa matalan statuksen ryhmiin (Reid & Hogg 2005). Ryhmä voi myös etsiä negatiivisia autostereotyyppioita erottamaan ryhmää muista (Mlicki & Ellemers 1996). Heikko itsetunto saa ihmisen tavoittelemaan arvonnousua liittymällä tai kuulumalla ryhmään, johon yksilö liittyy

positiivisia ominaisuuksia suhteessa ulkoryhmään, johon hän voi liittää negatiivisia ominaisuuksia. Sisäryhmä korostaa ainutlaatuisuuttaan vertaamalla itseään epämääräisiin ulkoryhmiin, ja paremmuuttaan vertaamalla itseään tiettyihin ulkoryhmiin (Tajfel & Turner 1979).

Yhteinen sosiaalinen identiteetti mahdollistaa sosiaalisen vaikutusvallan (Turner 1991). Ryhmään ja sen kulttuuriin identifioituvat yksilöt motivoituvat toimimaan uskomiansa ryhmänormien mukaisesti (Chang, Jetten, Cruwys & Haslam, 2015). Pelkkä kuuluminen kulttuuriin ei vielä takaa sen normatiivisten odotusten mukaista käyttäytymistä (Spiro 1992), vaan jäsenen tulee kokea ryhmä omakseen. Ryhmään identifioituva yksilö pitää yleensä prototyyppisimpiä ryhmän jäseniä luotettavimpina tiedon lähteinä, minkä vuoksi nämä saavat suhteettoman paljon vaikutusvaltaa (Reicher 1984, Reicher et al 1995). Jos jäsen arvostaa ryhmän jäsenyyttä ja ryhmäidentiteettiä yli kaiken, tai on sellaisesta riippuvainen, hän luovuttaa lähes koko autonomiansa johtajalle omaksuen tältä normeja ja ottaen käskyjä niitä kyseenalaistamatta (Hogg 2012). Prototyyppiselle jäsenelle eli yleensä johtajalle suodaan kuitenkin runsaasti erivapauksia.

Vahva samaistuminen ryhmään voi tuottaa ääri-ilmiöitä, kuten menestyneen jäsenen ylenpalttista palkitsemista taikka epäonnistujan kohtuutonta lyttämistä. Sellainen voi johtaa ahdistavaan kilpailuhenkeen tai aidon ryhmäidentiteetin katoon. Yksilöt saattavat kokea myötähäpeää viiteryhmänsä jäsenen käytöksestä, vaikka heillä ei olisi ollut mitään vaikutusvaltaa sellaiseen (Branscombe & Doosje 2004).

Yksilöt pyrkivät noudattamaan ja joskus haastamaan ryhmänsä normeja. Yleensä vain ryhmään identifioituvat ihmiset pyrkivät haastamaan sen normeja, juuri siksi, koska he välittävät siitä (Jetten & Hornsey 2014). Prototyyppinen jäsen saa haastaa normeja vapaammin kuin marginaalinen jäsen (Hogg 2012). Sen sijaan ihmiset kokevat ulkoryhmän vallankäytön hyvin negatiivisena, rasitteena tai häiriönä. Sisäryhmän valtaan suhtaudutaan paljon positiivisemmin ja sitä siedetään paremmin (Fiske & Dépret 1996). Siten maahanmuuttaja saattaa kokea viranomaisten vallan negatiivisena ennen kuin hän kokee itsensä valtion täysjäseneksi, mutta segregoituminen tai marginalisoituminen vähentää viranomaisten ja lakien voimaa.

Prototyypistä poikkeavaan sisäryhmän jäsenen suhtaudutaan kriittisemmin kuin ulkoryhmän jäsenen. Poikkeava jäsen uhkaa olemassaolollaan ryhmän normeja, identiteettiä ja olemassaoloa (Marquez, Abrams & Serôdui 2991). Perifeeriset jäsenet pönkittävät usein asemaansa halveksivalla ja vihamielisellä puheella ulkoryhmäläisistä, mitä prototyypin tai asemastaan varman jäsenen ei tarvitse tehdä (Noel, Wam & Branscombe 1995) ellei ryhmää kohtaa uhka. (Hogg 2012)

Yksilön ja ryhmän käsitykset jäsenyydestä eivät aina kohtaa. Jos yksilöä ei hyväksytä ryhmään hänen uskollisuudenosoituksistaan huolimatta, hän kokee sen nöyryytenä, joka vie yhteenkuuluvuuden ja empatian tunteet (Tyler 1999). Monen kouluammunnan ja radikalisoitumisen takaa on löydetty torjunnan aiheuttamaa katkeruutta (Williams 2007). Marginalisoitumista kiihdyttää, jos yksilöä kohdellaan kuten hän edustaisi ryhmää, jota hän ei itse pidä omaa identiteettiään määrittelevänä. Sen sijaan marginalisoitumista ja radikalisoitumista vähentää, kun yksilöiden itsensä valitsemia identiteettejä kunnioitetaan. Jännitteitä ei välttämättä lievennä, jos yhteisön aliryhmien jäseniä tuodaan yhteen edustamaan omaa ryhmäänsä. Paremmiin yhteishenkeä luodaan etsimällä yhteisiä tavoitteita korostamatta kenenkään kuulumista mihinkään poikkeavaan, varsinkaan alhaisen statuksen ryhmään (Bijleveld, Scheepers & Ellemers 2012). (Ellemers 2012)

4.5 Minäkuvan muutokset

Edellä tarkastelimme jo pikkuisen identiteetin muutoksia elämäntilanteissa. Identiteetin muokkautumiseen vaikuttavat erilaiset integratiiviset prosessit, joita eri teorioissa kuvataan samankaltaisesti eri käsittein. Esimerkiksi Freud (1927) kuvasi egon syntetisoivaa toimintaa ja Rogers (1963) itseaktualisointia. Integroidusti toimiessaan yksilö tiedostaa ja tunnistaa toimintaansa vaikuttavat motiivit, tunteet ja merkitykset (Weinstein, Przybylski & Ryan 2013). Psykologista integraatiota – mikä tulee erottaa edellä käsitellystä sosiologisesta integraatiosta – voidaan pitää yksilön identiteettiin kuuluvien arvojen, tavoitteiden, velvoitteiden, uskomusten ja käsitysten yhdenmukaisuuden ja ymmärtämisen asteena.

Weinstein ja kumppanit (2013) korostavat kolmea integroitumisen aliprosessia: tietoisuutta (*awareness*), omatahtoisuutta (*autonomy*) ja puolustautumatto-

muutta (*nondefensiveness*). Tietoisuus merkitsee, että yksilö tiedostaa tunteensa ja arvonsa – niitä ei tarvitse pitää aina mielessä, mutta yksilön tulee tarvittaessa pystyä palauttamaan mieleensä riittävästi tätä itsetietoisuutta. Autonomia taikka henkilökohtainen omistajuus (*ownership*) tarkoittaa vastuun ottamista omista tunteista, ajatuksista ja päätöksistä. Sellainen voi ilmetä vaikkapa ensimmäisen persoonan käyttönä puheessa. Autonominen yksilö vapauttaa ajatuksensa puolustuksellisesta asenteesta taikka defenseseistä, jotka johtavat ongelmien välttelyyn ja pakenemiseen, ja suuntautuu kohti ongelmien ratkaisemista. Hyvä integroituminen näkyy hyvinvointina. Huono integroituminen voi paljastua vaikkapa vihamielisestä ja halveksivasta huumorista (Weinstein, Hodgins & Ostvik-White 2011). Integroitumisprosessi itsessään voi kuluttaa hetkellisesti runsaasti energiaa, mutta onnistunut integraatio säästää myöhemmin paljon enemmän mieltä.

Gore ja Cross (2014) tarkastelivat itsekäsityksen jatkuvia ja epäjatkuvia muutoksia. He käyttivät hieman erilaista terminologiaa kuin useimmat muut lähteet, ilmeisesti erilaisen koulukunnan jäsenyyden vuoksi (identiteetti vs. itsekäsitys, identiteettikomponentti vs. itseaspekti). Käytän näitä välillä yhdenmukaisuuden vuoksi alkuperäisestä poikkeavasti, mikä saattaa muuttaa sisältöä alkuperäisestä, mutta voidaan ainakin propositionaalisesti yleistää tässä käytetyille käsitteille.

Gore ja Cross (2014) tunnistivat kolme elementtiä, jotka vaikuttavat sisäiseen muutokseen: palkkioelementti, sosiaalisen vertailun elementti ja kognitiivisen saatavuuden elementti. Kukin näistä voi yksinäänkin aiheuttaa identiteettiin kohdistuvia muutoksia, kukin eri tavoin, mutta yleensä ne vaikuttavat yhtäaikaaisesti. Vaikutukset voivat tukea toisiaan, mutta yksilö voi saada myös ristiriitaisia vaikutteita ja tehdä niistä epäjohdonmukaisia päätelmiä.

Palkkioelementti tarkoittaa, että yksilö tunnistaa hänelle hyödylliset tilannekohtaiset piirteet ja komponentit omasta identiteetistään. Yksilö päättelee enemmän tai vähemmän tietoisesti, millainen identiteettirakenne haittaa tai hyödyntää häntä ja mikä identiteetin komponenteista tuottaa etua ja mikä haittaa tietystä tilanteesta. Sen perusteella yksilö valitsee toimet, joilla hän pyrkii muuttamaan identiteettiään omaksuen uusia rooleja maksimoidakseen odotetut eksplisiittiset tai implisiittiset palkkiot ja minimoidakseen rangaistukset. Palkkioelementti voi vaikuttaa haluun

oppia ja harjoitella, koska uusi tai kehittynyt taito mahdollistaa uudet palkkiot. Usein ihmiset ennakoivat tulevia muutoksia ja valmistautuvat niihin etukäteen. Yksilöt saattavat itesosialisoitua tulevaan rooliinsa, kun he tunnistavat, että heidän tulee muuttaa itsekäsitystään selvitäkseen uudessa roolissaan (esim. Ruble 1987). Nykyiseen identiteettiinsä tyytymätön motivoituu muuttamaan sitä, kunhan hän vain uskoo siinä onnistuvansa. Onnistuneet muutokset voivat johtaa uusiin muutoksiin uusilla alueilla kohonneen onnistumisodotuksen myötä (vrt. Bandura 1986). (Gore & Cross 2014)

Sosiaalisen vertailun elementti sisältää kokemuksia samanlaisuuksista ja erilaisuuksista itsen ja toisten välillä. Yksilöt jatkuvasti vertailevat kykyjään ja mieliteitojaan toisiin ja arvioivat mainettaan. Ryhmään liittymiseen kuuluu toisten prioriteettien sisäistäminen. Kun yksilö altistuu uusille vertailukohteille, hän vertaa itseään näihin, mikä voi tuupata itsekäsitystä muuttumaan. Jos ihmiset havaitsevat merkittäviä muutoksia läheisissä suhteissaan, ryhmäjäsenyyksissään, rooleissaan tai sosiaalisissa luokissa, toisten ihmisten uudet piirteet yhdistyvät omaan itsekäsitykseen. Toisissa havaitut muutokset voivat vaikuttaa itseen. Esimerkiksi oman ryhmän tai lähipiirin edustajan onnistuminen voidaan kokea omana menestyksenä, mutta se voi myös uhata itsearvostusta, varsinkin, jos onnistumisala määrittää keskeisesti yksilön käsitystä itsestään (Tesser 1988).

Yksilö voi reagoida itsearvostukseen tai identiteettiin kohdistuvaan uhkaan vaihtamalla vertailukohdetta, ottamalla etäisyyttä toiseen, vähättelemällä lajia tai kehittämällä itseään. Vain itsensä ja identiteettikomponentin merkityksen määrittäminen uudelleen tuottaa itsekäsityksen muutosta. Kuitenkin yksilöt valitsevat useammin itsetehostavia strategioita aina henkilösuhteiden etäännyttämiseen ja jopa toisen menestyksen estämiseen saakka kuin itsekäsitystä muuttavia, vaikka itsekäsityksen muuttaminen tuottaisi parempia seurauksia läheisille suhteille (Tesser 1988). (Gore & Cross 2014)

Kognitiivisen pääsyn elementti liittyy semanttiseen muistiin ja kognitiivisiin rakenteisiin. Mitä useammin yksilö kokee jonkin asian tai saa tiettyjä sosiaalisia ärsyksiä, sitä syvemmin se juurtuu muistiin. Toistuvien ulkoisen ärsykkeiden muutokset voivat aikaansaada muutoksia yksilön itsekäsitykseen, vaikka muutokset

itsessään eivät olisi palkitseva eivätkä liittyisi sosiaaliseen vertailuun. Epävarmuudessa toistuvat ärsykkeet vaikuttavat enemmän kuin varmuudessa. Stimuloinnit vaikuttavat enemmän eri identiteetti- ja piirteiden suhteelliseen vahvistumiseen kuin kokonaan uuden identiteetikomponentin omaksumiseen. Yksilön harjoittama väittely jonkun asian puolesta juurruttaa sitä erityisen vahvasti muistiin – siksi inttamällä ei edesauteta asennemuutoksia. Tyypillisin ärsyke on sosiaalinen palaute. Sen on todettu useammin vahvistavan jotain vanhaa identiteetin osaa kuin luovan uutta. Yleensä vakiintuneelta sisäryhmältä saatava palaute pikemmin pyrkii säilyttämään ryhmän kollektiivista identiteettiä vastaavaa piirrettä kuin muuttamaan. Ryhmän muut jäsenet kokevat yhdessä jäsenessä tapahtuvan muutoksen uhkana ryhmän olemassaololle. Sen sijaan liittyminen uuteen ryhmään ja sen kokeminen tärkeämmäksi sisäryhmäksi vaikuttaa sosiaalisen palautteen määrään sekä merkitykseen tavalla, joka yleensä tukee muutosta ryhmän viitoittamaan suuntaan. (Gore & Cross 2014)

Itsevarmistusteorian (*self-affirmation theory*) mukaan ihmiset voivat vähentää egoonsa kohdistuvan uhan aiheuttamaa ristiriitaa aktivoimalla itsestään toisenlaisen puolen, johon ei kohdistu uhkaa. Itse-esitysteorian (*self-presentation theory*) mukaan käyttäytyminen julkisesti lisää toimen sisäistämisen todennäköisyyttä, sitä enemmän mitä enemmän yksilö uskoo olevansa jatkossa tekemisessä kyseisen yleisön edessä, mitä enemmän hän tätä yleisöä arvostaa ja mitä enemmän vahvistavaa myönteistä palautetta hän saa vertaisiltaan (Baumeister & Tice 1984). (Gore & Cross 2014)

Maahanmuuttajalle kaikki kolme elementtiä vaikuttavat vahvasti, yhtäkkisesti ja yhtäaikaaisesti. Berryn (1991) akkulturaatiomallissa kotoutuminen ja sulautuminen vaativat identiteetin muutosta. Aiemmassa sosiaalisessa ympäristössä hyödylliset identiteetit eivät välttämättä käänny uuteen ympäristöön. Vapaaehtoinen muuttaja kokee vahvaa motivaatiota oppia suunnistamaan uudessa sosiaalisessa ympäristössä menestyäkseen siinä. Se onnistuu helpoiten omaksumalla uuden ympäristön arvoja. Maahanmuuttajille tarjoutuu runsaasti uusia mahdollisuuksia sosiaaliseen vertailuun, sekä kantaväestöön että toisiin maahanmuuttajiin nähden. Kunkin tilanteesta riippuu, mikä vertailuryhmä nousee hallitsevimmaksiksi. Maahanmuuttaja saa vastaanottaa koko ajan signaaleja, jotka liittyvät odotettuun käytökseen tai vaadittaviin arvoihin. Mitä useammin hän näille altistuu, sitä tehokkaammin ne painuvat mieleen. Toisaalta

ärsykkeiden paljous myös aiheuttaa hämmennystä ja vaikeuttaa kausaalisuhteiden tunnistamista. (Gore & Cross 2014)

Sosiaalisen identiteetin muutosvalmius riippuu kulttuurista (Gore & Cross 2014). Esimerkiksi itäaasialaiset muuttavat itsekäsityksiään nopeammin kuin amerikkalaiset, koska he ovat tottuneet pitämään ryhmää ensisijaisena ja oppineet katsomaan itseä toisten näkökulmasta, ollen siten herkempiä toisten mielipiteille (Cohen & Gunz 2002).

Yksi yhteiskunnallisen toiminnan ala, mainonta ja markkinointi pyrkii määrätietoisesti muokkaamaan yksilöiden itsekäsityksiä ja identiteettejä kulutusmyönteisempään suuntaan. Perinteisesti mainonnan teorit perustuvat behaviorismiin, kuten assosiaatioihin ja ehdollistumiin (Watson 1924).

5 ITSEMÄÄRÄYTYMISTEORIA

5.1 Teorian perusta ja psykologiset perustarpeet

Ryan ja Deci (2012) tarkastelevat ihmisen identiteetin rakentumista itsemääräytymisteorian (voidaan suomentaa myös itseohjautuvuusteoria) mukaan. Teoria on alun perin kehitetty selittämään ihmisten motivaatioita. Se lähtee sisä- ja ulkoperäisen motivaation käsitteistä, mutta avartaa niitä dikotomian ohi. Teoriaa on sovellettu erityisesti työ- ja opiskelumotivaatioon sekä harrastuksiin.

Itsemääräytymisteoria pohjautuu tarpeita kuvaavalle osateorialle. Fysiologisten tarpeiden ohella käyttäytymistä, kasvua ja hyvinvointia säätelevät psykologiset perustarpeet, joiksi teoriassa määritellään kompetenssin, yhteenkuuluvuuden ja autonomian tarpeet. Teoria ei kiellä muita tarpeita, mutta pitää näitä fundamentaalisimpina. Tarpeet tunnustetaan siitä, että niiden täytyminen tuottaa positiivisia seurauksia ja puute negatiivisia. Siinä missä fysiologisten tarpeiden tyydyttämättömyys johtaa raivoisampiin pyrkimyksiin niiden tyydyttämiseksi, psykologisten tarpeiden tyydyttämättömyys laskee hyvinvointia ja voi johtaa lamaantumiseen. Siten psykologiset tarpeet eivät ole sisäperäisiä motiiveja sellaisenaan. (Deci & Ryan 2000)

Kompetenssi (pätevyys tai osaaminen) tarkoittaa uskoa, että yksilö pystyy vaikuttamaan tärkeisiin asioihin (Deci & Ryan 2000, White 1959). Yhteenkuuluvuus tarkoittaa luontaista taipumusta tuntea liittyvänsä toisiin ja tulla ryhmän jäseneksi, sekä rakastaa ja huolehtia, olla rakastettu ja huolehdittu (Baumeister & Leary 1995, Van den Broeck, Vansteenkiste, De Witte, Soenens & Lens 2010). Autonomia edustaa yksilön luontaista halua tuntea tahdonvaltaisuutta, tehdä valintoja ja kokea psykologista vapautta (De Charms 1968, Deci & Ryan 2000). Itsemääräytymisteorian käsitteet muistuttavat Banduran (1997) teorian käsitteitä kuten pystyvyyttä, mutta ne operationalisoidaan hieman toisin (tulevaisuussuuntaisesti).

Itsemääräytymisteoria ei jaa identiteettiä eksplisiittisesti persoonalliseen ja sosiaaliseen komponenttiin, vaan käsittelee sitä yhtenä. Itsemääräytymisteorian mukaan identiteetit omaksutaan psykologisten perustarpeiden palvelukseen. Ennen kaikkea niillä pyritään vahvistamaan yhteenkuuluvaisuuden tunnetta ja turvallista sidettä toisiin (Baumeister & Leary 1995, Deci & Ryan 2000). Eksplisiittiset identiteetit liittyvät useimmin yksilön kykyihin, taitoihin tai saavutuksiin (Deci & Ryan 2012). Siten identiteetit tukevat pätevyyden tunnetta.

5.2 Ulkoperäisten motivaatioiden kirjo

Motiivit voidaan jakaa välittömiin ja välillisiin tai instrumentaalisiin. Välittömät motiivit liittyvät emootioihin ja mielihyvään suoraan, siinä missä välilliset motiivit tuottanevat mielihyvää tai poistanevat tuskaa tai mielihäpä myöhemmin tavoitteen saavuttamisesta eikä itse tekemisestä. Toiminnan tavoitekin voi olla väline vieläkin myöhemmän mielihyvän saamiseksi. Yleensä välittömät motiivit ovat sisäperäisiä ja välilliset ulkoperäisiä.

Yksilö voi motivoitua sisäperäisesti omista luonnollisista kiinnostuksen kohteista (Deci 1975, 1992, Ryan & Deci 2012). Sisäperäisesti motivoitu toiminta tuottaa välitöntä onnea, tyydytystä, helpotusta ja hyvän olon tunnetta. Sisäperäisen motivaation toteutuminen vaatii autonomiaa ja sen ylläpitoon tarvitaan tasapainoa tehtävän haasteellisuuden ja osaamisen välillä (Csíkszentmihályi 1996) eli pätevyyden tarpeen tyydyttymistä. Sisäperäinen kiinnostus voi integroitua osaksi yksilön identiteettiä, jos ympäristö tukee sitä turvaamalla autonomian, antamalla osaamista ja suoriutumista tukevia rakenteita sekä rohkaisemalla yksilöä toimimaan. Läheisten osoittama valikoimaton kiinnostus, lämpö ja huolenpito edesauttavat tätä (Assor, Ruth & Deci 2004). Sisäperäisen motivaation suuntautuminen vaikuttaa uranvalintaan, ammattiin ja hyvinvointiin.

Suurin osa yksilöiden identiteeteistä seuraa sosialisaatiosta ja valitun tai saadun instrumentaalisen roolin (esimerkiksi ammatti- tai perheroolin) sekä sen arvojen ja normien omaksumisesta. Deci ja Ryan (1985) määrittelevät sisäistämisen motivoitukseksi prosessiksi, jossa ihmiset ottavat vastaan ja muokkaavat ulkoisen sosiaalisen ympäristön eli kulttuurin vaikutteita. Ihmiset sisäistävät arvot,

uskomukset ja käytännöt, joita heille suosittelevat yksilöt tai ryhmät, joihin yksilö haluaa liittyä tai joita hän haluaa jäljitellä. Tämä vastaa Piaget'n (1952) assimilaatio-prosessia (La Guardia 2009) eli uusien käsitteiden lisäämistä mielessä olemassa olevaan sisäiseen malliin. Itsemääräytymisteoria perustuu käsitykselle, että ulko-peräisen identiteetin omaksumisen aste vaihtelee. Identiteetillä on useita eri komponentteja (rooleja), jotka tuottavat erilaista ja eriasteista säätelyä ja motivaatiota.

Puhtaasti ulkoperäistä eli kontrolloitua motivaatiota edustaa palkkioiden ja rangaistusten käyttö. Se ei johda asenteiden muuttumiseen tai arvojen sisäistämiseen, vaan korkeintaan välittömään käyttäytymiseen, joka ei säily eikä siirry toiseen ympäristöön (ks. myös Kelman 1958). Kontrolloitu motivaatio johtaa puolustautumiseen (Hodgins et al 2010) ja heikompaan hyvinvointiin. Yksilö voi luoda itselleen vastaidentiteetin, jolloin hyväksyntää haetaan muilta. Esimerkiksi pelkällä kurilla kasvatettu lapsi on altis toveripaineelle (Ryan & Lynch 1989), kärsii kouluongelmista (Grolnik & Ryan 1989), ajattelee materialistisesti, ei näytä prososiaalisuutta (Kasser, Ryan, Zax & Samerhoff 1955) ja tyypillisesti kääntää kohtaamansa ongelmat ulospäin (Soenens & Vansteenkiste 2010).

Liittymisen ja yhteenkuuluvaisuuden taikka ulkoisen arvostuksen ja hyväksynnän tarpeiden säätely voi johtaa arvojen introjektioon. Introjektiossa yksilö sisäistää arvot osittain, mutta kokee ne ulkoa annetuiksi. Yksilö käyttää omanarvontunnetta ja ylpeyttä sisäisenä palkintona sekä häpeää ja syyllisyyden tunnetta sisäisenä rangaistuksena. Yksilöä motivoi – usein erittäin vahvasti – halu näyttää itselle ja muille. Se voi ilmetä esimerkiksi valtavana voitontahtona tai katkerana kostonhimona. (Ryan & Brown 2003, La Guardia 2009, Deci & Ryan 2012)

Introjektiota voi tapahtua, kun yksilö kokee toisen ihmisen itselleen niin tärkeäksi, että on valmis omaksumaan tältä normeja. Introjektio edustaa anti-kantilaista kasvatusotetta, missä toista ihmistä käytetään välineenä omille tarpeille eikä päämääränä itsessään (Vrt Kant 1931). Usein eniten lapseensa investoivat vanhemmat aiheuttavat vahvinta introjektiota. Vihamielisiin ja välinpitämättömiin yksilöihin ei kehity emotionaalista riippuvuussuhdetta eikä rakkauden menetyksen pelkoa. Menetyksen pelko motivoi vahvemmin kuin saavutuksen toivo (vrt.

Baumeister, Bratslawsky, Finkenauer & Vohs 2001). (Ryan & Brown 2003, La Guardia 2009, Deci & Ryan 2012)

Vahva ryhmäidentiteetti voi tuottaa introjektiivisiä vaikutuksia jäseniin. Eimuodollinen ryhmä pysyy koossa nimenomaisesti sen identiteetin vuoksi. Siten uhka ryhmän identiteetille voi provosoida ryhmän olemassaolosta riippuvaisia jäseniä painostamaan normeista lipsuvia jäseniä omaksumaan ryhmänormeja. Tämä voi johtaa ryhmänormien introjektioon, jos lipsuva jäsen on ryhmästä riippuvainen eikä pysty kapinoimaan tai pakenemaan.

Toisaalta torjuvassa sosiaalisessa yhteisössä ihmiset usein kompensoivat tyydyttämättömiä perustarpeitaan väärällä itsellä eli omaksumalla itselle vieraita käytäntöjä ja rooleja (eli teeskentelemällä jotain toista) saavuttaakseen toisten hyväksynnän. Silloin yksilö luovuttaa autonomiansa, mikä voi vaurioittaa identiteettiä. Sellainen johtaa psyykkisiin paineisiin ja ahdistukseen sekä heikkolaatuisempaan oppimiseen. Introjektio tekee yksilön haavoittuvaksi ulkoisille sosiaalisille paineille. (Ryan & Brown 2003, La Guardia 2009, Ryan & Deci 2012)

Arvojen omaksuminen osaksi omaa identiteettiä edellyttää omaa halua ja autonomiaa. Se vie aikaa ja vaatii rauhaa pohtia omia arvoja ja asenteita. Identifioidut arvot johtavat autonomisempaan toimintaan: yksilö toimii omien arvojensa eikä toisten odotusten mukaisesti (Deci & Ryan 2000). Identifioitumiseen ei voi painostaa tai pakottaa, mutta sitä voi tukea autonomiaa tukevien käytäntöjen avulla. Kasvatuksessa identiteetin identifioimista tukevat empaattiset rajat, ulkoisten kontrollien minimaalinen käyttö, perusteiden antaminen vaadituille käytännöille sekä riittävän valinnanvaran antaminen (Soenens & Vansteenkiste 2010). Autonomiaa tukeva kasvatus ei tarkoita laissez faire -asennetta, vaan lapsi tarvitsee myös selkeitä rajoja, joiden rikkomisesta tulee rangaista johdonmukaisesti. Aikuisten sosiaalistumisessa autonomia korostuu.

Identifioidun identiteetin ohella Deci ja Ryan puhuvat (2000) integroidusta identiteetistä. Se on integroinnin ylin aste, jatkumo identifioitumiselle. Integroitu identiteetti vastaa lähestulkoon sisäperäistä identiteettiä. Integroitu identiteetti kattaa kaikki elämän alueet koherentisti ja ristiriidattomasti. Se vastaa aitoa itseä (Heidegger 1968, Kierkegaard 1849) ja tervettä itsetuntoa (Horney 1950, Winnicott

1960). Vain aidon itsen mukaiset toiminnat johtavat henkiseen hyvinvointiin. Tavoitteiden saavuttaminen ei vielä sinänsä tuo hyvää oloa, vaan onnellisuus riippuu siitä, kuinka hyvin tavoitteet ovat integroituneet osaksi identiteettiä (Sheldon & Kasser 1998). Aitous tai autenttisuus esiintyvät jossain muodossa useimmissa identiteetin ja itsetunnon teorioissa. Itsetunto itsessään ei ole perustarve vaan seuraa perustarpeiden tyydyttämisestä. (Ryan & Brown 2003, La Guardia 2009)

Aiemmin mainittua psykologista integraatioprosessia voidaan mallintaa itse-määräytymisteorian avulla. Psykologisten tarpeiden tyydyttyminen tuottaa integraatiolle otolliset olosuhteet. Erityisesti integraatio tarvitsee autonomiaa sekä uhatonta aikaa. Autonomiaa tukevat puitteet hyödyttävät varsinkin uhkaavan aineiston integrointia. (Weinstein et al 2013)

Ryan ja Connell (1989) ja myöhemmät tutkimukset (ks. Brophy 2010) sovelsivat itsemääräytymisteoriaa oppimismotivaatioon. He tarkastelivat kolmea kasvatusotetta, ulkoiseen kuriin, introjektioon ja identifioitumiseen perustuvaa. Ulkoisesti säädellyt oppilaat osoittivat vähäistä kiinnostusta, arvostusta ja panostusta kouluun. He panivat syyn epäonnistumisesta koululle ja opettajalle. Introjektoidut oppilaat osoittivat suurempaa panostusta kuin pakolla ohjatut, mutta myös ahdistuneisuutta ja itsesyytöksiä. He syyttivät itseään epäonnistumisista. Identifioituneet oppilaat osoittivat vieläkin suurempaa panostusta, iloa ja kiinnostusta sekä positiivista tapaa selviytyä vaikeuksista. Parhaiten selvisivät sisäisesti motivoituneet.

Yksilö voi muodostaa useita identiteettejä. Eri identiteetit tulevat esiin tietyissä rooleissa, tyypillisesti työssä ja kotona. Ryan ja Deci (2012) väittävät, että yksilöt eivät kuitenkaan voi vaihdella identiteettejään plastisesti, kuten he väittävät postmodernistien (Gergen 1991) väittävän. Identiteetit vaihtelevat integraation ja voimakkuuden asteiltaan. Mitä kompleksisempi joukko identiteettejä ihmisellä on, sitä heikommin ne ovat yleensä integroituneet. Identiteettijärjestelmän monimutkaisuus ennustaa heikompaa hyvinvointia. Mitä vahvemmin monimutkaiset identiteetit ovat integroituneet, sitä paremmin yksilö sen kestää. Aidon autonomian vastaisen identiteetin omaksuminen haittaa yksilön sisäistä mielenharmoniaa.

Kasser ja Ryan (1993, 1996, 2001) väittävät, että identiteettiin kuuluvat kasvun ja oppimisen tavoitteet tukevat psykologisia perustarpeita, samoin syvät

ihmissuhteet ja yhteisön hyväksi työskentely. Sitä vastoin materialistinen identiteetti ei tue autonomian ja liittymisen tarpeita, vaan ihmiset kokevat itsensä kontrolloituiksi. Materialismin ja suosion tavoittelu heikentää mielen terveyttä. Deci ja Ryan (2012) pitävät ulkoisten statusmerkkien tavoittelua kompensatorisena, hieman naivisti. Toiset tutkijat (Buss 2008) pitävät statuksen tavoittelua luonnollisena kosintakilpailun osana.

Itsemääräytymisteoria tarkastelee identiteettiä psykologisesti syvemmältä tasolta kuin sosiaalisen identiteetin teoria, joka lähtee sosiaalisten suhteiden kautta. Nämä eivät kuitenkaan ole ristiriitaisia, vaan ne ovat sovitettavissa yhteen siten, että ne täydentävät toisiaan. Sosiaalisen identiteetin teoria kuvaa sosialisoitumista ryhmään, taikka ryhmän normien integroitumista arvoiksi. Tässä itsemääräytymisteoria antaa tarkemman selityksen, mutta sosiaalisen identiteetin teoria tarkentaa sosiaalista ajatteluprosessia.

Epävarmuusidentiteettiteoria voidaan osin johtaa itsemääräytymisteoriasta. Perustarpeiden tyydyttämättömyys johtaa heikkoon itsetuntoon ja ristiriitaiseen introjektioon sekä epävarmuuteen itsestä, mikä johtaa hakemaan kohteita liittymisen tarpeille.

5.3 Yksilöiden erot

Itsemääräytymisteoria selittää yksilöllisiä eroja normien, kulttuurin ja ympäristön vaatimusten sisäistämisen kautta. Psykologisten tarpeiden tyydyttyneisyys selittää käyttäytymistä enemmän kuin erot tarpeiden voimakkuudessa (Deci & Ryan 2000, Soenens, Berzonsky, Vansteenkiste, Beyers & Goossens 2005). Syntyperäiset erot persoonallisuudessa vaikuttavat jonkin verran siihen, kuinka yksilöt suuntautuvat. Merkittäviin temperamenttipiirteisiin kuuluu sosiaalisuuden tarve taikka riippuvuus huomiosta tai muista sosiaalisista palkkioista. Se määrittää ihmisen käyttäytymistä hyvin näkyvästi ja kuuluvasti (Keltikangas-Järvinen 2016) ja vaikuttaa siihen, millainen sosiaalinen ympäristö tyydyttää yksilön yhteenkuuluvuuden tarpeen.

Deci ja Ryan (2000) tarkastelevat kolmea suuntausta. Autonomiasuuntautunut luonnostaan kokee sosiaaliset kontekstit autonomiaa tukevinä ja itsemääräytyvinä. Suuntautuneisuus liittyy itsetoimintaan, itsetuntoon, persoonallisuuden integraatioon

ja tyydyttäviin ihmissuhteisiin. Kontrollisuuntautunut taas kokee sosiaaliset kontekstit kontrolloivana ja itsensä kontrolloiduksi. Tämä suuntautuneisuus liittyy julkiseen estoisuuteen, puolustaviin toimiin (defenssit) ja pingottuneeseen persoonallisuuteen. Palkka ja ulkoiset motivaattorit vaikuttavat toimintaan merkittävästi. Impersoonallisesti suuntautuneilla on taipumus amotivoitua ja uskoa, etteivät he voi vaikuttaa lopputuloksiin. Siihen liittyy itsensä vähättely ja masentuneisuus.

Edellä mainitut motivaatiosuuntaukset eroavat käsitteellisesti McClellandin (1951) motivaatioteorian taikka Berzonskyn (1990) identiteettityyliteorian käsitteistä. Näiden välille on löydetty yhteyksiä. Schülerin ja kumppaneiden (2013) mielestä itsemääräytymisteoriaa pitää täydentää motiividispositioteorialla, joka kuvaa motiivien voimakkuutta, mutta itsemääräytymisteorian autonomiakäsite poikkeaa oleellisesti McClellandin valtamotivaatiosta. Toisaalta autonominen kausaalisuuntaus liittyy positiivisesti Berzonskyn informaationaaliseen tyyliin, kontrollisuuntaus normatiiviseen tyyliin ja impersoonallinen suuntaus hajanainen-välittelevään tyyliin (Soenens et al 2005). Itsemääräytymisteoria kuitenkin tarkastelee identiteetin kehittymistä enemmän affektiivisesti ja identiteettityyliteoria kognitiivisesti.

Deponte (2004) tutki persoonallisuuden vaikutuksia kausaalisuuntautuneisuuteen. Korkea miellyttävyys ja korkea ekstraversio ennustavat autonomista suuntausta, matala miellyttävyys kontrollisuuntausta, sekä matala ekstraversio, matala tunnollisuus ja korkea neuroottisuus impersoonallista suuntausta. Persoonallisuus edustaa syvempää ja pysyvämpää komponenttia kuin kausaalisuuntaukset (Soenens et al 2005). Keltikangas-Järvinen (2016) väitti, että monet kasvatuksen tuotteena pidetyt käyttäytymispiirteet seuraavat syntyperäisestä temperamentista. Koska lapsi muokkaa kasvuympäristöään ja vartuttuaan myös valikoi ympäristöään, ei kasvatuksen ja perimän vaikutuksia voida helposti erottaa toisistaan. Usein eniten ratkaisee yksilön temperamentin sopivuus hänen kasvuympäristöön – taikka kasvatuksen sopivuus temperamenttiin.

Yksilöllisten erojen vaikutuksia ei ole kovin systemaattisesti tutkittu itsemääräytymisteorian yhteydessä. Teoria ei juurikaan tarkastele niiden alkuperää taikka pysyvyyttä. Se kuitenkin vihjaa, että syntyperäisen temperamentin lisäksi

lapsuudessa koetut ahdistuksen kokemuksen vaikuttanevat merkittävästi identiteetin koherenssiin erityisesti introjektoiden osalta.

5.4 Soveltaminen maahanmuuttajiin

Itsemääräytymisteorian web-sivun (www.selfdeterminationtheory.org) mukaan ainoastaan Chirkov ja kumppanit (2007) ovat soveltaneet sitä eksplisiittisesti siirtolaisuuden ja maahanmuuton tutkimiseen. Siksi etsin teorialle tukea tai epätukea myös muista tutkimuksista ja spekuloin itse seurauksilla ja sovelluksilla. Kosonen (2008) totesi, että maahanmuuttajien identiteettirakenne kehittyy kompleksiseksi, jos oma ja uusi kulttuuri koetaan ristiriitaisiksi ja yhteen sovittamattomiksi. Tämä vastaa edellä todettua yleistä sääntöä.

Päämäärätietoista siirtolaista motivoivat muuttamaan maasta maahan lähinnä instrumentaaliset syyt. Sellainen henkilö yleensä tekee valinnan ja päätöksen itse. Maahanmuutto sopii autonomian tarpeen kanssa. Usein tällainen maahanmuuttaja pyrkii myös toteuttamaan pätevyyden ja yhteenkuuluvuuden tarpeitaan kohde- maassaan, ei toki välttämättä näitä eksplisiittisesti tiedostaen. Materiaalinen motivaatio voi pohjautua odotukseen sosiaalituesta taikka valmiuteen tehdä kovasti töitä. Ihminen voi kuitenkin tavoitella työtä ja ammattia siihen itseensä liittyvistä syistä luodakseen itselleen ammatti-identiteettiä eikä vain palkan tähden. Nuori voi myös pitää tilapäistä työpaikkaa keinona hankkia meriittejä vaativampaa ja palkitsevampaa työpaikkaa varten.

Työperäisen maahanmuuttajan identiteetti saattaa kytkeytyä työhön sisä- peräisen kiinnostuksen tai vahvan sosialisoitumisen kautta. Moni työperäinen maahanmuuttaja kuuluu itsevalittuun vahvan identiteetin ammattiin, joka itsessään korostaa hänen pätevyyden tuntoaan. Työympäristö voi tyydyttää hänen autonomian, pätevyyden ja yhteenkuuluvuuden tarpeensa, jolloin ulkomainen työntekijä ei edes koe tarvetta integroitua yhteiskuntaan sen laajemmin. Hän ei kenties koskaan omaksu uussuomalaista identiteettiä, mutta ei välttämättä myöskään korosta omaa alkukansallista identiteettiään. Hän voi identifioitua pikemmin maailmankansalaiseksi. Siitä huolimatta hän voi toimia rakentavasti yhteiskunnan osana aiheuttamatta

ongelmia ja häiriöitä muille tai itselle. Oma psykologinen hyvinvointi saattaa kuitenkin kärsiä, jos työpaikan sosiaaliset suhteet eivät enää riitä.

Heikommin ammattiinsa tai työpaikkaansa identifioituva etsinee identiteettiään enemmän työympäristön ulkopuolelta. Mitä heikommin työ vastaa sisäperäistä motivaatiota tai omia arvoja, sitä todennäköisemmin ja kiivaammin yksilö kokee tarvetta etsiä kiinnostuksen kohteita työelämän ulkopuolelta, kuten harrastuksista. Eräät harrastukset ovat niin universaaleja, että ulkomainen harrastaja voidaan hyväksyä joukkoon heti, jos hän vaan osoittaa riittävää sitoutumista harrastuksen arvoihin. Muuten ilman poikkietnistä kiinnekohtaa integroituminen ulkomaalaistaustaiseksi uussuomalaiseksi ja yhteiskunnan täysjäseneksi voi viedä vuosia, jopa vuosikymmeniä ja vaatii vahvaa omaa henkistä panostusta ja omien arvojen ja asenteiden pohdintaa.

Vastentahtoisesti maahan tulleiden ulkomaalaisten sopeutumisennuste on heikompi (Chirkov et al 2007). Muuton taustalla voi olla pakko lähteä omasta kodistaan ja kotimaastaan sekä riistetty vapaus valita kohdemaata, kenties pakko siirto ei-toivottuun maahan. Sellainen aiheuttaa helposti reaktanssia (Brehm 1966), vastustusta valtaa kohden, varsinkin jos myös kohdemaan auktoriteetit koetaan jollain tapaa vastuullisiksi. Toistahtoisuus ei johdu välttämättä pakolaisuudesta vaan voi aiheutua esimerkiksi perheenpään päätöksestä, johon on pitänyt alistua. Protesti voi kuitenkin kohdistua sijaissyyliseen.

Kotouttamisavun sovittaminen yksilön autonomian ja muiden perustarpeiden kanssa tuottaa haasteita. Erityisesti pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden auttamisessa tulee väkisinkin pohdintoja, syyllistytäänkö liikaan hyysäykseen vai heitteillejättöön. Omassa vapaaehtoistyössäni pääasiassa nuorten aikuisten kanssa olen kohdannut hyvin erilaisia tarveprofileja, mutta vaitiolovelvollisuuden vuoksi en voi käyttää havaintojani hyväkseni tutkimustyössäni.

5.5 *Tapaus alaikäiset turvapaikanhakijat*

Haavoittuvimmassa asemassa ovat yksin tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat. Monet on lähetetty ankkurilapsiksi siinä toivossa, että he auttavat koko perhettä muuttamaan perässä. Toiset vanhemmat odottavat lastensa saavuttavan taloudellisen aseman, jossa

nämä voivat lähettää perheelleen rahaa. Ankkurilapsi tuskin on itse valinnut asemaansa, vaan hänet on siihen pakotettu tai painostettu. Usein hän toimii velvollisuudesta, vahvasti introjektoidun motivaation pohjalta, mikä vie häntä eteenpäin, joskus hyvinkin voimakkaasti, mutta sielua sisältä repien. Siihen nähden, että vanhemmat käyttävät lastansa välineenä oman materiaalsen hyvän saavuttamiseksi, voidaan olettaa, että lapsi ei muutenkaan ole kasvanut kovin turvallisessa ympäristössä, jossa häntä ehdoitta rakastetaan. Siten hän ei ehkä koskaan ole saanut riittävän vahvaa itsetuntoa, joka auttaisi häntä kestämaan koettelemuksia. Usein sellaisen identiteetti on jäänyt rikkiäiseksi ja identiteetti hajanaiseksi, vältteleväksi tai ristiriitaiseksi koetun ahdistuksen vuoksi. Läheskään kaikki alaikäiset turvapaikanhakijat eivät kuitenkaan ole ankkurilapsia, vaan joukossa on esimerkiksi orpolapsia, jotka pakenevat olojaan ja menneisyyttään suuressa hengenhädässä ja sieluntuskassa.

Uudessa asuinmaassaan lapsi kokee jatkuvia ristiriitoja eri tahoilta tulevien odotusten kesken. Hän saattaa kokea, että koti vaatii häntä toimimaan jollain tapaa, muu ympäristö toisella. Hänellä saattaa olla valtavat paineet menestyä. Koko motivaatioprofiili perustuu kuitenkin introjektoituun tai ulkoiseen motivaatioon, jolloin lapsi ei pysty toimimaan omien kiinnostusten varassa, saati kehittämään itselleen koherenttia arvojärjestelmää. Matka loppumaahan – mahdollisesti rikollisten salakuljettajien käsissä – sekä vastaanottavien viranomaisten kuulustelut saattavat kyynistää lasta entisestään. Sijoituspaikassakin lapsen kohdistetaan usein kovaa ulkoista kuria ja kontrollia – mitä ei aina pystytä onnistuneesti perustelevaan kieliongelmiin ja kulttuurierojen vuoksi. Tämä rikkoo autonomian tarvetta. Kyvyttömyys selvittää arkisista ongelmista rassaa kompetenssin tarvetta. Yleensä lapsi ei pysty luomaan luottamuksellista suhdetta viralliseen holhoojaansa, vaan identifioituu korkeintaan vertaisiinsa. Lapsi jää alttiiksi toveripaineelle ja voi kehittää vastaidentiteettiä.

Lapsen integroituminen vaatisi turvallista ympäristöä. Sellainen edellyttää riittävästi autonomiaa mutta samalla myös turvallisuutta ja pätevyyttä tukevia rakenteita. Rakenteiden ja autonomian välille jää väistämättä ristiriitaa. Vaikka rationaalisesti rakenteet edistävät kehitystä, niin hyvinvointiin ja sopeutumiseen vaikuttavat asianomaisen hetkittäiset tunteet eikä siinä auta pohdinta ja päättely.

6 TÄYDENNYS- JA JOHDANNAISTEORIOITA

6.1 Oikeudenmukaisuuden vaikutus

Oikeudenmukaisuuden kokemukset vaikuttavat ihmissuhteisiin ja sosiaaliseen identifioitumiseen. Siten ne vaikuttavat myös maahanmuuttajien sopeutumiseen. Erityisesti epäoikeudenmukaisuuden kokemukset vaikuttavat emotionaalisesti suoraan ja epäsuoraan mielentilaan ja motivaatioon.

Työelämässä tehtyjen empiiristen tutkimusten mukaan koettu oikeudenmukaisuus saa työntekijät identifioitumaan organisaatioon vahvemmin (Olkkonen & Lipponen 2006). Tämä voidaan propositionaalisesti yleistää muihinkin sosiaalisiin yhteisöihin, kuten etninen ryhmä, kansakunta tai monikansallinen valtio. Koetun oikeudenmukaisuuden merkitys korostuu epävarmuudessa (van den Bos & Lind 2002). Maahanmuuttajan sopeutumista leimaa yleensä jatkuva epävarmuus.

Epäoikeudenmukaisuudet tyypillisesti loukkaavat autonomian, pätevyyden ja yhteenkuuluvuuden tarpeita. Psykologisten tarpeiden tyydyttymisen suhteen voidaan erottaa kolme luokkaa: 1) tarpeiden tyydyttyminen, 2) tarpeiden tyydyttämättömyys ja 3) tarpeiden riisto (*thwarting*) tai frustraatio (Bartholomew et al 2011, Vansteenkiste & Ryan 2013, Costa, Ntoumanis & Bartholomew 2014). Tarpeiden aktiivinen riisto tulee erottaa niiden passiivisesta tyydyttymättömyydestä: tyydyttämättömyys estää onnellisuuden ja hyvän olon kehittymistä, mutta riisto johtaa pahaan oloon ja psykologisiin vaurioihin. Psykologisten tarpeiden rikkominen tekee mielen haavoittuvaksi ja johtaa pitkäaikaisiin häiriöihin, kuten obsessioihin, perfektionismiin, defenseseihin tai substituutteihin (Vansteenkiste & Ryan 2013). Tarpeiden riistoa voidaan käsitellä eksplisiittisenä oikeudenmukaisuuden loukkauksena.

Psykologisten tarpeiden riisto korreloi interpersoonallisen sensitiivisyyden kanssa (Costa et al 2014). Sillä tarkoitetaan häiritsevän suurta huolestumista henkilösuhteista, toisten mielialojen ja käyttäytymisten tarkkailua sekä herkkyyttä koetulle torjunnalle tai kritiikille (Boyce & Parker 1989). Sen sijaan psykologisten tarpeiden tyydyttyminen tuottaa interpersoonallista kompetenssia, joka ilmenee kyvykkyytenä

paljastaa henkilökohtaisia tuntemuksia, tarjota tukea sekä hallita ristiriitoja. Vahva intersubjektillinen kompetenssi auttaisi myös esimerkiksi maahanmuuttajien ohjaajien ja kotouttajien onnistumista tehtävässään. Sitä edistäisi alan ammattilaisille ja vapaaehtoisille tarjotut mahdollisuudet autonomiaan ja osaamistasoa vastaavaan tehtävään sekä yhteenkuuluvuuteen.

Huijatuksi tuleminen laukaisee vaistonvaraisesti negatiivisia tunteita. Toisen ihmisen petkutuksen aiheuttamat menetykset vaikuttavat käyttäytymiseen ja tunteisiin paljon vahvemmin kuin vastaava materiaallinen menetys luonnonvoimien vuoksi. Ihmisillä on havaittu erityisiä huijarintunnistukseen keskittyneitä vaistoja tai kognitiivisia algoritmeja (Tooby & Cosmides 1992). Nämä eivät kuitenkaan toimi täydellisesti, vaan virheellisesti tulkitut signaalit saattavat laukaista huijatuksi tulemisen tunteen perusteettakin. Väärin kalibroitu huijarintunnistus voi vaikuttaa haitallisesti sosiaalisiin suhteisiin. Uudelleen kalibrointi voi osoittautua vaikeaksi, jos kalibraatio on kovakoodattu kallon sisälle.

Oikeudenmukaisuuden kokemukseen ei riitä reilu lopputulos. Se riippuu erityisen paljon myös päätöksenteossa käytetyistä menetelmistä ja niiden läpinäkyvyydestä, mitä kutsutaan proseduraaliseksi oikeudenmukaisuudeksi. Siihen kuuluu muun muassa mahdollisuus esittää omat kantansa päätöksentekoprosessissa, mitä joskus kutsutaan ääneksi. Sisäryhmän johtajan päätöksenteossa yksilöt kokevat proseduraalisen oikeudenmukaisuuden tärkeäksi, kun taas ulkoryhmän johtajan päätöksentekotavalle ei aseteta niin suuria odotuksia, kunhan tulos on sopiva (Berti 2005).

Summereder, Streicher ja Batinic (2014) havaitsivat, että äänen epäminen tuotti tyytymättömyyttä yksilöille, jotka osoittivat matalaa valtaetäisyyttä, mutta ei vaikuttanut merkittävästi korkean valtaetäisyyden yksilöille. Sen sijaan epäjohdonmukainen toiminta tuotti tyytymättömyyttä kaikille. Pakolaiset ja turvapaikanhakijat saapuvat usein korkean valtaetäisyyden kulttuureista (ks Hofstede 1980, House, Hanges, Javidan, Dorfman, & Gupta 2004), joten he todennäköisesti odottavat enemmän johdonmukaista toimintaa ja selkeitä rakenteita kuin mahdollisuutta vaikuttaa asioiden kulkuun. Yksilölliset erot voivat kuitenkin vaikuttaa merkittävästi.

Maahanmuuttajien oikeudenmukaisuuden kokemukseen liittyy kysymys, kuka heitä edustaa, kuka puhuu maahanmuuttajien äänellä. Edustuksellinen vaikutusvalta voi tuottaa voimaantumisen tunteita, mutta se voi myös aiheuttaa ei-toivottuja vaikutuksia. Jos edustuksellisuuteen käytetään puolikeinotekoisia maahanmuuttajayhdistyksiä tai -yhteisöjä, se voi lokeroida maahanmuuttajia ryhmiin, joita he eivät välttämättä tunne omikseen. Näiden ryhmien johtajat saattavat saada suhteetonta valtaa lähes sattumalta (Malik 2016, 50). Joskus lehdistö valitsee jonkun löytämänsä maahanmuuttajan edustamaan ryhmäänsä julkisuudessa. Jos lehdistö etsii raflaavia uutisia, se voi nostaa itse määrittelemänsä ryhmän edustajaksi jyrkimmän jäsenen. Sen seurauksena radikaali jäsen voi saada itselleen valtuuttamatonta valtaa, mitä hän voi käyttää saadakseen lisää valtaa pyrkimällä esiintymään luokkansa äänellä ja luomalla kuvaa alamaisistaan sorrettuna ryhmänä (Malik 2016, 57).

6.2 Positiiviset ja negatiiviset motivaatiot

Ihminen motivoituu tunteella – järki on vain työkalu tunteiden käytössä. Tarkastelen siksi hieman tunteiden teoriaa.

Ihmisiltä on tunnistettu enemmän negatiivisia kuin positiivisia perustunteita. Negatiiviset tunteet liittyvät tyypillisesti puolustautumiseen ja kamppailuun, usein nollasummapeliin, jossa toinen voittaa ja toinen häviää (Seligman 2002). Ne voivat johtaa jopa miinussummapeliin, jossa hyökkääjä on valmis luopumaan omista eduistaan, kokemaan henkilökohtaista kärsimystä ja jopa antautumaan kuolemanvaaraan vain aiheuttaakseen toiselle mielipahaa, haittaa ja tuskaa, ääritapauksessa kuoleman. Positiiviset tunteet liittyvät yleensä tilanteisiin, joissa kaikki voivat hyötyä, kuten luovuuteen ja suvaitsevaan ajatteluun (Seligman 2002). Tyypillisesti negatiiviset tunteet tuottavat välttämismotivaatioita ja positiiviset tavoittelumotivaatioita.

Negatiiviset tunteet ovat spesifimpiä kuin positiiviset (Fredrickson 1998). Ne kiinnostavat huomion kohteeseen. Niistä on vaikea irtautua. Menetykset aiheuttavat surua, joka saa yleensä vetäytymään yksinäisyyteen (Keltner et al 2006). Uhka aiheuttaa pelkoa, mikä voi johtaa pakenemiseen tai pahan eliminointiin. Neurologisesti pelko poikkeaa muista emootioista, joten uhka aiheuttaa täysin erilaista käyttäytymis-

vastetta kuin tavoittelu (Ashby, Isen & Turken 1999; Chib, DeMartimo, Shimajo & O'Doherty 2012). Viha voi tuottaa jääräpäisyyttä, jonka taustalla vaikuttaa halu vapautua vihasta ja välttää häpeää, häviöntunnetta ja kasvojen menetyksiä. Lisäksi tuollainen jääräpäisyys kohdistaa huomion päämäärään niin, että yksilö kadottaa ajattelun joustavuuden ja luovuuden, mikä vaikeuttaa sopeutumista.

Positiiviset tunteet laajentavat mieltä, tuovat uusia kokemuksia, valmistavat tulevaisuuteen sekä antavat aikaa harkita ja miettiä. Tavoitteen saavutus ja turvallinen tila aiheuttavat iloa, joka liittyy haluun leikkiä. Leikki auttaa oppimista. Erityisesti oppimiseen sekä tutkimiseen vaikuttaa kiinnostus, joka on useimmin koettu tunne (Izard 1977). Tyytyväisyys passivoi ja tuo halun levätä ja nautiskella, mikä auttaa integroimaan äskettäisiä tapahtumia ja kokemuksia. Fredricksonin (2009) laajenna ja rakenna -teorian mukaan positiivisen tunteen kokemus tuottaa positiivisen spiraalin, joka johtaa kestävien henkilökohtaisten voimavarojen rakentumiseen.

Empiiriset tutkimukset viittaavat, että negatiivisessa mielentilassa ihmiset toimivat enemmän ulkoperäisen motivaation ohjaamana ja positiivisessa mielentilassa enemmän sisäperäisesti motivoituneena (De Dreu, Baas & Nijstadt 2012, Pyszczynski, Greenberg & Arndt 2012, Adler & Chen 2011). Positiivinen mielentila rohkaisee lähestymistä (Carver 2001, Erez & Isin 2002), mikä rohkaisee yksilöitä näkemään tehtävän mahdollisuutena eikä kiertämään ongelmaa (Higgins 1997) ja käymään kiinni ongelmaan pelkäämättä (Amabile, Barsade, Mueller & Staw 2005, Fredrickson 2001, Seo, Barret & Bartwick 2004). Positiivinen mielentila rohkaisee ryhtymään sopeutumista edesauttaviin kehitysprosesseihin, mikä edistää mielen integroitumista sekä uuden ristiriidattoman identiteetin rakentumista. Positiiviset tunteet parantavat luovuutta (Davis 2009, Grawitch & Munz 2005).

Selvästikin positiiviset tunteet auttavat maahanmuuttajia sopeutumaan uusiin olosuhteisiin. Ne antavat henkisiä voimavaroja, tuottavat intoa oppia uutta, luovuutta keksiä omia sopeutumismalleja sekä joustavuutta hyväksyä toisenlaiset tavat. Yhtä selvästi negatiiviset tunteet haittaavat sopeutumista. Ne voivat johtaa vetäytymiseen, pakenemiseen tai vastarintaan. Pieninkin henkinen vastarinta näkyy uuden tiedon ja uusien käyttäytymismallien torjumisena. Maahanmuuttajien sopeutumista ja

kotoutumista voidaan siten edistää huomattavasti tuottamalla positiivisia tunteita ja varjelemalla heitä turhilta negatiivisilta tunteilta. Toki kaikilta pettymyksen tunteilta ei voi välttyä eikä pidäkään, mutta niitä voidaan vähentää pidättymällä luomasta turhia toiveita.

6.3 Sosiaalisen identiteetin johtamisen teoriat

Tarkastelen seuraavaksi sosiaalistamista ja arvojen integroimista sosiaalisen identiteetin johtamisen teorian kautta (Haslam, Reicher & Platow 2011, Hogg 2001, van Knippenberg & Hogg 2003, Hogg & van Knippenberg 2003). Se käsittelee yksilön sosiaalista vaikutusvaltaa ryhmään, olipa tämä sen muodollinen esimies, opettaja taikka satunnainen jäsen. Identiteetin muokkaaminen tahallaan ja vahingossa kuuluu oleellisesti maahanmuuttajien kotouttamisprosessiin.

Ryhmän jäsenet vaikuttavat toinen toistensa arvoihin, asenteisiin ja identiteetteihin tietoisesti ja tietämättään. Ryhmän vaikutusvaltaisinta jäsentä voidaan kutsua johtajaksi tämän muodollisesta asemasta riippumatta. Tiiviissä ryhmässä johtajan suora vaikutus sosialisoitumiseen ei välttämättä nouse kovin korkeaksi, mutta vaikutus voi kanavoitua välillisesti sosiaalisen ketjun tai verkoston kautta.

Tyypillisimmin ryhmä nostaa ja hyväksyy johtajakseen prototyyppisimmän jäsenen. Prototyyppisyys tarkoittaa, että jäsen toimii ryhmän prototyyppin eli sen arvojen, odotusten ja normien mukaan. Se ei välttämättä viittaa ryhmän keskimääräisimpään jäseneseen eikä myöskään yleiseen johtajan stereotyyppiin. Myös ulkoisesti nimitetty johtaja onnistuu parhaiten, jos hän sopii ryhmän prototyyppiin. Mitä vahvemmin tiimin jäsenet identifioituvat yhteen ja kulttuuriinsa, sitä heikommin he hyväksyvät ryhmän yhteisen identiteetin vastaisen yksilön johtajakseen. (Haslam, Reicher & Platow 2011, Hogg 2001, van Knippenberg & Hogg 2003, Hogg & van Knippenberg 2003)

Arvojen omaksuminen riippuu yksilöiden välille muodostuneen tunnesiteen laadusta. Yksilö ei hyväksy arvojohtajakseen ihmistä, jonka arvomaailma poikkeaa merkittävästi hänen omistaan. Prototyyppisyys vaikuttaa erityisesti arvojen omaksumiseen ja sosialisoitumiseen. Järjestäytymättömän viiteryhmän johtajana

voivat toimia idolit, jotka eivät välttämättä edes tiedosta omaa johtajuutta ja siihen liittyvää vastuuta.

Prototyypillisyyden merkitys riippuu ryhmän jäsenten piirteistä ja tilanteesta. Epävarmuudessa yksilöt valitsevat johtajansa ja suovat tälle valtaa pikemmin heuristisesti prototyypillisyyden vihjeiden perusteella kuin kognitiivisesti harkiten, koska epävarmuus itsessään tuottaa kognitiivista kuormaa. Tätä moderoi yksilön kognitiotarve: mitä suurempi kognitiotarve tai -kyky yksilöllä on, sitä vähemmän prototyypillisuus merkitsee. Suuri kognitiotarve tarkoittaa, että yksilö etsii kognitiivisia haasteita, mutta matala kognitiotarve saa välttelemään kognitiivista työtä. Korkean kognitiotarpeen yksilö voi siten hakea ainakin puolitetiivisesti merkkejä johtajaehdokkaan toiminnasta, tuloksista ja aikeista sekä yleisestä ja erityisestä pätevydestä ja eettisistä periaatteista päättääkseen tuestaan. (Rast, Hogg & Tomory 2015)

Haslam ja kumppanit (2011) ovat tarkastelleet aktiivista identiteetti-johtamista. Siinä yleensä ulkoa asetettu johtaja taikka omavaltaisesti johtajaksi pyrkivä tyyppi pyrkii aktiivisesti muokkaamaan ryhmän identiteettiä tavoitteidensa mukaiseksi saavuttaakseen omat tai annetut tavoitteet. Ryhmässä voi vallita työn tavoitteiden suhteen kielteinen identiteetti, mikä voi estää tavoitteiden saavuttamista. Ryhmä voi kokea johtajan oman arvomaailman ryhmän identiteetin vastaiseksi, jolloin johtajaa ei mielletä sisäryhmän jäseneksi eivätkä alaiset hyväksy hänen johtajuuttaan. Silloin johtaja voi kasvattaa valtaansa määrittelemällä ryhmän identiteetin uudelleen. Vasta perustetulla heterogeenisellä tiimillä taas ei välttämättä ole yhteistä identiteettiä lainkaan, vaan se voidaan luoda hallitusti tai se muodostuu hallitsemattomasti.

Haslam ja kumppanit (2011) määrittelevät identiteetti-johtamista neljän kohdan kautta. Johtaja on yksi meistä (*identity prototypicality*). Hän edustaa ryhmän ainutlaatuisia arvoja, jotka määrittelevät ryhmän ja kertovat, mitä ryhmän jäsenyys merkitsee. Johtaja edistää ryhmän arvoja ja tarvittaessa puolustaa niitä uhkia vastaan (*identity advancement*). Johtaja tuottaa yhtenäisyyden tunnetta luomalla ja määrittelemällä arvoja, normeja ja ihanteita (*identity entrepreneurship*). Hän saa jäsenet tuntemaan kuuluvansa samaan ryhmään ja kasvattaa ryhmän koheesiutta.

Johtaja järjestää toimintoja, tapahtumia ja rakenteita, jotka tukevat yhtenäisyyttä ja vahvistavat ryhmän olemassaoloa (*identity impresarioship*).

Haslam ja kumppanit (2011) esittävät identiteetin johtamiselle kolmiportaisen mallin. Ensiksi johtajan tulee ymmärtää ryhmän historia, kulttuuri ja arvot. Se edellyttää tarkkailua ja kuuntelua. Tulevan johtajan tulee ensiksi vakiinnuttaa paikkansa ryhmän sisällä ennen kuin hän voi ottaa valtuudet toimia. Toiseksi johtajalta vaaditaan yhdenmukaisuutta ryhmän arvojen kanssa. Mahdollinen ristiriita edellyttää, että johtajan tulee määritellä uudelleen joko itsensä tai ryhmänsä. Kolmanneksi johtajan tulee tuottaa asioita ja saavutuksia, joilla on merkitystä ryhmälle. Tappiot kannattaa selittää voitoiksi ryhmän omien arvojen pohjalta.

Maahanmuuttajien identiteetti johtajina, roolimalleina ja arvoihanteina taikka muutosjarruina voivat toimia osaltaan suomalaiset ohjaajat ja kouluttajat, omat maahanmuuttajatoverit sekä erilaiset etäkontaktit kuten sukulaiset. Maahanmuuttaja voi hyväksyä suomalaisen arvojohtajaksi, jos molemmat kuuluvat samaan viite-ryhmään, jonka identiteetti kytkeytyy toimintaan kuten työhön, oppimiseen tai harrastukseen niin vahvasti, että ulkomaalaisidentiteetti jää ainakin tilapäisesti toissijaiseksi. Vertaisryhmien arvojohtajat – eli toiset maahanmuuttajat tai ulkomaalaiset – voivat vaikuttaa eri tavoin. Jotkut maahanmuuttajat saattavat turvautua vahvaan uskonnolliseen tai karismaattiseen poliittiseen auktoriteettiin, toiset jopa kovaan jengijohtajaan. Jos yksilön maahanmuuttajuus- tai ulkomaalaisuusidentiteetti korostuu, vaikkapa erottelun ja syrjinnän vuoksi, niin samalla ei-suomalaisten vertaisryhmien auktoriteetti kasvaa ja suomalaisen esimiehen, kouluttajan tai ohjaajan arvovalta laskee.

Erityisen kotoutumishaasteisten maahanmuuttajien ohjaukseen on kokeiltu kulttuurimentorin käyttöä. Kulttuurimentoriksi valitaan maahanmuuttajataustainen, Suomeen riittävän hyvin integroitunut henkilö. Projektityössä kulttuurimentoria pidetään erityisen arvokkaana. Kulttuurimentori ymmärtää suomalaista syvällisemmin sopeutumiseen liittyvän monimuotoisuuden ja pystyy katsomaan suomalaista yhteiskuntaa maahanmuuttajan silmin. Siten hän huomaa asioita, joita suomalainen ei itse huomaa. Kulttuurimentori ohjaa oppilaita, mutta ei toimi viranomaisena, mikä helpottaa lähestymistä. (Viren, Telkki & Voutilainen 2011)

Edellä käsitellyn teorian pohjalta kulttuurimentori toimii identiteetti-ankkurina. Teorian mukaan kulttuurimentorin vaikutusvaltaa kasvattaa, jos kotoutukseen osallistuvan ryhmän jäsenet identifioituvat ainakin tilannekohtaisesti ensisijaisesti Suomeen saapuneiksi ulkomaalaisiksi maahanmuuttajiksi eikä oman kansan tai muun viiteryhmän edustajaksi. Tällöin maahanmuuttajataustainen kulttuurimentori voidaan kokea vertaiseksi, vaikka hän ei kuuluisi samaan etniseen ryhmään. Koska heikosti kotoutuneiden maahanmuuttajien kognitiotarve lienee tavallista matalampi ja he elävät jatkuvassa epävarmuudessa, he lienevät tavallista herkempiä prototyyppisyyden heuristisille vihjeille. Jos jäsen kuitenkin identifioituu ensisijaisesti omaan etniseen ryhmäänsä taikka johonkin yhteiskuntaluokkaan, uskontoon tai ammattiin, hän ei välttämättä hyväksy toiseen etniseen ryhmään, uskontoon tai yhteiskuntaluokkaan kuuluvaa kulttuurimentoria esikuvakseen eikä omaksu tältä arvoja. Siinä tapauksessa suomalainen kouluttaja tai muu esikuva voi selvittää maahanmuuttajataustaista paremmin.

Koherenttia kotoutumista helpottaa ryhmän identifioituminen nimenomaan kotoutumista ja integroitumista tavoitteleviksi maahanmuuttajiksi. Silloin onnistuneesti integroitunut edustaa parhaiten ryhmän prototyyppiä. Kulttuurimentoria voidaan pitää ryhmän prototyyppisimpänä jäsenenä, jos ryhmä omaksuu kotoutumisen tavoitteekseen ja ryhmää määrittäväksi perusarvokseen. Useimmat maahanmuuttajat varmasti tavoittelevat kotoutumista, mutta eivät kuitenkaan kaikki: erityisesti monet vastentahtoisesti maastaan paenneet toivovat vain pääsevänsä palaamaan kotimaahansa mahdollisimman pian (Huttunen 1999). Kulttuurimentori voi kasvattaa vaikutusvaltaansa pyrkimällä määrittelemään koulutusryhmän identiteettiä kotoutuviksi monikulttuurisiksi maahanmuuttajiksi, etsimällä ja luomalla yhteisiä onnistumisia sekä esiintymällä itse maahanmuuttajana.

6.4 Sopeutumisen, ennakkoluulojen ja yhteistyön evoluutio

Käyttäytymistieteellinen tutkimus ei ole täydellinen ilman pyrkimystä etsiä ultimaattista selitystä evoluutiopsykologian kautta (ks. esim. Buss 2008, Tooby & Cosmides 1990, Geary 2005). Luonnonvalinta valikoi yksilöllistä kelpoisuutta eli lisääntymistodennäköisyyttä tukevia piirteitä – ihmisten sosiaalisten valmiuksien

kehittyessä ja yhteistyön tiivistyessä sosiaalinen valinta kasvoi luonnonvalintaa merkittävämmäksi evoluutiotekijäksi. Suurin osa ihmisen kognitiivisesta ja psyykkisestä evoluutiosta tapahtui kivikauden metsästäjä-keräilijäyhteisöissä – maanviljelykausi on tuottanut paljon vähemmän muutoksia kansakuntien perimään. Siten evoluutiopsykologia ennustaa, että ihminen toimii nykyaikanakin pääosin kivikauden vaistojen ja viettien varassa. Eläimellisille vaistoille on saatu tukea jopa taloustieteistä (Akerlof & Schiller 2013, Keynes 1936). Valitettavasti monet vaistot johtavat meitä harhaan nykyajan sosiaalisessa ympäristössä, joka poikkeaa merkittävästi kivikauden olosuhteista.

Tyypillisesti kivikauden yhteisöt koostuivat muuttuvista 15-25 hengen pienryhmistä, joista muodostui pysyvämpiä muutaman sadan, korkeintaan parin tuhannen yksilön yhteisöjä (Moffett 2013). Ilmeisesti noin 500 henkeä esti sisäsiittoisuuden kumuloitumisen – satunnaisten rajoja ylittävien puolisonvaihtojen kanssa – mutta paljon suurempi ei enää pysy koossa yhtenäisenä, koska äärimmäisinä toisistaan olevat jäsenet eivät enää pysty kommunikoimaan riittävän tehokkaasti säilyttääkseen yhteisön identiteetin. Vasta maanviljelys salli suuremman väestötiheyden ja hierarkkisempi järjestys antoi välineitä suuremman yhteisön koossa pitämiseksi. Sitten teknologian kehitys on mahdollistanut globaalit identiteetit.

Evoluution kannalta monikulttuurisuus ei ole kovin luonnollista. Ihminen kehittyi kivikauden yhteisöissä, jotka olivat melko pieniä ja aika yksikulttuurisia. Ne varjelivat omaa identiteettiään tarkasti (Moffett 2013). Mitä enemmän yhteisö vuorovaikutti kilpailevien ryhmien kanssa, sitä enemmän ja monimutkaisempia merkkejä se käytti erottuakseen muista. Myöhemmän sodan- ja kaupankäynnin myötä syntynyt kulttuurien sekamelska ei ole ehtinyt vaikuttaa kovin paljon ihmisen evoluutioon. Luonnollisuus sinänsä ei tarkoita toivottavaa taikka hyväksyttävää eikä luonnonvastaisuus tuomittavaa (Hume 1739, Moore 1703), vaan etiikka, politiikka ja juridiikka ovat pitkälti syntyneet hillitsemään ja kahlitsemaan yksilöiden luontaisia, itsekkäitä taipumuksia ja tukemaan epäitsekkästä toimintaa koko yhteisön hyväksi (vaikka niitä toki on väärinkäytetty aliryhmien hyväksi).

Ihmisen sosiaalisuuden, yhteistyökyvyn ja suoranaisten altruismien selittäminen on askarruttanut evoluutiopsykologeja kovasti (West, El Mouden &

Gardner 2011). Ryhmien ja yhteisöjen hallitseminen edellyttää yhteistyötä tukevia haluja ja tunteita. Toisaalta yhteistyö ja kilpailu vaikuttavat koko ajan ristiriitaisesti. Kulttuurievoluutio voi selittää yhteistyön siinä, missä psykologinen evoluutio epäonnistuu sen selittämisessä (Boyd & Richerson 1985). Ensin tulee kuitenkin selittää, kuinka sosiaalinen kulttuuri pystyi muodostumaan.

Inklusiivisen kelpoisuuden teorian (Hamilton 1964) mukaan evoluutioon ja geenien siirtymiseen vaikuttaa yksilön toiminnan vaikutus kaikkien yhteisön jäsenten jälkeläisten tuotantoon suhteessa näiden sukulaisuuden asteeseen. Yksilöiden pitäisi näyttää siltä, kuin heidät olisi suunniteltu maksimoimaan heidän sukulaistensa menestys suhteessa sukuläheisyyteen kivikaudella (Grafen 1999, 2009), tosin evoluution polkuriippuvuuden vuoksi ei täydellisesti. Samanlainen ulkonäkö yleensä viittaa läheiseen sukulaisuussuhteeseen, mikä voi johtaa samannäköisten vaistonvaraiseen suosimiseen ja erinäköisten syrjimiseen. Teorian mukaan yksilö siis toimii tunneperäisesti altruistisesti läheistensä kanssa, mutta yhteistyö kaukaisten kanssa perustuu materiaaliseen tai sosiaaliseen vaihtosuhteeseen, epäsuoraan vastavuoroisuuteen (Alexander 1987) taikka rationaaliseen etiikkaan.

Evoluutio suosii ryhmäytymistä tukevaa käyttäytymistä myös ei-sukulaisten kanssa (Williams 1966, Sober & Wilson 1998, Wilson & Sober 1994). Isompi ja yhtenäisempi ryhmä on sodassa vahvempi (Buss 2008, 308), mutta myös tarjoaa parempaa suojaa luontoa vastaan sekä suurempia mahdollisuuksia työnajolle, joka tukee yhteisön taloudellista kehitystä. Isommassa ryhmässä esiintyy vähemmän yksilöiden tai pienryhmien välisiä riitoja, jos se pystyy kehittämään keinot eripurien hallitsemiseen. Sosiaalipsykologian perustaviin tuloksiin kuuluu havainto, että myös nykyihmiselle jopa täysin satunnainen ryhmäjako tuottaa oman ryhmän jäseniä suosivaa käyttäytymistä ulkonaisista seikoista riippumatta (Sherif 1961, van Bavel, Packer & Cunningham 2008).

Ale, Brown ja Sullivan (2013) väittävät, että vastavuoroisuus ja sukuvalinta tukevat toisiaan. Vastavuoroisuus edellyttää henkilökohtaista tunnistamista, joten se ei toimi suurissa ryhmissä. Yksilö kuitenkin oppii tunnistamaan huijarin nopeasti, joten huijaus ei kannata muuten altruistisessa yhteisössä. Lisäksi rehelliset ja yhteistyökykyiset yksilöt tullaan klusteroitumaan, mikä tukee yhteistyön kehittymistä.

Kivikaudella itse kunkin kannatti varmuuden vuoksi varoa tuntemattomia. Koskaan ei voinut tietää varmasti, tuleeko vieras varastamaan tai kantaako hän tarttuvia tauteja. Jos yhteisöt suhtautuivat toisiinsa vihamielisesti tai kilpailivat samoista resursseista, niin vieraan yhteisön jäsen edusti konkreettista vaaraa. Siinä tapauksessa oli varmempaa tappaa tai paeta kuin ottaa riski tapetuksi tulemisesta. Nykyisinkin yksilöt erehtyvät tunnistuksessa useammin pitämään sisäryhmän jäsentä ulkoryhmäläisenä kuin päinvastoin (Castano et al 2000, ks. myös Ahelton & Nettle 2006). Neuberg ja Cottrell (2006) väittävät muukalaisten stereotypisointia evoluution tuottamaksi sopeumaksi. Stereotypiat ovat siten yleensä negatiivisia ja viittaavat uhkaan ja vaaraan. Esimerkiksi poikkeava ulkonäkö voi viitata epäsukulaisuuteen tai sairauteen. Ympäristön vihjeet lisäävät stereotypian varottavuutta.

Muffettin (2013) mukaan evoluutio toi ihmiselle valmiuden sosiaaliseen identiteettiin. Sosiaalinen identiteetti mahdollistaa anonyymien yhteisön, jossa yksilöt voivat tunnistaa toiset jäsenet kuuluvaksi samaan yhteisöön, vaikka eivät heitä tunnistaisi henkilökohtaisesti. Tämä mahdollisti ihmisyhteisöjen kasvun yli 150 jäsenen, mitä pidetään kognitiivisena ylärajana sille, että ryhmän kaikki jäsenet tuntevat toisensa (Dunbar 1993). Identiteettisymboleihin perustuva tunnistautuminen mahdollisti paljon suuremmat yhteisöt ilman häiritsevää kognitiivista kuormaa. Tunnistusmerkkien käyttö antaa keinon kohdata tuntematon ihminen ystävänä eikä vihollisena.

Evoluutiopsykologia antaa osittaista tukea itsemääräytymisteorialle (Deci & Ryan 2000). Erityisesti se tukee sisäperäistä oppimis- ja keksimismotivaatiota, joka voidaan yhdistää pätevyyden, osaamisen ja henkisen kasvun tarpeisiin. Hengissäpysyminen sekä parinvalintakilpailu vaativat jatkuvaa oppimista ja kekseliäisyyttä. Evoluutiopsykologia korostaa myös yhteenkuuluvaisuuden ja autonomian tarpeiden merkitystä: yhteenkuuluvaisuus edistää liittouman voimaa ja autonomia sallii omaehtoisen toiminnan. Evoluutiopsykologia (Buss 2008, Tooby & Cosmides 1990, Geary 2005) ennustaa kuitenkin selvästi itsemääräytymisteoriaa monimutkaisemman motivaatiojärjestelmän. Eräin osin ne ovat jopa ristiriitaisia: evoluutioteoria pitää kilpailunhalua syntyperäisenä, itsemääräytymisteoria kompensatorisena. Ehkä näistä voidaan päätyä kompromissiin, että kohtuullista kilpailuviettä voidaan pitää

normaalina, mutta psykologiset häiriöt voivat johtaa epäterveeseen ja obsessiiviseen kilpailuhimoon, joka ei johda onneen eikä auta parinvalintaan.

Sosiaalinen identiteetti eli tunne kuulumisesta ryhmään liittyy siis selkeästi yksilön tarpeeseen saada tukea ja turvaa ryhmältä. Sen sijaan en ole löytänyt juurikaan eksplisiittisiä tutkimuksia persoonallisen identiteetin evoluutioperustasta. Siten tämä menee spekulointien puolelle.

Persoonallinen identiteetti liittyy yksilön omien kykyjen ja puutteiden, vahvuuksien ja heikkouksien tunnistamiseen. Se mahdollistaa tehokkaan itsekehityksen, mikä tilanteesta riippuen tarkoittaa heikkouksien paikkaamista tai vahvuuksien vahvistamista. Siinä missä yksinäisen yksilön tulee hallita kaikki henkiinjäämistaidot, sosiaalinen yhteisö perustuu työnjaolle, missä yksilön arvo voi riippua siitä, että hänellä on erityisiä vahvuuksia, joita ei muilla ole. Heterogeeninen ryhmä voi paikata yhden puutteet. Tärkeys tuo turvaa, mutta turhuus tuottaa turvattomuutta: turhuuden tunteen voi nykypäivänäkin ennustaa tuottavan epä-mukavuutta.

Koska yksilön lisääntymistodennäköisyys liittyy hänen sosiaaliseen arvoonsa, niin evoluutiopsykologian kautta voidaan ennustaa, että yksilöillä olisi luontainen tarve etsiä omia erityisvahvuuksiaan, kehittää niitä sekä ilmaista ne toisille. Heikkouksien ilmaisemiseen liittyy muita sosiaalisia tekijöitä – sellainen edellyttää vahvaa luottamusta toisiin, koska heikkouden paljastaminen tekee yksilön haavoittuvaksi. Toisaalta heikkouden paljastaminen luotettavalle opastajalle auttaa sen korjaamisessa. Henkiinjäämistaitojen merkitys on muuttunut sitten kivikauden, mutta ihmisen sosiaalinen arvo on parantanut hänen lisääntymismahdollisuuksiaan läpi ihmiskunnan historian aina nykyaikaan saakka, koska se helpottaa kelpoisamman parin saamista ja tuo resursseja lasten kasvatukselle.

Sosiaalisuutta moderoi luottamus eli valmius altistaa itsensä toisen armoille. Luottamus sallii aidon ja rehellisen itseilmaisun, mikä tukee itsekehitystä, mutta epäluottamus ruokkii liioittelua, rehentelyä ja teeskentelyä ja estää heikkouksien parantamista. Yleinen kasvukokemuksen kautta kehittyvä peruluottamus vaikuttaa persoonallisuustasolla, kun taas erityinen kohdekohtainen luottamus kasvaa yksilö- ja ryhmäspesifisesti sosiaalisten kanssakäymisten ja kokemusten kautta. Luottamus

syntyy herkimmin samankaltaisten yksilöiden kesken, koska heillä on todennäköisimmin samanlaiset tavoitteet. Yksilön arvojen ryhmämukaisuus lisää yksilön mahdollisuuksia saada ryhmän luottamus ja tuki, koska se yhdenmukaistaa tavoitteita ja tuo luottamusta. Siten yksilön on kannattanut mukautua ryhmän arvoihin, sitä tehokkaammin, mitä epävarmemmassa ympäristössä hän elää. Täten evoluutiopsykologia ennustaa yksilön samaistumista ja samankaltaistumista ryhmään.

Evoluutiopsykologian nimissä yksilön identiteettiä voidaan pitää psykologisena perustarpeena. Tämä sisältää itsetuntemuksen – erityisesti toisista ihmisistä poikkeavien omien erityispiirteiden tunnistamisen (intrapersonallinen identiteetti), itsensä – erityisesti omien vahvuuksien – ilmaisun toisille (ekstrapersonallinen identiteetti) sekä yhteenkuuluvaisuuden sukuun ja liittymisen muuhun läheiseen tai etäiseen ryhmään (etninen, sosiaalinen tai kollektiivinen identiteetti). Arvojen, tavoitteiden ja uskomusten merkitys seuraa evoluutiosta etäisemmin.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

7.1 *Teoreettinen perusta*

Työ osoitti tarkastellun teoriapohjan tukevaksi ja käyttökelpoiseksi. Maahanmuuttajien psykologista ja sosiaalista sopeutumista ja kotoutumista voidaan tarkastella itsemääräytymisteorian avulla, täydentäen sitä sosiaalisen identiteetin teorialla. Sosiaalisen identiteetin teoria ei suoraan seuraa itsemääräytymisteoriasta, mutta nämä saadaan helposti sopusointuun. Psykososiaalinen teoria sekä identiteettiteorioiden teoria eivät liity yhtä keskeisesti tarkastelemani yksilön sosiaaliseen käyttäytymiseen, mutta voidaan osin johtaa tai selittää itsemääräytymisteorian kautta. Käsitellyt teorit pystyvät selittämään useimmat havaituista ilmiöistä, joskin siihen tarvitaan usein lisäoletuksia. Näistä teorioista voidaan johtaa identiteetin johtamisen teoria, jota voidaan soveltaa niin maahanmuuttajien kotoutumiseen kuin tiimien ja organisaatioiden johtamiseen – aivan erityisesti vapaaehtoisjärjestöissä.

Evoluutiopsykologia antaa tukea näille teorioille. Metsästäjä-keräilijäkauden sosiaaliseen ympäristöön kehittyneet aistit eivät selviä ongelmitta nykyajan kulttuuriympäristössä. Näiden rajoitteiden tunteminen helpottaa yksilöiden toiminnan ymmärtämistä ja ennustamista. Lisäksi on otettava huomioon ihmisten erot ja yksilöllisyys, erityisesti syntyperäiset erot temperamenteissa.

Yksilöiden motivoitumista elämään, kasvuun ja työntekoon voidaan kuvata integroituvan identiteetin mallilla. Kuvaan edellä mainittuja käsitteitä hieman erilaisin termien. Yksilöt kokevat luonnollista tarvetta luoda, ylläpitää ja muokata eheää omaehtoista identiteettiä, johon kuuluu persoonallinen ja sosiaalinen komponentti. Yksilö muodostaa identiteettinsä itse vuorovaikutuksessa sosiaalisen ympäristön kanssa. Ehyt, koherentti identiteetti johtaa psykologiseen hyvinvointiin eli onnellisuuteen ja tasapainoiseen tunne-elämään. Rikkiäinen tai ristiriitainen identiteetti aiheuttaa kognitiivista kuormaa, stressiä, päätöksenteon ristiriitaisuutta ja psykologista pahoinvointia. Koherentti identiteetti helpottaa sopeutumista muuttuvan tai uuteen kulttuuriympäristöön, mutta rikkiäinen identiteetti ennustaa heikkoa sopeutumista.

Psykologiset perustarpeet yleisesti pyrkivät stressin välttämiseen. Stressi aiheuttaa kognitiivista kuormaa, joka johtaa pahaan oloon, stereotyyppiseen tai epäjohdonmukaiseen käyttäytymiseen, vastuunpakoiluun sekä virhepäätelmiin. Stressitön tila eli mielenrauha antaa mahdollisuuden keskittää kognitiiviset resurssit oma-peräiseen ja omatahtoiseen toimintaan tai vain levätä. Toisin sanoen mielenrauha voidaan nimetä psykologiseksi perustarpeeksi.

Persoonallisen identiteetin tarvetta voidaan verrata itsemääräytymisteorian kompetenssin tarpeeseen ja sosiaalisen identiteetin tarvetta liittymisen tarpeeseen. Ne kuitenkin eroavat käsitteellisesti näistä. Autonomia liittyy yhtäältä yksilöiden tarpeeseen toimia identiteettinsä mukaan ja toisaalta itse valitun integroidun identiteetin muodostamiseen, mikä vaatii vapaata pohdiskelua ja annettujen arvojen omaehtoista hyväksyntää. Autonomian tarve voidaan sisällyttää omaehtoisen identiteetin tarpeeseen. Pyrkimys koherenttiin identiteettiin seuraa yleisestä tarpeesta vähentää stressiä ja turhaa kognitiivista kuormaa.

Yksilölle syntynyt sosiaalinen identiteetti ilmenee yhteisön tai sen jäsenen ja oman menestymisen samaistumisena. Tämä tuottaa prososiaalista motivaatiota identiteettiryhmää kohtaan. Toki auttamishalu voi nousta myös luontaisesta empatiasta ilman sosiaalista yhteenkuuluvuuttakin. Yksilö kokee prososiaalisen motivaation lähtevän itsestään, mutta sitä ei varsinaisesti luokitella sisäperäiseksi vaan välineelliseksi. Toiminta yhteisön hyväksi voi kuitenkin nostaa yksilön henkilökohtaista arvostusta ja sosiaalista pääomaa yhteisössään. Ryhmään samaistuminen ja ryhmäsuuntautunut motivaatio voi johtaa myös kielteisiin pidettyihin ryhmäilmiöihin, kuten ryhmäajatteluun, stereotypisointiin, diskriminointiin, ryhmä-aggressioihin, jäykistyneisiin ajatusmalleihin sekä ryhmän yksittäisiin jäseniin kohdistuviin painostuksiin heidän poiketessaan ryhmänormeista.

Sosiaalisesta identiteetistä voidaan erottaa kategorinen identiteetti. Se kertoo, mihin ryhmään yksilö kuuluu tahdosta riippumatta syntyperän, ulkonäön tai ulkoisen lokeroinnin vuoksi. Siihen ei tarvitse liittyä samaistumisen tunteita. Kategorinen identiteetti voi jopa tuottaa pahoinvointia siihen liittyvien negatiivisten arvo-merkitysten kautta. Se voi johtaa stereotypioihin ja erotteluun. Koherenssia rikkoo,

jos yksilö kokee ristiriitaa oman olemisensa ja ympäristön odotusten kesken. Yksilön itsetunto voi laskea siihen liittyvän kunnioituksen puutteen kokemuksen kautta.

Persoonallinen identiteetti nousee yksilön tarpeesta tunnistaa omat kykynsä ja rajansa, kehittää itseään sekä esittää itsensä toisille. Se voidaan haluttaessa jakaa intrapersonalliseen ja ekstrapersonalliseen komponenttiin, mitkä viittaavat omien kykyjen ja toisista poikkeavien ominaisuuksien tunnistamiseen ja niiden ilmaisemiseen toisille. Jälkimmäinen voi johtaa teeskentelyyn ja piilotteluun, jos yksilö kokee ristiriitaa kuvittelemiensa odotusten ja omien arvojensa välillä, mikä johtaa stressiin ja kognitiiviseen kuormaan. Intrapersonallinen identiteetti tuottaa autonomista motivaatiota omaan kiinnostukseen ja identiteettiin liittyviin asioihin. Kiinnostuksenomaisia motiiveja voidaan pitää sisäperäisinä, koska niihin ei liity mitään tiedostettua välillistä tavoitetta. Osa näistä motiiveista voi olla opittuja. Sisäperäiseen motivaatioon kuuluu yksilöllisen kiinnostuksen ohella myös universaaleja tarpeita, joskin fysiologisia tarpeita voidaan pitää osin ulko- tai väliperäisinä.

Identiteettiin kohdistuva ulkoperäinen uhka laukaisee yksilöissä jopa eksistentiaalisia pelkoreaktioita. Niitä ei voi aina pitää irrationaalisina, koska identiteetin menetys voi uhata yksilön arvoa ja joissain tapauksissa olemassaoloa tai olisi uhannut evoluutioympäristössä. Epämuodollinen ryhmä pysyy koossa vain jäsenten kokeman riittävän yhdenmukaisen sosiaalisen identiteetin vuoksi, jolloin identiteettikato rikkoo sen. Persoonallisen identiteetin kato altistaa turhuudelle ja hyödyttömyydelle. Jatkuva identiteettiuhka aiheuttaa epävarmuutta ja stressiä. Sosiaalisen ympäristön muutokset uhkaavat sekä sosiaalista että persoonallista identiteettiä. Tämä näkyy selvästi yhteiskunnallisissa murrosvaiheissa sekä organisaatiomuutoksissa. Maahanmuuttajien identiteetti voi olla jatkuvan uhan alla.

Perustarpeiden aktiivinen riisto vaikuttaa yksilöön vahvemmin kuin vain niiden passiivinen tyydyttämättömyys. Riistoa ja identiteetin loukkausta voidaan käsitellä epäoikeudenmukaisuuden kautta, erityisesti proseduraalisen oikeudenmukaisuuden käsitteellä. Sosiaalisen vastavuoroisuuden loukkaus iskee sieluun suuremmin, aiheuttaen suuttumuksen tunteita ja halun saada hyvitystä tai kosta, joka voi sisäistyä pitkäaikaiseksi katkeruudeksi tai kostonhimoksi, mikä voidaan introjektioksi määritellä. Kaunankanto ja koetun vääryyden tai virheen märehtiminen

tuottavat syvää pahanolon tunnetta ja turhaa kognitiivista kuormaa, mikä johtaa vääristyneeseen ajatteluun ja virhepäätelmiin.

Persoonallista identiteettiä loukkaa pätevyiden, osaamisen, kykyjen sekä halujen ja arvojen vähättely. Persoonallisuudesta ja identiteetin vahvuudesta riippuu, kuinka yksilö kestää ja kuinka reagoi. Haavoittuvasta identiteetistä kärsivä välttää tilanteita, joissa hän voisi joutua arvostelun kohteeksi. Vahvan integroidun identiteetin haltija sen sijaan voi hakea kielteistäkin palautetta itsensä kehittämiseksi. Sellainen vaikuttaa ratkaisevan paljon sopeutumiseen.

Sosiaalista identiteettiä loukkaa torjuminen sosiaalisista suhteista. Torjunta voi ilmetä yksilön passiivisena välttelynä tai aktiivisena ryhmästä erottamisena. Se tuottaa katkeruutta ryhmää kohtaan, mikä voi johtaa syrjäytymiseen tai liittymiseen muista katkeroituneista koostuvaan ryhmänvastaiseen ryhmään, jos sellaiselle löytyy jokin yhteistä identiteettiä luovat tekijä. Yksilön sosiaalista identiteettiä loukkaa myös hänen tahdonvastainen lokerointi ryhmään, johon hän ei itse koe identifioituvansa.

Yksilöt eroavat identiteeteiltään ja identiteettiperustoiltaan. Identiteetti-perustat muodostuvat yksilön henkisen kasvun ja kehityksen aikana luontaisen temperamentin ja persoonallisuuden päälle sen mukaan, kuinka yksilö sosialisoituu ympäristöönsä, kuinka integroi yhteisön normit omiksi arvoiksi ja kuinka yhteneviksi ja johdonmukaisiksi yksilö kokee nämä arvot. Temperamenttipiirteistä erityisesti seurallisuus – taikka riippuvuus sosiaalisista suhteista ja palkinnoista – vaikuttaa, kuinka yksilö kokee ympäristön tyydyttävän sosiaalisia tarpeitaan. Perustat ilmenevät tilanneriippuvaisina vasteina ulkoperäisiin motivaattoreihin – yksilö voi toimia erilaisen rooli-identiteetin pohjalta erilaisissa sosiaalisissa ympäristöissä ja vaihtaa suuntautumista tilanteeseen liittyvien sosiaalisten vihjeiden pohjalta. Se näkyy erityisesti siinä, kuinka yksilö uskoo pystyvänsä vaikuttamaan tapahtumiin.

Eheä integroitunut identiteetti johtaa arvojohtoiseen toimintaan. Yksilö toimii omien arvojensa pohjalta itsenäisesti ja johdonmukaisesti. Hän tarkastelee vaihtoehtoja ja pystyy hahmottamaan erot omien ja toisten arvojen ja käsitysten välillä. Häntä ei voi helposti manipuloida, mutta hän pystyy helposti itse päivittämään

identiteettiään sosiaalisen ympäristön muuttuessa. Tämä vastaa integroitunutta identiteettiä tai informaationaalista identiteettityyliä.

Toisperäinen identiteetti voi johtaa normijohtoiseen toimintaan. Yksilö toimii uskomiansa normien pohjalta pyrkien täyttämään toisten odotukset ja välttämään häpeää. Normijohteisuus voi kärjistyä obsessiiviseksi ja kompulsiiviseksi toiminnaksi, missä yksilön omaksumat jäykät tavoitteet hallitsevat häntä. Se voi toisaalta näkyä estoisuutena, missä yksilön omaksumat sisäiset kiellot estävät häntä toteuttamasta itseään. Normijohteinen on altis toisten sosiaalisille vaikutuksille, mutta ei välttämättä pysty sopeuttamaan identiteettiään muuttuvaan sosiaaliseen ympäristöön. Tämä vastaa introjektoitua identiteettiä taikka normatiivista identiteettityyliä.

Rikkinäinen identiteetti voi myös ilmetä pako-, pakko- tai vaihtojohteisena toimintana. Pakojohhteinen välttää vastuunottoa ja lykkää päätöksentekoa, mahdollisesti stressin aiheuttaman kognitiivisen kuorman estäessä päättämistä. Hän toimii mielellään toisen ohjauksessa, kun käskijä kantaa vastuun, josta pakojohhteinen vapautuu. Hän kokee sosiaalisen ympäristön uhkana. Tämä vastaa välttelevä-hajautunutta identiteettityyliä. Pakkojohhteinen toimii vain käskystä. Usein käskyyn pitää liittää riittävän pakottava uhka. Pakkojohhteinen ei koe häpeää eikä kaipaa kunniaa. Se vastaa amotivoitunutta identiteettiä. Vaihtojohhteinen näkee elämän kaupankäyntinä tai nollasummapelinä. Hän toimii palkkioiden ohjaamana, usein reaktiivisesti. Vaihtojohhteinen välttää antamasta mitään ilmaiseksi, vaikka se ei hänelle mitään maksaisikaan, koska hän kokee sellaisen hyväksikäyttönä. Sellaista voidaan pitää osin kompulsiona tai estona.

Yksilöillä on aina useita rinnakkaisia identiteettejä (identiteetti-komponentteja, rooli-identiteettejä, itseaspekteja). Etniset, uskonnolliset ja ammatilliset identiteetit kietoutuvat toisiinsa sekä perheen, harrastusten ja fanituksen pohjalta syntyviin identiteetteihin. Käytännössä useimmat ihmiset ovat eri arvoihin ja eri ympäristöihin nähden eri lailla integroituneet ja voivat sosiaalisen tilanteen mukaan toimia erijohteisesti. Mitä kompleksisempia ja ristiriitaisempia nämä identiteetit ovat, sitä heikommin ne integroituvat.

Toisen yksilön identiteettiin vaikutetaan antamalla esimerkkiä, tukemalla tämän yksilöllisten sosiaalisten ja kognitiivisten tarpeiden tyydyttymistä sekä antamalla tälle aikaa pohtia arvoja ja omia suhteita. Se vaatii sopeutujalta vapaaehtoisuutta ja itsevastuuta. Palkkioilla ja rangaistuksilla tuotetaan institutionaalista tottelemista, mutta ei juurikaan muuteta identiteettiä. Uhkailut voivat johtaa vasta-identiteettiin. Liittymisen tai ulkoisen arvostuksen tarpeen säätely johtaa introjektoituun identifikaatioon eli yksilö sisäistää arvot osittain, mutta ei ota niitä omikseen, kokien häpeänpelkoa niiden rikkomisesta, mikä voi johtaa sisäisiin ristiriitoihin, ahdistukseen ja henkiseen pahoinvointiin ja altistaa ulkoisille vaikutuksille.

Sopivan kokoiset haasteet hivelevät kompetenssin tarvetta. Sellainen voi herättää luontaista kiinnostusta, mikä johtaa autonomiseen toimintaan tavoitteen saavuttamiseksi.

7.2 Maahanmuuttajia koskevat propositiot

Maahanmuuttajan sopeutumiseen kuuluu uuden identiteetin rakentaminen. Maahanmuuttaja omaksuu uuden asuinmaansa normit ja arvot vaihtelevalla voimakkuudella. Maahanmuuttajan sosiaalinen identiteetti rakentuu alkuperäisen etnisen ja paikallisen identiteetin sekä uuden asuinpaikan ja valtion jäsenyyden identiteetin rinnakkaiseloon yhdessä muiden kuten ammatillisten, uskonnollisen, harrastuksellisen ja poliittisen identiteettikomponenttien kanssa. Nämä identiteetit voivat kehittyä sopuisasti rinnakkain, ellei niiden kesken ilmene yhteen sovittamatonta ristiriitaa. Ristiriita voi tuottaa ahdistusta ja identiteettikriisejä.

Maahanmuuttajan kotoutumista ennustaa vahva ja eheä alkuperäisidentiteetti, kohdistuipa se voimakkaimmin etniseen, sosiaaliseen tai ammatilliseen ryhmään. Kotoutumisen aikana maahanmuuttaja rakentaa identiteettiään suhteessa uuteen kotipaikkaansa ja kotimaahansa – uusi paikkaidentiteetti voi kasvaa olemassa olevan identiteetin rinnalle. Samanaikaisesti maahanmuuttaja yleensä etsii, rakentaa tai valitsee myös ammatillista ja poliittista identiteettiään ja kenties epäilee uskonnollista identiteettiään. Vahva ja eheä identiteetti vapauttaa kognitiivisia resursseja uusien asioiden pohdiskeluun ja sallii yksilön hakea kielteistäkin palautetta itseään kehittääkseen.

Eri paikkaidentiteettien pitäminen kilpailevina eikä rinnakkaisina estää sopeutumista uuteen ympäristöön. Yksilö voi kokea sellaisen uhaksi omalle identiteetilleen, mikä voi johtaa vastaidentiteetin muodostumiseen. Vastaidentiteetin muodostumista voi kiihdyttää, jos yksilöä kohdellaan hänelle vieraan tai vähemmän tärkeän ryhmän jäsenenä. Yksilö voi kokea jopa alkuperämaan valtakulttuurin itselleen vieraaksi, jolloin siihen lokeroiminen voi herättää vastustusta. Vastaidentiteetti avaa portteja eristymiselle, syrjäytymiselle ja radikalisoitumiselle.

Erityisen hyvin sopeutumista tukee poikkietnisen identiteetikomponentin muodostuminen. Olemassa oleva, esimerkiksi koulutukseen, ammattiin, ideologiaan, uskontoon tai harrastukseen liittyvä poikkietninen viiteryhmä rohkaisee kumpaakin osapuolta sosiaalisten suhteiden muodostamiselle. Ääritapauksessa se toki voi myös rajoittaa sosiaalisia suhteita yhden piirin sisälle ja eristää muusta yhteiskunnasta. Yksilön identifioituminen maailmankansalaiseksi jarruttaa identifioitumista asuinmaahan. Siitä ei kuitenkaan yleensä seuraa suurta haittaa yhteiskunnalle, koska maailmankansalaisuuteen yhdistyy usein kaikkien universaalisten arvojen ja paikallisten normien kunnioitus sekä omatahtoinen rakentava toiminta ihmiskunnan hyväksi.

Rikkinäinen ja ristiriitainen koti-identiteetti haittaa kotoutumista. Jos yksilöllä ei ole lähtökohtaista identiteettisidettä omaan kulttuuriin, niin integroituminen ja segregatio eivät kelpaa vaihtoehtoiksi. Joissain tapauksissa identiteettivaje saattaa johtaa nopeaan sulautumiseen uuteen yhteiskuntaan, jos yhteiskunta tukee uuden identiteetin omaksumista. Ilman yhteiskunnan tukea ja avointa vastaanottoa yksilö ei kuitenkaan pääse identifioitumaan uuteen kotimaahan, vaan identiteettivajaus johtaa syrjäytymiseen ja mahdollisesti sosiaalisen identiteetin hakemiseen marginaaliryhmistä, mikä vain yksilöä jäseneksi kutsuukaan.

Jos maahanmuuttajaa erotellaan tai sorretaan maahanmuuttajuuden, ulkomaalaisuuden taikka siihen yleensä liittyvän tekijän kuten ihonvärin tai uskonnon perusteella, kyseinen ominaisuus nousee hallitsevaksi osaksi hänen identiteettiään. Sellainen voi haitata rinnakkaista identifioitumista uuteen kotimaahan. Epävarmuus tuottaa kognitiivista kuormaa ja saa yksilöt pakenemaan epävarmuutta tavoittelemalla jäsenyyttä selkeästi erottuvissa yhdenmukaisissa ryhmissä. Yleensä yksilöt

pyrkivät ryhmiin, joihin he voivat liittää joitain positiivisia ominaisuuksia suhteessa muihin, vaikka määrittelemällä arvot uudelleen. Kuitenkin epävarmuudessa yksilöt identifioituvat voimakkaasti jopa matalan statuksen ryhmiin.

Uuden identiteetikomponentin vahvistusta tukee siihen liittyvien vihjeiden toistuva esiintyminen. Maahan kotoutuneet maahanmuuttajat voivat toimia vahvoina rooliankkureina ja rakentavina esimerkkeinä. Uuden identiteetin julkinen puolustaminen juurruttaa sitä erittäin vahvasti. Uuden identiteetikomponentin omaksumista jarruttaa, jos maahanmuuttaja painostetaan inttamällä puolustamaan vanhaa identiteettirakennettaan.

Maahanmuuttajan persoonallisuusrakenne ja stressiherkkyysprofiili vaikuttavat sopeutumiskykyyn. Hyvää sopeutumista ennustaa avoimuus kokemuksille ja huonoa sopeutumista neuroottisuus. Mahdollisesti ekstroversio auttaa sopeutumista ja matala miellyttävyyys haittaa. Naisilla on todettu miehiä paremmin sopeutumista tukevia identiteettirakenteita, mutta sukupuolten keskinäinen asema riippuu kulttuurista niin paljon, ettei kovin tarkkoja ennusteita voida antaa. Syntyperäiset erot sosiaalisten tarpeiden ja stressiherkyyden voimakkuuksissa vaikuttavat tavalla, joka riippuu niiden sopimisesta yhteen ympäristön kanssa.

Korkeampi koulutus ennustaa parempaa sopeutumista. Siihen liittyy usein vahva ammatti-identiteetti, joka liittyy työyhteisöön ja yhdistää tulijan ammattikuntaan. Vahva itsekehitysmotivaatio tuottaa yleensä parempaa sopeutumista. Hyvät sosiaaliset taidot auttavat sopeutumaan, erityisesti sosiaalinen havaintokyky sekä paineensietokyky.

Teoria ennustaa sopeutumisen riippuvan tulijan tahdosta ja valinnasta niin maahanmuutossa itsessään kuin sen jälkeen. Omatahtoisesti itse valittuun maahanmuuttavat sopeutuvat yhteiskuntaan todennäköisesti paremmin kuin toistahtoisesti muuttavat. Korkeampaa taloudellista asemaa tavoittelevien maahanmuuttajien voidaan ennustaa sopeutuvan paremmin kuin pakolaisten, koska pakolaiset muuttavat heteronomisesti pakosta. Suurempi panostus muuton valmisteluun ja muuttamiseen käytetty vaivannäkö ennustavat kovempaa halua panostaa sopeutumiseen. Ulkoinen sopeutuminen ei sellaisenaan ennusta eettistä integriteettiä.

Teoria osoittaa erityiseksi ongelmakohteeksi satunnaisesti maahan saapuneet nuoret turvapaikanhakijat. Sellaiset eivät ole itse tehneet päätöstä lähteä kotoaan eivätkä ole osallistuneet kohdemaansa valintaan. Monet saattavat kokea katkeruutta maanmiehiään kohtaan, jotka ovat turmelleet heidän nuoruutensa, kenties myös lapsuutensa, eivätkä he välttämättä ymmärrä, miksi heidän piti lähteä pois kotoaan. Teini-ikäiset eivät ole vielä riittävän kypsiä itsenäiseen elämään, mutta jäävät vaille vanhempien, tuttujen ja sukulaisten turvaa. Monikulttuurisessa tukiasuntolassa he saattavat jäädä vaille oman kulttuurin tukea, jolloin vaihtoehdoiksi jää sulautuminen tai syrjäytyminen.

Käsittelemäni teoriat eivät kokonaan selitä maahanmuuttajien osuutta raiskauksista tai muista rikoksista. Ne kuitenkin ennustavat yksinäiselle nuorelle turvapaikanhakijalle poikkeuksellisen korkean rikosalttiuden vähän kaikkien rikosten suhteen. Toisaalta teoriat antavat tehokkaita välineitä vähentää rikosriskiä – erityisesti lainkuuliaisuutta tuetaan vähentämällä syrjinnän kokemuksia tukemalla autonomisen ja eheän identiteetin kehitystä sekä edistämällä sosiaalisen verkoston rakentumista. Sinänsä jo tieto yhteiskunnan säännöistä ja sääntörikkomusten seurauksista vähentää rikollisuutta. Kokonaan rikoksia ei voida poistaa näillä keinoin, koska rikollisuus riippuu monesta muustakin tekijästä ja kaikkia rikosluonteen syitä ei edes tunneta.

Maahan tulijoiden mahdollisuus sopeutua edellyttää yhteiskunnalta vastaanottokykyä. Paikalliset asukkaat voivat tukea kotoutumista vain, jos he itse sopeutuvat erilaisten yksilöiden läsnäoloon. Vastaanottokykyyn kuuluu yksilöllisen erilaisuuden ymmärtämisen ja hyväksymisen lisäksi avoin suhtautuminen muukalaisiin, poikkeuksellisten sosiaalisten verkostojen luominen sekä ystävällinen kohtelu arjen tilanteissa. Luotettavasti toimivat yhteiskunnalliset instituutiot auttavat sopeutumista, mitä tukee tehokas koulutus.

Kanta-asukkaiden eheä identiteetti tukee kykyä ja halua hyväksyä erilaiset yksilöt – myös kanta-asukkaiden keskuudessa. Tulijan interkulttuurisen identiteetin rakentumista tukee kansallisen identiteetin rakentuminen plussumma-arvojen, kuten luonnonkauneuden, kulttuurisaavutusten ja ei-kilpailullisten haasteiden varaan kilpailullisten nollasumma-arvojen (urheilu) tai tuhoisien miinussumma-arvojen

(sota) sijaan. Kansallinen epävarmuus saa hakemaan kansallista identiteettiä korostamalla eroja toisiin kansoihin, joskus jopa tarkoituksellisia epäluuloja ja viholliskuvia luoden. Omien kansalaisten keskinäinen kilpailu, hajanaisuus ja epävarmuus lietsovat taipumusta yhtenäisen ja kamppailullisen kansallisidentiteetin luomiseen, mikä lähes väistämättä johtaa muukalaisvihaan ja diskriminointiin ja sitä kautta eskaloituvaan vastakkainasetteluun. Täystyöllisyys, yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus ja toimivat sosiaaliset turvaverkostot vähentävät kansalaisten kokemaa uhkaa ja epävarmuutta.

Sopeutumista haittaa yhteiskunnallinen diskriminointi ja muu epäoikeudenmukainen kohtelu. Epäoikeudenmukaisuuden kokemukset rikkovat psykologisia perustarpeita ja estävät identifioitumista yhteisöön erittäin vahvasti. Oikeudenmukaisuuden tunteen saavuttaminen edellyttää myös, että kutakin koskevat päätökset tehdään oikeudenmukaisiksi koetuin menetelmin, mikä tarkoittaa ensisijaisesti johdonmukaista toimintaa. Matalan valtaetäisyyden kulttuurista saapuvat tarvitsevat myös mahdollisuutta esittää omat näkemyksensä itseään koskevaan päätöksentekoon, mitä korkean valtaetäisyyden yksilöt arvostavat vähemmän. Oikeudenmukaisuuden vaaliminen edellyttää myös vapaamatkustuksen valvomista sekä rikkomusten rankaisemista. Normien rikkomuksia ei tarvitse suvaita.

Työ haastaa monikulttuurisuuden ja monikulturalismin käsitteinä. Sana 'moni' viittaa matemaattis-loogisesti numeroituvaan määrään erillisiä, hyvin määriteltyjä kulttuureita. Kulttuurit eivät kuitenkaan rajoitu etnisiin ja uskonnollisiin alkuperiin, vaan jokainen yksietninenkin lähtömaa on jo itsessään monikulttuurimaa, jossa yksilöt kuuluvat erilaisiin, joskus toisistaan hyvinkin poikkeaviin kulttuureihin poliittisten näkemysten, oppineisuuden tai sosiaalisen aseman vuoksi ja johon on omaksuttu vieraita vaikutteita eri puolilta maailmaa. Uudessa kohdemaassa maahanmuuttajat eivät välttämättä tunnista ja tunnusta oman maansa prototyypistä kulttuuria omakseen. Kulttuurista voisi siten puhua pikemminkin moniulotteisena moninkertaisesti sekoittuneena jatkumona kuin joukkona erottuvia monokulttuureja. Monikulturalismin käsitteet voisi korvata kulttuurifraktalismin tai kirjokulttuurismin käsitteillä. Toisaalta vielä tarkemmin tarkasteltuna jatkumo muuttuu diskreetiksi yksilötasolla. Silloin voitaisiin puhua jo kulttuuri-individualismista (tai moni-identismistä), jossa jokaisella yhteiskunnan jäsenellä on oma kulttuurinsa ja

identiteettiprofiilinsa, omat lojaalisuutensa ja prioriteettinsa. Bikulttuurin käsitteellä voidaan approksimoida tilannetta, jossa tarkastellaan vain kahta valtioidentiteettiä välittämättä muista identiteettikomponenteista.

7.3 Jatkotutkimukset

Työ jäi kesken, mutta siitä huolimatta tai juuri sen vuoksi tarjoaa mahdollisuuksia jatkotutkimuksiin. Teorian esittämiä hypoteeseja voi testata eri tavoin, systemaattisimmin laboratoriotutkimusta muistuttavalla kvantitatiivisella toimintatutkimuksella. Itselleni kokisin sellaisen kaikkein mieluisammaksi, mutta käytännössä se vaatisi varsin kohtuuttomia resursseja.

Teoriaa voidaan tutkia tehokkaasti myös tarkalla kvalitatiivisella tutkimuksella. Kvalitatiivisilla havainnoilla ei itsessään voida todistaa teoriaa oikeaksi. Sillä voidaan kuitenkin testata teorian kriittisiä kohtia. Periaatteessa yksikin teorian vastainen havainto voi kumota sen (Popper 1934), mutta käytännössä siihen tarvitaan useampien riippumattomien tutkimusten antamia ristiriitaisia havaintoja (Kuhn 1970), koska yksittäisiin havaintoihin liittyy aina epävarmuuksia. Mielenkiintoisinta olisi tarkastella erityistapauksia, kuten syrjäytyneitä, takaisinpalajia, raiskaajia, terroristeja ja muita heikosti sopeutuneita maahanmuuttajia. Toinen erityistapaus olisi nopeasti sopeutunut pakolainen. Liian erikoinen tapaus voi kuitenkin johtua psykologisista erikoispiirteistä eivätkä siitä saadut tulokset siten yleisty valtaväestöön.

Sinänsä varsin yksinkertaisilla haastattelukysymyksillä taikka sopivasti kohdistetuilla havainnoilla voidaan haastaa edellä käsitellyjä teorioita muun muassa seuraavien periaatteellisesti mahdollisten havaintojen osalta:

1. Jos yhteisöllisellä hyväksynnällä ei ole näkyvää vaikutusta sopeutumiseen, kaikki teoriat tulee tarkistaa.
2. Jos yksilön kokeman tahdonvapauden vaikutusta käyttäytymiseen ja sopeutumiseen ei havaita, itsemääräytymisteoria joutuu vaikeuksiin.
3. Jos myönteisten osaamiskokemusten merkitystä ei havaita, sekin laskee itsemääräytymisteorian tukea.

4. Jos ennestään eheä identiteetti ei tue uuteen ympäristöön sopeutumista, itsemääräytymisteoria joutuu vaikeuksiin.
5. Jos joku on onnellinen ristiriitaisesta identiteetistä huolimatta, niin moni identiteettiteoria itsemääräytymisteoriasta alkaen saa jäädä unholaan.
6. Jos maahanmuuttajataustaisen arvojohtajan merkitystä ei havaita, niin identiteetin johtamisen teorit eivät sovellu tähän tapaukseen.
7. Jos syrjintä tai epäoikeudenmukainen kohtelu maahanmuuttajataustan vuoksi ei merkittävästi jarruta kotoutumista, niin sosiaalisen identiteetin teorit joutavat tiedehistoriaan.
8. Jos epävarma tulevaisuus ei saa maahanmuuttajia hakemaan jonkun selkeän, yhdenmukaisuutta korostavan ryhmän jäsenyyttä, niin epävarmuus-identiteettiteoria ei päde.
9. Jos joku vastentahtoisesti tai sattumalta Suomeen tullut sopeutuu poikkeuksellisen hyvin ja nopeasti, se vaatii selitystä.
10. Jos vahva ja säilyvä alkukansallinen identiteetti ei tue kotoutumista, niin Berryn teorit eivät toimi.
11. Jos yksinkertainen jako alkukansallisten monokulttuurien pohjalta tukee sopeutumista uuteen maahan, niin interkulturalismin teoria ei toimi.
12. Jos joku muuttaa kotoutumisasennettaan suomalaisen inttämisen seurauksena, niin se huutaa uutta teoriaa.

Työni aikana en ole havainnut yhtään yllä esitettyä anomaliaa – toisaalta en ole systemaattisesti ja dokumentoidusti niitä etsinytkään, joten mitään ei ole todistettu. Edellä on huomattava erityisesti hypoteesien 10 ja 11 välinen jännite, joskaan ei välttämättä ristiriita.

Teorioiden positiivinen vahvistaminen vaatisi selkeää kvantitatiivista tutkimusta. Identiteetin empiiriseen tutkimukseen liittyy vaaroja virheistä. Tutkittava voi hämätä tarkoituksella tai vahingossa, miellyttääkseen haastattelijaa tai ihan vaan alitajuisesta toiveesta. Identiteettiryhmiin kuuluvan kohteen onnistumiseen tai epäonnistumiseen liittyvät spontaanit tunnereaktiot saattavat kertoa yhtä ja toista.

Työssäni keskityin lähinnä ensimmäisen polven maahanmuuttajiin. Toisen polven maahanmuuttajat kohtaavat toisenlaisia haasteita, osin helpompia, osin vaikeampia. He eivät kuitenkaan saa itse valita kasvukulttuuriaan, joten heidän kulttuuriympäristönsä perustuu toistahtoiseen valintaan aina nuoruusvuosiin saakka, jolloin he voivat valita kavereitaan ja harrastuksiaan, jos se heille sallitaan. Siinä missä pakolaiset voivat tuntea suurta kiitollisuutta vastaanottajamaata kohtaan, heidän lapsensa eivät sitä enää henkilökohtaisesti tunne. Toisen polven maahanmuuttajien identiteettiprofiilin selvitys vaatisi siten laajempaa tarkastelua myös teoreettisesti.

7.4 Toimintasuositukset

Maahanmuuttopolitiikan valintaan vaikuttavat sopeutumisennusteiden lisäksi arvokysymykset. Inhimilliset syyt saattavat poiketa taloudellisista perusteista merkittävästi. Tyypillisesti hädänalaisimmat yksilöt kohtaavat suurimpia sopeutumisvaikeuksia ja siten heidän tehokas kotouttaminen vaatii suurempia resursseja kuin työn vuoksi muuttavien. Tässä esseessä en kuitenkaan ota kantaa, millä arvopohjalla päätöksiä tulee tehdä.

Jos maahan saapuneen siirtolaisen tai pakolaisen kotoutumista pidetään toivottavana arvona, niin tämä työ tarjoaa välineitä sen edistämiseen. Kotouttaminen itsensä vaatii niin viranomaisresursseja kuin joustavuutta kansalaisilta, mutta pitkällä tähtäimellä kotoutumiseen panostaminen vähentänee taloudellisia sekä inhimillisiä kustannuksia.

Parhaiten kotoutumista tuetaan ylläpitämällä oikeudenmukaisuutta ja välttämällä diskriminaatiota sekä kohtelemalla jokaista yksilönä tunnustamalla tämän oikeus omaehtoiseen identiteettiin ja sen ilmaisemiseen asettamatta tätä mihinkään toistahtoiseen etniseen tai kulttuuriseen lokeroon. Jokainen ihminen voi tukea maahanmuuttajan kotoutumista ja myös kanssakansalaisten hyvinvointia hyväksymällä poikkeavuudet ja kunnioittamalla erilaisuutta. Identiteetin rakentumista tukee, jos kuka tahansa ihminen ihonväristä ja ruumiinrakenteesta riippumatta voi kävellä kadulla asiallisesti käyttäytyen miten tahansa säädyllisesti pukeutuneena ja

ehostautuneena kenen kanssa tahansa tarvitsematta pelätä joutuvansa uhatuksi, solvatuksi tai muuten kielteisesti huomatuksi.

Viime kädessä kotoutuminen riippuu yksilöstä itsessään, siinä missä oppiminen ylipäättäänsä on oppijan työtä. Tämä työ myös osoittaa, että vaikeastakin tilanteesta voi päästä ylös, Suomeenkin voi sopeutua ja täällä voi saavuttaa onnellisen elämän. Kaikki osapuolet voivat ottaa kotoutumishaasteen vastaan.

Sekavan organisaatiokentän rationalisointi saattaa tehostaa kotouttamistoimintaa merkittävästi. Suuri osa kotouttamisesta tehdään kuitenkin virallisten kotouttamisorganisaatioiden ulkopuolella vapaaehtoisesti joko itsenäisesti tai eri järjestöissä. Vapaaehtoistyö perustuu aina omatahtoisuudelle. Ulkoinen kontrolli ja koordinaatio voi viedä pohjaa autonomiselta auttamishalulta. Siksi pidättäydyn opastamasta, kuinka kaikki pitäisi organisoida.

Tämän enempää en ryhdy toisia neuvomaan. Kukin tehköön omat päätelmänsä omaan työhönsä ja tilanteeseensa liittyen.

7.5 Yhteenveto

Työn akateeminen osuus voidaan tiivistää maailman yksinkertaisimpaan teoriaan: voidakseen hyvin, kasvaakseen ihmisenä, sopeutuakseen uuteen ympäristöön ja toimiakseen rakentavasti yhteisössä ihminen tarvitsee haasteita ja mielenrauhaa. Sillä lailla maahanmuuttajakin kotoutuu. Kyllä se siitä onnistuu.

LÄHTEET

- Akerof, G.A. & Schiller, R.J. (2013) *Vaiston varassa*, Helsinki: Gaudeamus.
- Ale, S. B., Brown, J.S. & Sullivan, A.M. (2013) Evolution of cooperation: combining kin selection and reciprocal altruism into matrix games with social dilemmas, *PLOS One*, 8, e63761
- Alexander, R. D. (1987). *The biology of moral systems*. New York: Aldine de Gruyter.
- Alitolppa-Niitamo, A. (1994) Somalipakolaiset Helsingissä: sosiaaliset verkostot ja klaanijäsenyyden merkitys, *Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuksia* 1236-2115; 10, Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, pakolaistoimisto.
- Amabile, T.M., Barsade, S.G., Müller, J.S. & Staw, B.M. (2005) Affect and Creativity at Work, *Administrative Science Quarterly*, 50, 367-403
- Anglé, J. (2014) *Maahanmuuttajan puolisona Suomessa : narratiivinen tutkimus kestävästä monikulttuurisista avioliitoista*, väitöskirja, Lapin yliopisto.
- Aronson, E. & Mills, J. (1959) The effect of severity of initiation on liking of a group, *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 59, 177-181.
- Ashton, M.C. & Lee, K. (2007) Empirical, theoretical, and practical advances of the HEXACO model of personality structure, *Personality and Social Psychology Review*, 11, 150-166.
- Bandura, A. (1977) *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Bartholomew, K., Ntoumanis, N., Ryan, R.M., Bosch, J.A. & Thøgersen-Ntoumani, C. (2011) Self-determination theory and diminished functioning: The role of interpersonal control and psychological need thwarting, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 37, 1459-1473.
- Baumeister, R.F., Bratslavsky, E., Finkenauer, C. & Vohs, K.D. (2001) Bad is stronger than good, *Review of General Psychology*, 5, 323-370.
- Baumeister, R. & Leary, M.R. (1995) The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation, *Psychological Bulletin*, 117, 497-529.

- Baumeister, R.F, Shapiro, J.P. & Tice, D.M. (1985) Two kinds of identity crisis, *Journal of Personality*, 53, 407-424.
- Becker, H.S. (1963) *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: The Free Press
- Bentham, J. (1780) *Introduction to Principles of Morals and Legislation*
- Benhabib, S. (2002) *The Claims of Culture: Equality and Diversity in the Global Era*, Princeton University Press.
- ~~Benhabib, S. (2004) *Jämlikhet och mångfald: Demokrati och medborgarskap i en global tidsålder*. Göteborg: Daidalos.~~
- ~~Benhabib, S (2005) Borders, Boundaries, and Citizenship. *Political Science and Politics* XXXVIII: 4, 673–678.~~
- Berger, P. L. & Luckmann, T. (1966) *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*, Garden City, NY: Anchor Books.
- Berry, J. W. (1984) Cultural relations in plural societies: Alternatives to segregation and their sociopsychological implications. In N.Miller & M.B. Brewer (Eds.), *Groups in contact: The psychology of desegregation* (pp. 11-27). Toronto: Academic Press
- Berry, J.W. (1991). Understanding and managing multiculturalism: Some possible implications of research in Canada for developing societies. *Journal of Psychology and Developing Societies*, 3, 17-49
- Berry, J.W. (1997) Immigration, acculturation and adaptation. In: K.M. Chun, P. Balls Organista & G. Marin (eds.) *Acculturation: Advances in theory, measurement, and applied research*. Washington DC: American Psychological Association. 17-37.
- Berry, J.W. (2001) A Psychology of Immigration, *Journal of Social Issues*, 57, 2001, 615–63.
- Berry, J.W. (2013) Research on multiculturalism in Canada, *International Journal of Intercultural Relations*, 37, 663-675.
- Berry, J. W., Phinney, J., Sam, D., & Vedder, P. (Eds.) (2006). *Immigrant youth in cultural transition. Acculturation, identity, and adaptation across national contexts*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

- Berti, C. (2005) Giustizia, processi di categorizzazione e identità sociale. Teoksessa Sarchielli, G. & Zani, B. (toim.) *Persone, gruppi e comunità*, Bologna: Il mulino, 23-52.
- Berzonsky, M.D. (1986) Discovery versus constructivist interpretation of identity formation: Consideration of additional implications. *Journal of Early Adolescence*, 6, 111-117.
- Berzonsky, M.D. (1990) Self-construction over the life-span: A process perspective on identity formation. *Advances on Personal Construct Psychology*, 1, 155-186.
- Berzonsky, M.D. & Papini, D.R. (2015) Cognitive reasoning, identity components, and identity processing styles, *Identity: an International Journal of Theory and Research*, 15, 74-88.
- Bijleveld, E., Scheepers, D. & Ellemers, N. (2012) The cortisol response to anticipated intergroup interactions predicts self-reported prejudice, *PloS ONE*, 7, e33681.
- Billett, S., Fenwick, T. & Somerville, M. (toim.) (2006) *Work, subjectivity and learning: understanding learning through working life*. Dordrecht: Springer.
- Billig, M. (1995) *Banal Nationalism*. London: SAGE.
- Björklund, K. (2015) *Unaccompanied refugee minors in Finland Challenges and good practices in a Nordic context*, Turku: Institute of Migration
- Boneva & Frieze (2001) Toward a concept of a migrant personality, *Journal of Social Issues*, 57, 477-491.
- Bourhis, R.Y., Moise, L.C., Perreault, S., & Senecal, S. (1997). Towards an interactive acculturation model: A social psychological approach. *International Journal of Psychology*, 32, 369-86.
- Boyce, P. & Parker, G. (1989) Development of a scale to measure interpersonal sensitivity, *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 23, 341-351.
- Branscombe, N.R. & Doosje, B. (Eds.) (2004) *Collective Guilt*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Brehm, J.W. (1966) *A theory of social reactance*, New York: Academic Press
- Brewer, M.B. & Gardner, W. (1996) Who is this “we”? Levels of collective identity and self representation, *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 83-93.

- Brophy, J. (2010) *Motivating students to learn*, 3rd ed., New York: Routledge.
- Burr, V. (1995) *An introduction to Social Constructionism*, London: Routledge
- Burr, V. (2010) *Sosiaalipsykologisia ihmiskäsityksiä*, Tampere: Vastapaino (*The Person in Social Psychology*, 2002, suomentanut J. Vainonen)
- Burrell, G. & Morgan, G. (1979) *Sociological paradigms and organizational analysis*, London: Heineman.
- Buss, A. & Plomin, R. (1975) *A temperament theory of personality development*. New York: Wiley.
- Buss, A. & Plomin, R. (1984). *Temperament: Early developing personality traits*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Buss, D.M. (2008) *Evolutionary Psychology. The New Science of the Mind*, Boston: Pearson
- Caporael, L.R. (2001) Evolutionary psychology: Toward a unifying theory and a hybrid science, *Annual Review of Psychology*, 52, 607-628.
- Casey T. & Dustmann C. (2010) Immigrants' identity, economic outcomes and the transmission of identity across generations. *Econ. J.* 120(542):F31–F51
- Castano, E., Yzerbut, V., Bourguignon, D. & Seron, E. (2002) Who may enter? The impact of in-group identification on in-group-out-group categorization, *Journal of Experimental Social Psychology*, 38, 315-322.
- Chang, M.X. & Jetten, J. (2015) Understanding cultural identification: Integrating the intersubjective approach with social identity theorizing, *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 46, 1291-1295.
- Chang, M.X., Jetten, J., Cruwys, T. & Haslam, C. (2017) Cultural identity and the expression of depression: A social identity perspective, *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 27, 16–34.
- Cheek, J. M. (1989) Identity orientations and self-interpretation. In D. M. Buss & N. Cantor (Eds.), *Personality Psychology: Recent Trends and Emerging Directions* (pp. 275-285). New York: Springer-Verlag.
- Cheng, C-Y., Sanchez-Burks, J. & Lee, F. (2008) Connecting the dots within, *Psychological Science*, 19, 305-314.

- Chib, V.C., De Martino, B., Shimojo, S. & O'Doherty, J.P. (2012) Neural mechanisms underlying paradoxical performance for monetary incentives are driven by loss aversion, *Neuron*, 74, 582-594.
- Chirkov V.I. (2009) Critical psychology of acculturation: What do we study and how do we study it, when we investigate acculturation? *International Journal of Intercultural Relations*, 33(2), 94-105.
- Chirkov, V., Vansteenkiste, M., Tao, R. & Lynch, M. (2007) The role of self-determined motivation and goals for study abroad in the adaptation of international students, *International Journal of Intercultural Relations*, 31, 199-222.
- Christ, O., Asbrock, F., Dhont, K., Pettigrew, T.F. & Wagner, U. (2013) The effects of intergroup climate on immigrants' acculturation preferences. *Zeitschrift Psychologie*, 221, 252-257.
- Cloninger, C. R. (1987) A systematic method for clinical description and classification of personality variants. *Archives of General Psychiatry*, 44, 573-588.
- Cloninger, C.R., Svrakic, D.M. & Przybeck, T.R. (1993) A psychobiological model of temperament and character. *Archives of General Psychiatry*. 50, 975-990.
- Cohen, D. & Gunz, A. (2002) As seen by the other ... perspectives on the self in the memories and emotional perceptions of easterners and westerners, *Psychological Science*, 119, 51-69.
- Coleman, J.S. (1988) Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology* 94.
- Costa, P.T. & McCrae, R.R. (1992) Four ways five factors are basic. *Personality and Individual Differences*, 13, 653-665
- Costa, S., Ntoumanis, N. & Bartholomew, K. (2014) Predicting the brighter and darker sides of interpersonal relationships: Does psychological need thwarting matter? *Motivation and Emotion*, painossa.
- Csikszentmihályi, M. (1996) *Creativity: Flow and the psychology of discovery and invention*. Harper Collins New York
- Dana, K., Barreto, M.A. & Oskooii, K.A. (2011) Mosques as American Institutions: Mosque Attendance, Religiosity and Integration into the Political System among American Muslims. *Religions*, 2 (4), 504-524

- Deaux, K. (1993) Reconstructing social identity, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 19, 4-12.
- de Charms, R. (1968) *Personal Causation*, New York: Academic Press.
- Deci, E.L. (1975) *Intrinsic Motivation*, New York: Plenum Publishing
- Deci, E.L. (1992) The relation of interest to the motivation of behavior: A self-determination theory perspective, In Renninger, K.A. & Hidi, S. & Krapp, A. (Eds.) *The role of interest in learning and development*, Hillsdale: Erlbaum, 43-70
- Deci, E.L. & Ryan, R.M. (1985) *Intrinsic Motivation and self-determination in human behavior*, New York: Plenum Press
- Deci, E.L. & Ryan, R.M. (2000) The 'what' and 'why' of goal pursuits: human needs and the self-determination of behavior, *Psychological Inquiry*, 11, 227-268.
- De Dreu, C.K.W., Baas, M. & Nijstad, B.A. (2012) The emotive roots of creativity: basic and applied issues on affect and motivation, In Mumford, M.D. (ed.) *Handbook of Organizational Creativity*, London: Academic Press, 217-240.
- De Dreu, C.K.W. (2011) Oxytocin modulates cooperation within and competition between groups: an integrative review and research agenda, *Hormones and Behavior*, 61, 419-428.
- De Dreu, C.K.W., Greer, L.L., Handgraaf, M.J.J., Shalvi, S., Van Kleef, G.A. Baas, M. et al (2010) The neuropeptide oxytocin regulates parochial altruism in intergroup conflict among humans, *Science*, 328, 1408-4100.
- De Dreu, C.K.W., Greer, L.L., Van Kleef, G.A., Shalvi, S. & Handgraaf, M.J.J. (2011) Oxytocin promotes human ethnocentrism, *Proceedings of the National Academy of Sciences (USA)*, 108, 1262-1266.
- Demes, K.A. & Geeraert, N. (2014) Measures matter: Scales for adaptation, cultural distance, and acculturation orientation revisited, *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 54, 91-109.
- Demes, K.A. & Geeraert, N. (2015) The highs and lows of a cultural transition: a longitudinal analysis of sojourner stress and adaptation in 50 countries. *Journal of Personal and Social Psychology*, 109, 316-337.
- Deponte, A. (2004) Linking motivation to personality: Causality orientations, motives and self-descriptions, *European Journal of Personality*, 18, 31-44.

- Deutsch, M. (1985) *Distributive justice: A social-psychological perspective*, New Haven: Yale University Press.
- Dunbar, R.I.M. (1993) Coevolution of neocortical size, group size and language in humans, *Behavioral and Brain Sciences* 16 (4): 681-735.
- Edmondson, A. C. (1999) Psychological safety and learning behavior in work teams. *Administrative Science Quarterly*, 44, 350 – 383.
- Edmondson, A.C. & Roloff, K.S. (2009) Overcoming barriers to collaboration: Psychological safety and learning in diverse teams, In Salas, E., Goodwin, G.F. & Burke, C.S. (Eds.) *Team Effectiveness in Complex Organizations, Cross-Disciplinary Perspectives and Approaches*, New York: Routledge, 183-208.
- Ellemers, N. (2012) The group self, *Science*, 336, 848-852.
- Ellemers, N., De Gilder, D., & Haslam, S.A. (2004). Motivating individuals and groups at work: A social identity perspective on leadership and group performance. *Academy of Management Review*, 29, 459-478.
- Ellis, A. & Abrams, M. (2009) *Personality Theories. Critical Perspectives*, Thousand Oaks: SAGE.
- Epstein, S. (1980) The self-concept: A review and the proposal of an integrated theory of personality, In Staub, E. (Ed.) *Personality: Basic aspects and current research*, Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 81-132.
- Erikson, E. (1963). *Childhood and Society*. 2nd Ed. New York: W.W. Norton and C.
- Erikson, E.H. (1968) *Identity. Youth and crisis*, New York: Norton.
- Eronen, A., Härmälä, V., Jauhiainen, S., Karikallio, H., Karinen, R., Kosunen, A., Laamanen, J.P. & Lahtinen, M. (2014) Maahanmuuttajien työllistyminen. Taustatekijät, työnhaku ja työvoimapalvelut. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja , *Työ ja yrittäjyys*, 6/2014.
- Ertorer, S.E. (2014) Managing identity in the face of resettlement, *Identity*, 14, 268-285.
- Eysenck, H.J., (1952) *The scientific study of personality*, London: Routledge & Kegan Paul
- Festinger, L. (1954) A theory of social comparison processes, *Human Relations*, 7, 117-140.

- Finell, E. & Liebkind, K. (2010) National symbols and distinctiveness: Rhetorical strategies in creating distinct national identities, *British Journal of Social Psychology* 49, 321-341
- Fiske, S.T., Cuddy, A.J.C., Glick, P., & Xu, J. (2002) A model of (often mixed) stereotype content: Competence and warmth respectively follow from perceived status and competition. *Journal of Personal and Social Psychology*, 82,878–902.
- Fiske, S.T. & Dépret, E. (1996) Control, interdependence and power: Understanding social cognition in the social context, *European Review of Social Psychology*, 7, 31-62.
- Fredrickson, B.L. (1998) What good are positive emotions? *Review of General Psychology*, 2, 300-319.
- Fredrickson, B.L. (2001) The role of positive emotions in positive psychology: The broaden-and-build theory of positive emotions, *American Psychologist*, 56, 218-226.
- Freud, S. (1927) *The Ego and the Id*. London: Hogarth.
- Friese, I.H., Boneva, B.S., Sarlija, N., Horvat, J., Ferligoj, A., Kogovsek, T., Miluska, J., Popova, L., Korobanova, J., Sukhareva, N., Erokhina, L. & Jarosova, E. (2004) Psychological differences in stayers and leavers: Emigration desires in central and eastern European university students, *European Psychologist*, 9, 15-23.
- Furnham, A. & Bochner, S. (1986) *Culture shock: Psychological reactions to unfamiliar environments*, London: Methuen
- Gaffney, A.M. & Hogg, M.A. (2012) Group processes, in Bainbridge, W.S. (Ed.) *Leadership in Science and Technology. A Reference Handbook*, Los Angeles: Sage, 132-139.
- Geary, D.C. (2005) *The Origin of Mind. Evolution of brain, cognition, and general intelligence*, Washington: American Psychological Association.
- Gergen, K.J. (1999) *An Invitation to Social Construction*, London: Sage
- Gillespie, K., McBride, J.B. & Riddle, L. (2010) Globalization, biculturalism and cosmopolitanism: the acculturation status of Mexicans in upper management. *International Journal of Cross-Cultural Management*, 10,37–53

- Goldman, M. (2012) *Beyond Acculturation: Cultural Constructions of Immigrant Resilience and Belonging in the Canadian Context*. Phd Thesis, University of Toronto, https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/32306/3/-Goldman_Michael_201203_PhD_thesis.pdf (haettu 8.12.2015)
- Gore, J.S. & Cross, S.E. (2014) Who am I Becoming? A theoretical framework for understanding self-concept change. *Self and identity*, 13, 740-764
- Grafen, A. (1999) Formal Darwinism, the individual-as-maximizing-agent analogy and bet-betting, *Proceedings of Royal Society of London, Series B*, 266, 799-803.
- Grafen, A. (2009) Formalizing Darwinism and inclusive fitness theory, *Philosophical Transactions of the Royal Society of London Series B*, 364, 3135-3141.
- Grolnick, W.S. & Ryan, R.M. (1987) Autonomy in children's learning: an experimental and individual difference investigation, *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 890-898.
- Grolnick, W.S. & Ryan, R.M. (1989) Parent styles associated with children's self-regulation and competence in school, *Journal of Educational Psychology*, 83, 508-517.
- Hamilton, W. D. (1964) The genetical evolution of social behaviour, I & II. *Journal of Theoretical Biology*, 7, 1-52.
- Harris, L.T. & Fiske, S.T. (2006) Dehumanizing the lowest of the low: neuro-imaging responses to extreme outgroups, *Psychological Science*, 17, 847-853.
- Haselton, M.G. & Nettle, D. (2006) The paranoid optimist: An integrative model of cognitive biases, *Personality and Social Psychology Review*, 10, 47-66.
- Haslam, S.A., Reicher, S.D. & Platow, M.J. (2011) *New Psychology of Leadership*, London: Psychology Press.
- Haslam, S.A., Reicher, S.D. & Platow, M.J. (2012) *Uusi johtamisen psykologia*, Helsinki: Gaudeamus, Suom. Ahokas, M.
- Heidegger (1927) *Sein und Zeit*, Tübingen: Max Niemeyer Verlag
- Hitlin, S., & Piliavin, J. A. (2004) Values: Reviving a dormant concept. *Annual Review of Sociology*, 30, 359-393.
- Hodgins, H.S., Weisbust, K.S., Weinstein, N., Shiffman, S, Miller, A., Coombs, G. et al (2010) The cost of self-protection: Threat response and performance as a

- function of autonomous and controlled motivations. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36, 1101-1114.
- Hofstede, G. (1980) *Culture's consequences: International differences in work-related values*. Beverly Hills, CA: Sage
- Hogg, M.A. (2000) Subjective uncertainty reduction through self-categorization: A motivational theory of social identity processes. *European Review of Social Psychology*, 11, 223–255.
- Hogg, M.A. (2001) A social identity theory of leadership, *Personality and Social Psychology Review*, 5, 184-200.
- Hogg, M.A. (2007). Uncertainty–identity theory. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology*, Vol. 39. (pp. 69–126) San Diego, CA: Academic Press.
- Hogg, M.A. (2012) Social identity and the psychology of groups, In Leary, M.R. & Tangney, J.P. (Eds.) *Handbook of Self and Identity*, (2nd ed.) New York: Guilford Press, 502-519
- Hogg, M.A., Sherman, D.K., Dierselhuis, J., Maitner, A.T. & Moffitt, G. (2007) Uncertainty, entitativity, and group identification. *Journal of Experimental Social Psychology*, 43, 135-142.
- Hogg, M.A., & van Knippenberg, D. (2003). Social identity and leadership processes in groups. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology*, Vol. 35. (pp. 1–52) San Diego, CA: Academic Press.
- Hogg, M.A., van Knippenberg, D. & Rast, D.E. III (2012) Intergroup leadership in organizations: Leading across group and organizational boundaries, *Academy of Management Review*, 37, 232-255.
- Hong, Y., Fang, Y., Yang, Y. & Phua, D.Y. (2013) Cultural attachment: a new theory and method to understand cross-cultural competence. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44,1024–44
- House, R. J., Hanges, P. J., Javidan, M., Dorfman, P. & Gupta, V. (Eds.) (2004), *Culture, leadership, and organizations: The GLOBE Study of 62 Societies* (pp. 513-563). Thousand Oaks, CA: Sage.

- Huddleston, T., Bilgili, O., Joki, A.-L. & Vankova, Z. (2015) *Migrant Integration Policy Index 2015*, Barcelona/Brussels: CIDOB and MPG, www.mipex.eu
- Huff, K.C., Song, P. & Gresch, E.B. (2014) Cultural intelligence, personality, and cross-cultural adjustment: a study of expatriates in Japan. *International Journal of Intercultural Relations*, 38, 151-157.
- Hume, D. (1739) *A Treatise of Human Nature*, toim. Selby-Bigge, L.A., Oxford: Clarendon Press
- Huntington, S.P. (2008) *Kulttuurien kamppailu ja uusi maailmanjärjestys*, suom. K. Pietiläinen, Helsinki: Terra Cognita.
- Honkatukia, P. & Suurpää, L. (2008) Nuorten miesten monikulttuurinen elämäntyyli ja rikollisuus. *Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 232*. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Horney (1950) *Neurosis and human growth*, New York: Norton
- Hutnik, N. (1986) Patterns of ethnic minority identification and modes of social adaptation. *Ethnic and Racial Studies*, 9, 150-167.
- Huttunen, L. (1999) Koti, paikka ja identiteetti maahanmuuttajien omaelämäkerroissa, *Siirtolaisuus-Migration* 4, 16-22.
- Huttunen, L. (2002) *Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkerroissa*. Helsinki: SKS.
- Jasinskaja-Lahti, I., Liebkind, K., Horenczyk, G., & Schmitz, P. (2003). The interactive nature of acculturation: Perceived discrimination, acculturation attitudes and stress among young ethnic repatriates in Finland, Israel and Germany. *International Journal of Intercultural Relations*, 27, 79-97.
- Jetten, J. & Hornsey, M.J. (2014) Deviance and dissent in groups. *Annual Review of Psychology*, 65, 461-485.
- Jetten, J., & Hutchison, P. (2011). When groups have a lot to lose: Historical continuity enhances resistance to a merger. *European Journal of Social Psychology*, 41, 335– 343.
- Johnson, D. W. (2003) Social interdependence: Interrelations among theory, research and practice, *American Psychologist*, 58, 934-944.

- Jokisaari, S. (2006) *Kotouttamislain merkitys kotoutumisessa maahanmuuttajan näkökulmasta*, Web Reports No 18, Siirtolaisinstituutti.
- Kant, I. (1931) *Siveysopilliset pääteokset. (Tapojen metafysiikan perustus, Grundlegung zur Metaphysik der Sitten, 1785; Käytännöllisen järjen kritiikki, Kritik der praktischen Vernunft, 1788.)* Suomentanut sekä johdannolla ja selityksillä varustanut J. E. Salomaa. Laaturkirjat.
- Kant, I. (1995) Mitä on valistus? (Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung? 1784) Suom. M. Mäki. Teoksessa J. Koivisto, M. Mäki ja T. Uusitupa (toim.). *Mitä on valistus?* Tampere: Vastapaino
- Kasser, T. & Ryan, R.M. (1993) A dark side of the American dream: Correlates of financial success as a central life aspiration, *Journal of Personality and Social Psychology*, 65, 410-422.
- Kasser, T. & Ryan, R.M. (1996) Further examining the American dream: Differential correlates of intrinsic and extrinsic goals, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 80-87,
- Kasser, T. & Ryan, R.M. (2001) Be careful what you wish for: Optimal functioning and the relative attainment of intrinsic and extrinsic goals, In Schmuck, P. & Sheldon, K.M. (Eds.) *Life Goals and Well-being*, Göttingen: Hogrefe & Huber, 115-129.
- Kasser, T., Ryan, R.M., Zax, M. & Sameroff, A.J. (1995) The relations of maternal and social environments to late adolescents' materialistic and prosocial values, *Developmental Psychology*, 31, 907-914.
- Kelman H.C. (1958) Compliance, Identification, and Internalization: Three Processes of Attitude Change. *Journal of Conflict Resolution*, 2, 51-60.
- Keltikangas-Järvinen, L. (2004) *Temperamentti - ihmisen yksilöllisyys*, Helsinki: WSOY
- Keltikangas-Järvinen, L. (2008) *Temperamentti, stressi ja elämäntilanne*, Helsinki: WSOY
- Keltikangas-Järvinen, L. (2016) *Hyvät tyypit, temperamentti ja työelämä*. Helsinki: WSOY

- Keltner, D., Haidt, J. & Shiota, M.N. (2006) Social functionalism and the evolution of emotions, In Schaller, M., Simpson, J.A. & Kenrick, D.T. (Eds.) *Evolution and Social Psychology*, New York: Psychology Press, 115-142.
- Keynes. J.M. (1951) *Työllisyys, korko ja raha*, Porvoo: WSOY
- Kierkegard, S. (1848) *The sickness unto death*, Princeton: Princeton University Press
- Kivivuori, J. (2013) *Rikollisuuden syyt*. Toinen uudistettu laitos. Helsinki: Nemo.
- Kosonen, L. (2008) *Growing Up Vietnamese in Finland: Looking Back 12 Years Later The Well-Being and Sociocultural Adaptation of Vietnamese as Children or Adolescents and as Young Adults*, väitöskirja, Helsingin yliopisto.
- Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämässätiö Cupore (2015) *Monikulttuurisuutta ja kulttuuripoliittikkaa koskevaa käsitteitä*, <http://www.cupore.fi/monikulttuurisuuskaasitteet.php> (23.12.2015)
- Kumlin S. & Rothstein B. (2005) Making and breaking social capital. The impact of welfare state institutions. *Comparative Political Studies* 38: 339-365.
- Kymlicka, W. (2002) *Contemporary political philosophy. An introduction* (2nd ed.) Oxford: Oxford University Press
- Kymlicka, W. (2003) *Multicultural Citizenship: a Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Clarendon Press.
- Kymlicka, W. (2012) *Multiculturalism: Success, Failure, and the Future*, Washington, DC: Migration Policy Institute.
- Kymlicka, W. (2017) Liberal Multiculturalism as a Political Theory of State–Minority Relations, *Political Theory*, 1-11
- LaFromboise, T., Coleman, H. L., & Gerton, J. (1993). Psychological impact of biculturalism: Evidence and theory. *Psychological Bulletin*, 114, 395-412.
- La Guardia, J.G. (2009) Developing who I am: A self-determination theory approach to the establishment of healthy identities, *Educational Psychologist*, 44:2, 90-104.
- Laki kotoutumisen edistämisestä, 30.12.2010/1386.

- Lam, S., Lau, I., Chiu, C., Hong, Y. & Peng, S. (1999) Differential emphases on modernity and traditional values in social categorization. *International Journal of Intercultural Relations*, 23,237–56.
- Lehti, M., Salmi, V., Aaltonen, M., Danielsson, P., Hinkkanen, V., Niemi, H., Sirén, R. & Suonpää, K (2014) Maahanmuuttajat rikoksen uhreina ja tekijöinä, *Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia*, 265.
- Leitzinger, A. (2008) *Ulkomaalaiset Suomessa 1812-1972*. Helsinki: East-West Books.
- Levine, S.S., Apfelbaum, E.P., Bernard, M., Bartelt, V.L., Zajac, E.J. & Stark, D. (2014) Ethnic diversity deflates price bubbles, *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111, 18254-18529.
- Liebkind, K. (1994) Maahanmuuttajat ja kulttuurien kohtaaminen. Teoksessa: K. Liebkind. *Kulttuurien kohtaaminen Suomessa*. Helsinki: Hakapaino Oy, 21-49.
- Liebkind, K., Mannila, S., Jasinskaja-Lahti, I., Jaakkola, M., Kyntäjä, E. & Reuter, A. (2004) *Venäläinen, virolainen, suomalainen: kolmen maahanmuuttajaryhmän kotoutuminen Suomeen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lile, J. (2013) Toward a Structural Understanding of Identity Formation: A Review and Extension of Theory, *Identity*, 13:4, 318-34
- Little, D. (2009) "The Heterogeneous Social," In *Philosophy of the Social Sciences: Philosophical Theory and Scientific Practice*. C. Mantzavinos, ed.,(Cambridge University Press
- Locke, J. (1694) *An essay concerning Human Understanding*.
- Maahanmuuttovirasto (2015) [http://www.migri.fi/tietoa_virastosta/tilastot/turva-
paikka- ja_pakolaistilastot](http://www.migri.fi/tietoa_virastosta/tilastot/turva-
paikka- ja_pakolaistilastot), (30.11.2015)
- Malik, K. (2016) *Monikulttuurisuus*, Tampere: Niin & Näin
- Marcia, J.E. (1966) Development and validation of ego identity status, *Journal of Personality and Social Psychology*, 3, 551-558.
- Marcia, J.E. (1980) Identity in adolescence, In Adelson, J. (Ed.) *Handbook of adolescent psychology*, New York: Wiley, 159-187.
- Martikainen, T. (2010) Maahanmuuttajien uskonnollinen tausta tilastollinen arvioiminen Suomessa, *Teologinen aikakauskirja*, 116, 46-54.

- Martikainen, T. (2015) Uskonto suomalaisessa maahanmuuttotutkimuksessa, Teoksessa Hämäläinen, R. & Pesonen, H. (Toim.) *Kohtaamisia. Kirjoituksia uskonnosta, arjesta ja monikulttuurisuudesta*. Helsingin yliopisto.
- Martikainen, T., Saukkonen, P. & Säävälä, M. (toim.) (2013) *Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Martin, P.L. (1993) The immigration issue, In R. King, (ed.) *The new geography of European migrations*, 1-16, London: Belhaven
- McClelland, D.C. (1982) *Motivation and Society*, San Francisco: Jossey-Bass
- Mead, G.H. (1934) *Mind, self and society*, Chicago: University of Chicago Press.
- Merton, R.K. (1967) *On theoretical sociology*, New York: Free Press
- Merton, R.K. (1948) The self-fulfilling prophecy. *Antioch Review*, 8, 193-210
- Mill, J.S. (1971) *A logical critique of sociology*, Ed. Fletcher, R., London: Nelson
- Mill, J.S. (2000) *Utilitarismi*. Suomentaneet K. Saastamoinen, S. Sajama ja M. Järvenpää. Gaudeamus, Alkuperäinen *Utilitarianism*, 1863.
- Mlicki, R. R. & Ellemers, N. (1996). Being different or being better? National stereotypes and identifications of Polish and Dutch students. *European Journal of Social Psychology*, 26, 97-114.
- Moffett, M.W. (2013) Human identity and the evolution of societies, *Human Nature*, 24, 291-267.
- Morales Gálvez, S. & Stojanović, N. (2017) Alan Patten's theory of equal recognition and its contribution to the debate over multiculturalism, *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 20:1, 1-7
- Morris MW, Chiu CY, Liu Z (2015) Polycultural psychology. *Annual Review of Psychology*, 66, 631-659
- Mähönen, T.A. & Jasinsaka-Lahti, I. (2013) Acculturation Expectations and Experiences as Predictors of Ethnic Migrants' Psychological Well-Being, *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44(5) 786–806
- Nazzi, T., Jusczyk, P.W. & Johnson, E.K. (2000) Language discrimination by English-learning 5-month-olds: effects of rhythm and familiarity, *Journal of Memory and Language*, 43, 1-19.

- Neuberg, S.L. & Cottrell, C.A. (2006) Evolutionary bases of prejudices, In Schaller, M., Simpson, J.A. & Kenrick, D.T. (Eds.) *Evolution and Social Psychology*, New York: Psychology Press, 163-188.
- Nguyen, H.H. (2006) Acculturation in the United States. In D.L. Sam & J.W. Berry (Eds.) *Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*, 311–30. Cambridge, UK: Cambridge Univ. Press
- Nguyen, A-M., D. & Benet Martinez, V. (2013) Biculturalism is linked to adjustment: A meta-analysis, *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44, 122-159.
- Nisula, L. (2011) *Vuorovaikutuskulttuuri ja sen jäsentymisen maahanmuuttajien työllistämismennuksessa*, väitöskirja, Lapin yliopisto.
- No, S., Hong, Y., Liao, H., Lee, K., Wood, D. & Chao, M.M. (2008) Lay theory of race affects and moderates Asian Americans' responses toward American culture. *Journal of Personal and Social Psychology*, 95,991–1004
- Nonaka, I. (1994) A dynamic theory of organizational knowledge creation, *Organization Science*, 5, 14-37.
- Nonaka, I. & Takeuchi, H. (1995). *The Knowledge-Creating Company: How Japanese Companies Create the Dynamics of Innovation*. New York: Oxford University Press.
- Olkkonen, M.-E. & Lipponen, J. (2006) Relationships between organizational justice, identification with organization and work unit, and group-related outcomes. *Organizational Behaviour and Human Decision Processes*, 100, 202-215.
- Opatow, S. (1993) Animals and the scope of justice. *Journal of Social Issues*, 49, 71-85.
- Patten. A. (2014) *Equal Recognition: The Moral Foundation of Minority Rights*, Princeton: Princeton University Press
- Patten, A. (2016) The Moral Foundations of Minority Rights: A Reply to Attas, Bardon, and Gans, *Jerusalem Review of Legal Studies*, 12, 1, 91–104

- Pauha & Ketola (2015) Mikä selittää suomalaisten islam-vastaisuutta? Teoksessa Hämäläinen, R. & Pesonen, H. (Toim.) Kohtaamisia. Kirjoituksia uskonnosta, arjesta ja monikulttuurisuudesta. Helsingin yliopisto. 94-105
- Pauha, T. (2017) Finland. In O. Scharbrodt, S. Akgönül, A. Alibašić, J.S. Nielsen & E. Račius (toim.), *Yearbook of Muslims in Europe*, Vol. 8. Leiden: Brill, 239–254
- Piaget, J. (1952) *The origins of intelligence in children*, New York: International University Press
- Portes, A. (1995) Social capital: its origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology*, 24, 1–24.
- Portes, A. (2014) Downsides of social capital, *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111, 18408-18408.
- Putnam R.D. (1993) *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton NJ: Princeton University Press.
- Putnam R.D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Putnam, R.D. (2007) E Pluribus Unum, Diversity and community in the twenty-first century, *Scandinavian Political Studies*, 30, 137-174.
- Pöyhönen, S., Tarnanen, M., Vehviläinen, E.-M., Virtanen, A. & Pihlaja, L. (2010) *Osallisena Suomessa. Kehittämissuunnitelma maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseksi*. Jyväskylän yliopisto.
- Rast, D.E., Hogg, M.A. & Tomory, J.J. (2015) Prototypical leaders do not always get our support: Impact of self-uncertainty and need for cognition, *Self and Identity*, 14, 135-146.
- Rawls, J. (1993) *Political liberalism*. New York, NY: Columbia University Press.
- Reid, S.A. & Hogg, M.A. (2005) Uncertainty reduction, self-enhancement, and ingroup identification. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31, 804–817.
- Rogers, C. (1961) *On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy*. London: Constable
- Rosenthal, R.; Jacobson, L. (1968) *Pygmalion in the Classroom*. New York: Holt, Rinehart & Winston

- Ruble, D.N. (1987) The acquisition of self-knowledge: A self-socialization perspective, In Eisenberg, N. (ed.) *Contemporary topics in developmental psychology*, New York: Wiley, 134-157.
- Rudmin, F. (2009). Constructs, measurements and models of acculturation and acculturative stress. *International Journal of Intercultural Relations*, 33, 106-123.
- Rudnev, M. (2014) Value Adaptation Among Intra-European Migrants: Role of Country of Birth and Country of Residence, *Journal of Cross-Cultural Psychology November, 45, 1626-1642*
- Rumbaut, R.G. (1991) The agony of exile: A study of the migration and adaptation of Indochinese refugee adults and children, In L. Frederick, J. Ahearn & J.L. Athey (eds.) *Refugee children: Theory research and services*, 53-91, Baltimore: Johns Hopkins University Press
- Ryan, R.M. & Brown, K.W. (2003) Why we don't need self-esteem: On fundamental needs, contingent love and mindfulness, *Psychological Inquiry*, 14, 27-82.
- Ryan, R.M. & Connell, J.P. (1989). Perceived locus of causality and internalization: Examining reasons for acting in two domains. *Journal of Personality and Social Psychology.*, 57, 749–761.
- Ryan, R.M. & Deci, E.L. (2012) Multiple identities within a single self: A self-determination theory perspective on internalization within contexts and cultures, In Leary, M.R. & Tangney, J.P. (Eds.) *Handbook of Self and Identity*, (2nd ed,) New York: Guilford Press, 225-246.
- Ryan, R.M. & Lynch, J. (1989) Emotional autonomy versus detachment: Revisiting the vicissitudes of adolescence and young adulthood, *Child Development*, 60, 340-356.
- Räty, M. (2002) *Maahanmuuttaja asiakkaana*. Tampere: Tammi.
- Sam, D.L., Vedder, P., Ward, C & Horenzcyk, G. (2006) Psychological and sociocultural adaptation of immigrant youth, In Berry, J., Phinney, J.S, Sam, D.L. & Vedder, P. (Eds.) *Immigrant youth in cultural transition: Acculturation, adaptation and identity across national contexts*, 117-142, Mahwah: Erlbaum.

- Sandström, M. (2010) *Psykyke ja aivotoiminta. Neurofysiologinen näkökulma*, Helsinki, WSOY.
- Sani, F., Bowe, M., & Herrera, M. (2008) Perceived collective continuity: Seeing groups as temporally enduring entities. In F. Sani (Ed.), *Self continuity; individual and collective perspectives* (159– 172). New York, NY: Psychology Press
- Saukkonen, P. (2010) *Kotouttaminen ja kulttuuripolitiikka. Tutkimus maahanmuutosta ja monikulttuurisuudesta suomalaisella taiteen ja kulttuurin kentällä*. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämisyhdistys Cupore.
- Saukkonen, P. (2013) *Politiikka monikulttuurisessa yhteiskunnassa*, Helsinki: Cupore.
- Saukkonen, P. (2016) Monta monikulturalismia, jälkisanat teoksessa Malik. K., *Monikulttuurisuus*, Tampere: Niin & Näin
- Scharfetter, C. (2003). The self-experience of schizophrenics. In T. Kircher & A. David (Eds.), *The self in neuroscience and psychiatry* (272–289). Cambridge, MA: Cambridge University Press
- Schmitt, T. (2003) Moscheen in Deutschland: Konflikte um ihre Errichtung und Nutzung. *Forschungen zur deutschen Landeskunde*, Band 252. Flensburg: Deutsche Akademie für Landeskunde.
- Schmitz, P.G. (2001) Psychological aspects of immigration, In L.L. Adler & U.P. Gielen (Eds.) *Cross-cultural topics in psychology*, 229-243, Westport: Praeger
- Schüler, J., Brandstätter, V. & Sheldon, K.M. (2013) Do implicit motive and basic psychological needs interact to predict well-being and flow? Testing a universal hypothesis and a matching hypothesis. *Motivation and Emotion*, 37, 480-495.
- Schwartz, S.H. (1992) Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In Zanna, M. (ed.) *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1-16, San Diego: Academic Press.
- Schwartz, S.H. (2014) Rethinking the concept and measurement of societal culture in light of empirical findings. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 45,5–13
- Schwartz, S.J., Unger, J.B., Zamboanga, B.L., Córdova, D., Mason, C.A., Huang, Ss et al (2015) Developmental trajectories of acculturation: links with family

- functioning and mental health in recent-immigrant Hispanic adolescents. *Child Development*, 86, 726-748.
- Schwartz, J.S., Unger, J.B., Zamboanga, B.L. & Szapoznik, J. (2010) Rethinking the concept of acculturation: Implications for theory and research, *American Psychologist*, 65, 237-251.
- Searle, W. & Ward, C. (1990) The prediction of psychological and sociocultural adaptation during cross-cultural transitions, *International Journal of Intercultural Relations*, 14, 449-464.
- Seligman, M. (2002) *Authentic happiness: Using the new positive psychology to realise your potential for lasting fulfilment*, New York: Free Press.
- Sen, A. (2006) *The uses and abuses of multiculturalism: Chili and Liberty*, New Republic, 26.2.2006, 25-29.
- Sen, A. (2009) *Identiteetti ja väkivalta*, Helsinki : Basam books,
- Sheldon, K.M. & Kasser, T. (1998) Pursuing personal goals: Skills enable processes but not all progress is beneficial, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 24, 1319-1331.
- Sherif, M., Harvey, O. J., White, B. J., Hood, W. R., & Sherif, C. W. (1961) *Intergroup conflict and cooperation: The Robbers Cave experiment (Vol. 10)*. Norman, OK: University Book Exchange
- Siljander, P. (2011) Kasvatustieteen metodiset käänneet – kaikkiko käy? Teoksessa Holma, K. & Mälkki, K. (Toim.) *Tutkimusmatkalla. Metodologia, teoria ja filosofia kasvatustutkimuksessa*, Helsinki: Gaudeamus, 199-210.
- Sims, A. (2003) *Symptoms in the mind: An introduction to descriptive psychopathology*. London: Saunders.
- Sintonen, T. (1999) *Etninen identiteetti ja narratiivisuus. Kanadan suomalaiset miehet elämänsä kertojina*. Lievestuore: Sophi.
- Sjöblom-Immala, H. (2015) *Puolisona maahanmuuttaja – Monikulttuuristen perheiden viihtyminen Suomessa ja muuttosuunnitelmat*, Sastamala: Kunnallisuuden kehittämissäätiö
- Smeekes, A., & Verkuyten, M. (2014) Perceived Group Continuity, Collective Self-Continuity, and In-Group Identification, *Self and Identity*, 13:6, 663-680.

- Snyder, M., Tanke, E.D. & Berscheid, E. (1977) Social Perception and Interpersonal Behavior: On the self-fulfilling Nature of Social Stereotypes, *Journal of Personality and Social Psychology*, 1977, 35, 656-666
- Sober, E. & Wilson, D.S. (1998) *Unto others: The evolution and psychology of unselfish behavior*, Cambridge; Harvard University Press
- Soenens, B., Berzonsky, M.D., Vansteenkiste, M., Beyers, W. & Goossens, L. (2010) Identity styles and causality orientations: in search of the motivational underpinnings of the identity exploration process, *European Journal of Personality*, 19, 427-442.
- Soenens, B. & Vansteenkiste, M. (2010) A theoretical upgrade of the concept of parental psychological control: Proposing new insights on the basis of self-determination theory, *Developmental Review*, 30, 74-99.
- Spiro, M.E. (1992) *Anthropological other of Burmese brother? Studies in cultural analysis*. New Brunswick: Transaction Publishers
- Suárez-Orozco, C., Suárez-Orozco, M., & Todorova, I. (2008). *Learning a new land: Immigrant students in American society*. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Summereder, S., Streicher, B. & Batinic, B. (2014) Voice or Consistency? What You Perceive as Procedurally Fair Depends on Your Level of Power Distance, *Journal of Cross-Cultural Psychology* 45, 192–212.
- Sutela, H. & Larja, L. (2015) Yli puolet Suomen ulkomaalaistaustaisista muuttanut maahan perhesyistä. Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimus 2014 [verkkojulkaisu]. 15.10.2015. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 15.10.2015].
- Szabo A. & Ward, C. (2015) Identity development during cultural transitions: The role of social-cognitive identity processes, *International Journal of Intercultural Relations*, 46, 13-25.
- Söderling, I. (2015) Suomi tarvitsee jäməkämpää maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikkaa, *Talous ja Yhteiskunta*, 3, 24-29.

- Tadmor, C.T., Tetlock, P.E. & Peng, K. (2009) Acculturation strategies and integrative complexity: the cognitive implications of biculturalism. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 40,105–39
- Tajfel, H. (1972) La catégorisation sociale, en Moscovici, S. (Ed) *Introduction à la psychologie sociale* (Vol 1, 272-302) Paris: Larousse
- Tajfel, H. & Turner J.C. (1979) An integrative theory of intergroup conflict, In Austin, W.G. & Worchel, S. (Eds.) *The social psychology of intergroup relations*, Monterey: Brooks/Cole, 33-47.
- Tamir, Y. (1993) *Liberal nationalism*. Princeton, NJ: Princeton University Press
- Tanner, A. (2014) Push and pull in migration – a systems approach in contemporary context. *Siirtolaisuus – Migration*, 1/2014, 38-43.
- Tartakovsky, E. & Schwartz, S.H. (2001) Motivation for emigration, values, well-being and identification among young Russian Jews, *International Journal of Psychology*, 36.
- Tesser, A. (1988) Toward a self-evaluation maintenance model of social behavior, In Berkowitz, L (Ed.) *Advances in Experimental Social Psychology*, 21, San Diego: Academic Press, 181-228.
- Thomas, A. & Chess, S. (1977) *Temperament and development*. New York: Bruner/-Mazel
- Chess, S. & Thomas, A. (1996) *Temperament*, Routledge
- Tooby, J. & Cosmides, L. (1990) On the universality of human nature and the uniqueness of the individual: The role of genetics and adaptation, *Journal of Personality*, 58, 17-67.
- Tooby, J. & Cosmides, L. (1992) The psychological foundations of culture, In Barkow, Cosmides & Tooby (Eds.) *The Adapted Mind*, New York: Oxford University Press, 19-136.
- Topelius, Z. (1861) *Maamme-kirja*, Helsinki: Granlund
- Turner, J.C. (1982) Towards a cognitive redefinition of a social group. Teoksessa Tajfel, H. (ed.) *The social dimension: European developments in social psychology*, Vol 2, Cambridge: Cambridge University Press, 518-538.

- Turner, J.C., Hogg, M.A., Oakes, P.J., Reicher, S.D. & Wetherell, M.S. (1987) *Rediscovering the social group: A self-categorization theory*, Oxford: Blackwell
- Tversky & Kahnemann (1974) Judgments under uncertainty: Heuristics and biases, *Science*, 185, 1124-1131.
- Tyler, T.R. (1999) Why people cooperate with organizations: An identity-based perspective, *Research of Organizational Behavior*, 21, 201-246.
- UNHCR (2015) *Mid-year trends*
- Valkama, J. (2015) Monikulttuurisuustoiminta Oulun piirissä, *Tässä ja nyt*, 4/2015, 20.
- Van Bavel, J.J., Packer, D.J., & Cunningham, W.A. (2006) The Neural Substrates of In-Group Bias A Functional Magnetic Resonance Imaging Investigation, *Psychological Science*, 11, 1131-1139.
- Van den Bos, K. & Lind, E.A. (2002) Uncertainty management by means of fairness judgments, In Zanna, M, (Ed) *Advances in Experimental Social Psychology*, 34, 1-60, San Diego: Academic Press.
- Van den Broeck, A., Vansteenkiste, M., De Witte, H., Soenens, B. & Lens, W. (2010) Capturing autonomy, competence, and relatedness at work: Construction and initial validation of the Work-related Basic Need Satisfaction scale. *Journal of Occupational & Organizational Psychology*, 83(4), 981-1002.
- van Erp, K.J.P.M., van de Zeev K.I., Giebels, E. & van Duijn, M.A.J. (2014) Lean on me: The importance of one's own and partner's intercultural personality for expatriate and expatriate spouse's successful adjustment abroad. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 23,706-728.
- Van der Zee, K. I., & Van Oudenhoven, J. P. (2000). The Multicultural Personality Questionnaire: A multidimensional instrument of multicultural effectiveness. *European Journal of Personality*, 14, 291–309.
- Van der Zee, K. I., & Van Oudenhoven, J. P. (2001). The Multicultural Personality Questionnaire: Reliability and validity of self- and other ratings of multicultural effectiveness. *Journal of Research in Personality*, 35, 278–288.

- van Oudenhoven, J.P. & Benet-Martínez, V. (2015) In search of a cultural home: From acculturation to frame-switching and intercultural competencies, *International Journal of Intercultural Relations* 46, 47–54
- Van Oudenhoven, J. P., & Van der Zee, K. I. (2002). Predicting multicultural effectiveness of international students: The Multicultural Personality Questionnaire. *International Journal of Intercultural Relations*, 26, 679–694.
- van Vugt, M. & van Lange, P.A.M. (2006) The altruism puzzle: Psychological adaptations for prosocial behavior, In Schaller, M., Simpson, J.A. & Kenrick, D.T. (Eds.) *Evolution and Social Psychology*, New York: Psychology Press, 237-262.
- Vansteenkiste, M., & Ryan, R. M. (2013). On psychological growth and vulnerability: Basic psychological need satisfaction and need frustration as a unifying principle. *Journal of Psychotherapy Integration*, 23, 263–280
- Varjonen, S. (2013) *Ulkopuolinen vai osallistuja? Identiteetit, ryhmäsuhteet ja integraatio maahanmuuttajien elämäntarinoissa*, väitöskirja, Helsingin yliopisto.
- VATT-työryhmä (2014) *Maahanmuuttajien integroituminen Suomeen*, Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Verkuyten, M. (2005). *The social psychology of ethnic identity*. Hove: Psychology Press.
- Verkuyten M. & Brug, P. (2004) Multiculturalism and group status: the role of ethnic identification, group essentialism and Protestant ethic. *European Journal of Social Psychology*, 34, 647–61
- Vignoles, V. L. (2011). Identity motives. In K. Luycke, S. J. Schwartz, & V. L. Vignoles (Eds.), *Handbook of identity theory and research* (403–432). New York, NY: Springer.
- Viren, L., Telkki, H. & Voutilainen, S. (2011) *Tuen ja kohtaan maahanmuuttajainaisia. Kokemuksia Naisten koulusta*. Oulu: Oulun Seudun Setlementti.
- Ward, C. (2001) The ABCs of acculturation. In Matsumoto D (ed.) *Handbook of Culture and Psychology*. New York: Oxford University Press; 411-445.
- Ward, C. (2013) Probing identity, integration and adaptation: Big questions, little answers, *International Journal of Intercultural Relations*, 37, 391-404.

- Ward, C. & Geeraert, N. (2016) Advancing acculturation theory and research: the acculturation process in its ecological context, *Current Opinion in Psychology*, 8, 98–104
- Ward, C., Okura, Y., Kennedy, A. & Kojima, T. (1998) The U-curve on trial: A longitudinal study of psychological and sociocultural adjustment during cross-cultural transition, *International Journal of Intercultural Relations*, 22, 277-291.
- Waterman, A.S. (2015) What Does It Mean to Engage in Identity Exploration and to Hold Identity Commitments? A Methodological Critique of Multidimensional Measures for the Study of Identity Processes, *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 15, 309–349.
- Watson, J.B. (1924) *Behaviorism*. New York: People's Institute Publishing Company;
- Weber, M. (1904) Die "Objektivität" sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis, Teoksessa Weber, M. (1993) *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*, Tübingen
- Weber, M. (1922) *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriß der Verstehenden Soziologie*.
- Weinstein, N., Hodgins, H.S. & Ostwik-White, E. (2011) Humor as aggression: Effects of motivation and hostility on humor appreciation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 100, 1043-1055.
- Weinstein, N., Przybylski, A.K. & Ryan, R.M. (2013) The integrative process: New research and future directions, *Current Directions in Psychological Science*, 22, 69-74.
- Wennberg, M. (2015) Hakukonehaut ennustivat irakilaisten tulon Suomeen, *Uusi Suomi, Puheenvuoro*, <http://wennberg.puheenvuoro.uusisuomi.fi/204582-hakukonehaut-ennustivat-irakilaisten-tulon-suomeen> (11.10.2015 10:43)
- West, S.A., El Mouden, C. & Gardner, A. (2011) Sixteen common misconceptions about the evolution of cooperation in humans, *Evolution and Human Behavior*, 32, 231 – 262.
- White, R.W. (1959) Motivation reconsidered: The concept of competence, *Psychological Review*, 66, 197-333.

- Widiger, T.A., Verheul, R., & van den Brink, W. (1999) *Handbook of Personality: Theory and Research*, (2nd ed.) New York: Guilford Press.
- Willer, D., Lovaglia, M.J. & Markowsky, B. (1997) Power and influence, *Social Forces*, 76, 571-603.
- Williams. G.C. (1966) *Adaptation and Natural Selection*, Princeton: Princeton University Press
- Williams, K.D. (2007) Ostracism, *Annual Review of Psychology*, 58, 425-452.
- Wilson, D.S. & Sober, E. (1994) Reintroducing group selection to the human behavioral sciences, *Behavioral and Brain Sciences*, 17, 585-654.
- Wilson, J., Ward, C. & Fischer, R. (2013) Beyond culture learning theory: what can personality tell us about cultural competence? *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44, 900-927.
- Winnicott, D.W. (1960) *The maturational process and the facilitating environment*, New York: International Universities Press.
- Yle (2015) Suomen Afganistanin suurlähettiläs Anne Meskasen haastattelu Ylen ykkösaamussa, 9.12.2015, <http://areena.yle.fi/1-3090635>